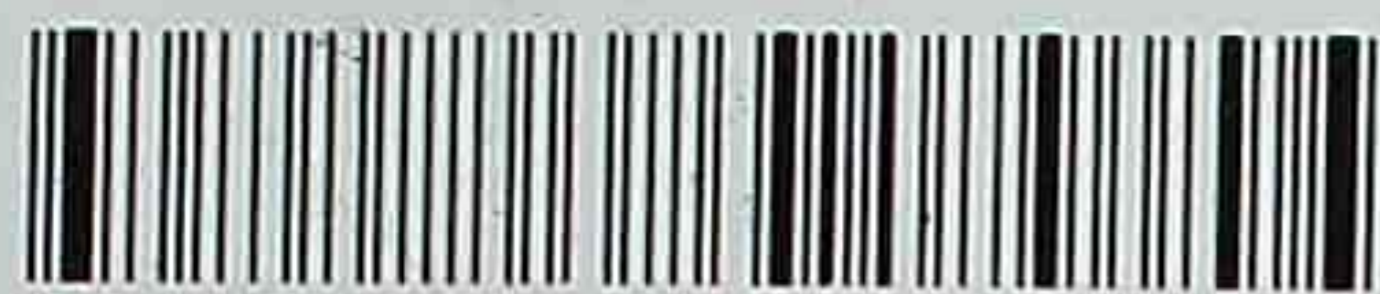

M

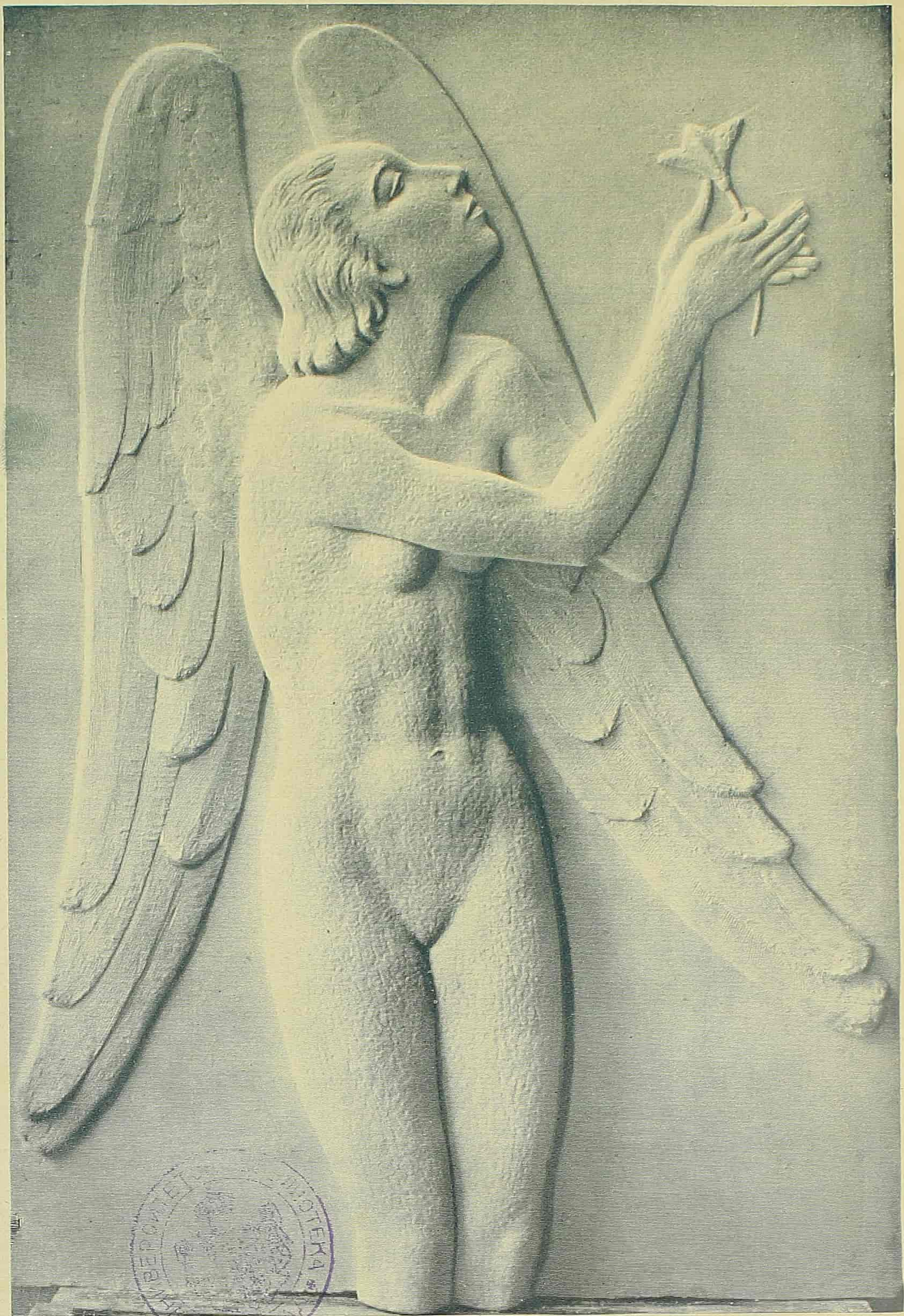

Ч1 20/1930/1931

610050353,1-4

COBISS ©

SLAVKO BRIL

FIGURA ZA NADGROBNI SPOMENIK LEONA WEISSA

L 120.

И. Др. 55555

HANOAR

Revija židovske omladine Jugoslavije

Godina četvrta
1930/1931 5691

SVESKU I i II

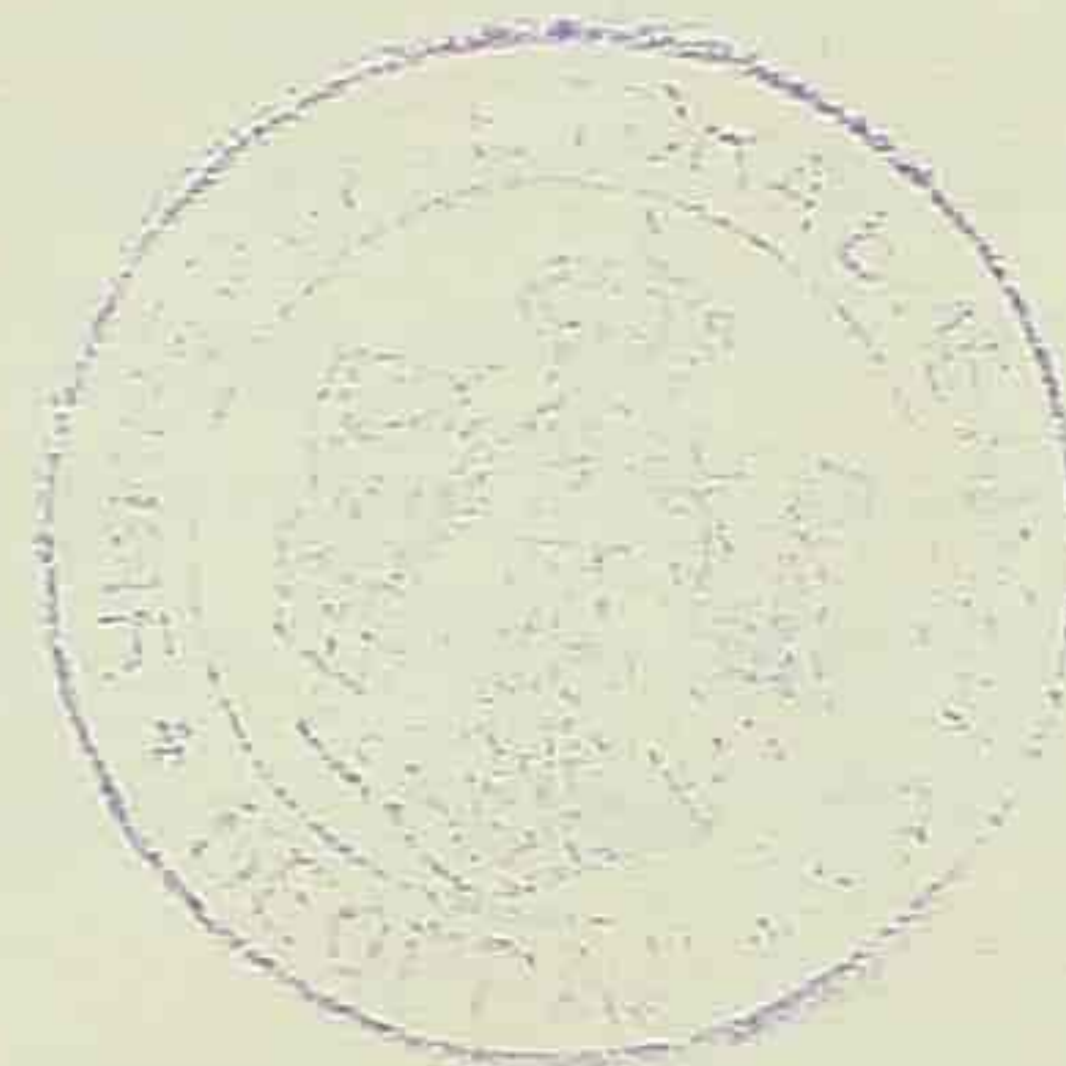
UREDILI

DR. CVI ROTHMÜLLER I PAVAO WERTHEIM

SVESKU III-IV

UREDIO

PAVAO WERTHEIM

IZDAJE:

SAVEZ ŽIDOVSKIH OMLADINSKIH UDRUŽENJA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE
ZAGREB, DOLAC 9/III

HANOAR

REVIJA ŽIDOVSKJE OMLADINE JUGOSLAVIJE

GOD. IV

OKTOBAR 1930 חשון תרצ"א

SVESKA I

DR. CVI ROTHMÜLLER; NAŠ OMLADINSKI LIST

ulazi ovom sveskom, zapravo, u dvanaestu godinu. Od prvoga broja, čednog po opsegu i po literarnom obliku ali veoma vrijednog po zanosu koji je pokretao i izdavače i čitače tadašnjega »Gideona« — toga biblijskog simbola borbe protiv razjedinjenosti i podvojenosti duha i naroda — naš je omladinski list izlazio u različitim formama i s nekim prekidima. Bio je uvijek prava slika i prilika naše snage i naših mogućnosti. Jedanput je u njemu prevladavao značaj organizatorno-internog vjesnika koji je gotovo sav bio ispunjen vijestima iz voćstva i iz pojedinih mjesnih grupa Saveza židovskih omladinskih udruženja Kraljevine Jugoslavije. Drugiput je u njemu većma probijala težnja za upoznavanjem židovskih kulturnih vrednota i svega bivanja u židovstvu. Trećiput je bio glasnikom mladenačkih čežnja za novim životom, nosilac njena osjećaja da se ima mijenjati ovaj truli život i da se omladina ima revolucionirati pokrenuta velikim sveljudskim idealima društvene obnove.

Tako je »Gideon« i, poslije, »Hanoar« bio odjek omladine same, te je zaista bila opravdana riječ da je to list koji uređuje sama omladina, jer su slučajni urednici tek izvršiooci njene volje, odraz njenih mogućnosti.

I danas naš četvrtgodišnjak ne želi da bude ništa drugo. Židovska je omladina Jugoslavije najživlji dio našega židovstva. Ona je pravi nosilac obnove. U njoj mora da se ukorijene ideali preporoda, iz nje mora da proklija nov židovski život. Njoj je upravljena pažnja svih onih koji u sebi osjećaju poziv da stvaraju ma u kojemu židovskom smjeru ili da odgajaju narod za obnovu. Ona je, stoga, prirodna jezgra svih nastojanja oko obnove židovstva.

Samo zbog ovih razloga ostavljamo četvrtgodišnjaku ime »Hanoar« koje označuje mladost i omladinu, nosioca mladenaštva. Neka bude svima jasno da se omladina smatra jezgrom, avangardom obnovnoga pokreta i

da želi izvršiti dužnosti koje je time preuzela. U radu ona traži pomoći od starijih, moralne i materijalne, ali je isto tako spremna da pomogne, moralno i materijalno, svaku veliku akciju.

Ovi će listovi, zacijelo, moći da pričaju i o toj saradnji, o učešću starijih u radu omladine i o radu omladine u općenitim akcijama.

No pored stvarnoga izvještavanja o radu i stvarne kritike njegove, biće naš »Hanoar« glasnikom težnja i čežnja koje pokreću naše židovstvo, biće vjeran odraz našega stanja i previranja, pokreta i borba u nama samima ili s protivnim strujama oko nas.

Kao god što hoćemo da ovdje odrazimo i prikažemo sebe, iskreno i pošteno, tako isto težimo da prikažemo sve bogatstvo židovskoga duha u prošlosti i u sadašnjosti. Tepajućí, možda, mucajućí nevješto i neuko, nećemo se stidjeti da iznosimo to bogatstvo koliko god možemo prema svojim sposobnostima i svome znanju.

Naš cilj nije literarna revija, naš se rad ne smije mjeriti literarnim mjerama. Literaran je samo oblik; no suština je našega rada u tome: da u »Hanoaru« prikažemo sebe u svojoj nesavršenosti i u težnji za savršenstvom, da prikažemo židovske vrednote kako se odrazuju u nama — i da time premostimo jaz između židovskog blaga i naše sirotinje, da se obnavljamo zрно po zрно i da se obnovimo u punoći židovstva!

ING. OTO RECHNITZER: REVIZIJA

Posljednji su događaji u cionističkome pokretu, naročito nemiri prošle godine, umjetno stvoreno pitanje Zidine naricanja, česti protivuriječni izvještaji razliĉnih komisija te kao kruna svega privremena zabrana useljenja u Erec Jisrael, unijeli razumljivu zabunu u cionistiĉke redove. Događaji, tako reći bez ikakve logiĉne povezanosti, rušili su se nemilosrdno na nas koji smo u ovo deset godina poratnog cionistiĉkog razvitka i rada gledali neprekidni porast postignutih uspjeha. A danas vidimo da razvitak palestinskih događaja udara smjerom koji nikako nije u skladu sa željenim ciljem i s uloženom energijom.

Nema sumnje da su u životu naroda i država ovakvi i slični momenti od presudne važnosti. Oni su raskrsnica na kojoj zbog ukrštavanja razliĉnih interesa narod, po svojim vođama, intuitivnom snagom ima da izabere nove metode i putove svoga života. Nisu svi narodi, baš kao i svi ljudi, toliko vidoviti, da u presudnim momentima odaberu put koji je najbolji. Često su novi putovi toliko protivni starima, da politička raskrsnica znaĉi potpunu reviziju narodne i državne politike. Odatle, eto, i »revizija« koja je u posljednje doba ušla punovažno u svakidašnjost cionistiĉkog života.

Zahtjevi revizionizma *Uladimira Žabotinskog* zapravo nisu neposredna posljedica najnovijega razvoja cionistiĉke politike. Zahtjev za revizijom

javlja se u cionističkom pokretu mnogo ranije. Polazeći od problema legije i oružane potpore kolonizacije, te od zahtjeva oštrijeg stava prema mandatarnoj vlasti revizionizam Žabotinskog zajedno s radikalizmom Grünbauma bio je neposredna reakcija na Jewish agency politiku pretsjednika Weizmanna.

Puštajući po strani sve momente stranačkog života, osvrnućemo se u ovome članku općenito na problem revizije cionističke politike.

Život suverenog naroda ili države ispoljuje se u glavnome u tri smjera političkog bivanja, koji dakako nisu posve odijeljeni jedan od drugoga, ali svaki obuhvaća zasebnu skupinu odnosa i problema, koji zasebno i zahtijevaju svoje rješenje. U vanjskoj su politici skoncentrisani odnosi sa stranim državama i narodima, unutrašnja politika obuhvaća odnose građana međusobno, njihov kulturni, socijalni i humanitarni boljitak, a finansijska se napokon ili ekonomska politika stara o tome da za sve narodne i državne potrebe namakne potrebna sredstva. Sferi cionističke vanjske politike pripada bezuslovno odnos prema mandatarnoj vlasti i arapskome narodu, unutrašnja obuhvaća sva pitanja naše organizacije i organizovanja židovskog naroda za cionizam, a svi problemi novog jišuva u Palestini, koliko nisu vanjskopolitičke prirode, pripadaju politici ekonomskoj i finansijskoj.

Revizija se u prvome redu obraća promjeni naših vanjskopolitičkih odnosa, a naročito zahtjevu promjene odnosa prema mandatarnoj vlasti. Ishodno je gledište ovome shvatanju proizvoljna teza da je židovski narod jedini i neosporni faktor u svome političkom bivanju, a dosljedno tome da je i punovažan subjekt međunarodnog prava. No to nije tačno. Golem je doduše politički put što ga cionistički pokret ima za sobom. U prošlih trideset godina cionizam iz amorfne i pasivne mase židovskog naroda stvara aktivan subjekt židovske historije. Po cionizmu naš narod ulazi u historijsko međunarodno bivanje, ali tek kao objekt u određivanju međunarodnih odnosa.

Proces kojim postajemo subjektom vlastite historije, u početku je svoga razvoja. Ulazeći u taj stadij svoga historijskog bivanja, mi smo, naravno, tražili međunarodnu zaštitu i predali zastupanje svojih interesa moćnom zagovorniku. Baš u tome pogledu naš položaj nije bio isti kao na pr. Jugoslovena, Čeha i Poljaka, koji po svršetku rata dolaze do pune državne samostalnosti. I oni traže i nalaze moćne zaštite, ali je po slobodnom nahodanju u svaki momenat mogu da promijene i prekinu. Pri tome slobodna dispozicija za političke snošaje kod tih naroda ne može biti toliko fatalna kao za nas koji se bez sigurnog tla pod nogama — ta mi i nemamo za sada zaokruženog narodnog teritorija — ne možemo bacati iz jedne međunarodne situacije u drugu. Jugosloveni, Česi i Poljaci čekali su i stotine godina na momenat svoje državne restitucije, ali za čitavo to vrijeme oni su u narodnom pogledu bili i ostali intaktni.

Ne nastavajući kompaktnu teritoriju, mi Židovi nemamo naravnih preduslova za obnovu svoje narodne, autonomne i zaokružene, ma i nesamostalne državne zajednice. Da čekamo na bolje i zgodnije momente općeg međunarodnog položaja, za nas je riziko nedoglednih posljedica. Zar se nismo, čekajući na cionizam nalazili na Zapadu u stanju potpunog psihičkog, a na Istoku fizičkog raspada? Ne možemo čekati na bolju situaciju, ili čak koncentrisati i rasipati svoje snage da stvorimo takvu situaciju. Pri tome je u pitanju da li bismo promjenom političkog položaja išta dobili, a posve je sigurno da bismo mnogo izgubili. Kao narod mi smo Židovi daleko više negoli ostali mali narodi nagnati da tražimo međunarodnu zaštitu za svoju obnovu.

Teško je, dakle, vjerovati da bi nam revizija naših političkih odnosa prema mandatarnoj vlasti mogla da bude od koristi, dakako uz pretpostavku da je ona uopće moguća. Ova je pak mogućnost zbog toga u pitanju, što je naš uticaj na promjenu međunarodnih odnosa gotovo nikakav. Treba dakle da s ovom međunarodnom konstelacijom, i formom mandatarnog sistema računamo kao sa činjenicom na dugi niz godina, iako će se iza najnovijih događaja morati bitno da promijeni naše povjerenje u Veliku Britaniju.

U znaku toga povjerenja mi smo u Palestinu za deset poratnih godina unijeli neizmjernu snagu, ljudsku psihičku i fizičku energiju, i kapital koji po posljednjim računima dosegao je cifru od 45 milijuna funti (= 12 i po milijarda dinara). Svi smo mi znali da je baš povjerenje u Englesku osnova čitavog našeg preduzeća. Iako smo se ipak obarali na sistem vladavine uzrujanom kritikom, iako smo za djelo svoje obnove bili i suviše nestrpljivi, ipak nismo dirali u temelje djela. To u cionističkoj politici nije bila slabost i znak dekadencije kako to smatra revizionizam. To nije bilo drugo nego ispravno posmatranje činjenica, na koje ne može svagda da utječe naša volja.

Na 16 kongresu Weizmann je rekao u završnom odgovoru na generalnu debatu: »Naš položaj prema engleskoj vladi stoji do dvije stvari: do naše vlastite snage i do javne savjesti svijeta, do toga koliko svijet može da shvati da je naša stvar pravedna«. Putovi naše vanjske politike time su u nekoliko lapidarnih riječi jasno označeni. Nismo mi sami, koji o našim stvarima odlučujemo; naša odluka još nije punovažna; u velikoj mjeri važi za nas i odluka izvanjeg svijeta.

Pomirenje s ovom činjenicom ipak ne znači, da u vanjskopolitičkom pogledu budemo pasivni. Ništa ne bi bilo gore nego to. Ima još načina da od engleske vlade mnogo tražimo, ima načina da joj mnogo i damo. Pred Mandatarnom komisijom Lige naroda izjavio je dr. Shiels, zastupnik britske vlade i državni potsekretar za kolonije, da je za popravljivanje stanja u Palestini potrebna saradnja i dobra volja obaju naroda, a to može da se desi uz dvije pretpostavke: Arapi treba da se odreknu sile, a Židovi treba da zadrže povjerenje u mandatarnu vlast.

Nema sumnje da se u cionističkim redovima s pravom pokolebalo povjerenje u Englesku. Uza sve to mi treba da budemo spremni da to povjerenje ponovno vratimo, čim Vel. Britanija iznova dokaže stvarno shvatanje za naš rad. Mjesto potpune, objektivno nemoguće revizije naših odnosa tražimo aktivnu politiku mandatarne vlasti za provedbu konstruktivnog programa, koji će se obazirati na interese i postulate i Židova i Arapa, te tako raščistiti nenasnosnu palestinsku atmosferu. Pri tome finansijsku podlogu našeg konstruktivnog programa snosimo mi sami. Jer ipak, mada se u današnjoj Palestini prostorno sukobljuju interesi dvaju naroda, mogu da se nađu nove mogućnosti energičnom politikom obnove koja će znati da prostor poveća. Uzmimo samo razmjer prostora: Površina je čitave Palestine 26,330.000 dunama, a od toga je za sada 10,760.000 dunama pustinja. (Na maloj površini Palestine ona se s vremenom može pretvoriti u plodnu zemlju.) Od preostalih 15,570.000 dunama obradive zemlje rekrutiše se židovski posjed koji danas iznosi oko 1,200.000 dunama, (od toga tek 300.000 dunama čini posjed Kkl-a, 374.000 dunama pripada Rotšildovim kolonijama, dok je ostalo privatna svojina). Dakle židovski posjed iznosi svega 8% obradive zemlje, ili 4,5% čitave Palestine. Od naprijed spomenutih 15½ milijuna dunama obrađeno je nešto više od $\frac{1}{3}$, tačno 5,206.000 dunama. Na ovih 5,206.000 dunama živi i od njih se hrani 816.000 duša koliko danas Palestina broji, a od toga broja peti dio tj. 160.000 duša čine Židovi. Kad bi se obradile još one $\frac{2}{3}$ obradive zemlje (bez pustinja!), ima uz današnje prilike i današnji standard života u Palestini mjesta još za dva puta toliko ljudi, dakle i za novih 320.000 Židova, a da nijedan Arapin ne treba da se makne sa svoje grude. Perspektiva međutim za budućnost biva posve drukčijom, uzme li se u obzir da će i Arapi preći intenzivnijim metodama rada (Arapin obrađuje samo $\frac{1}{3}$ svoje zemlje) pa živjeti na manjoj površini negoli živi sada. A iznad svega ne treba da se pusti iz računa Transjordanija sa 40,000.000 dunama površine, koje se mi još uvijek nismo definitivno odrekli, a koja može da bude isto toliko židovska koliko je arapska.

Time smo eto već obratili pažnju i drugoj komponenti naših vanjsko-političkih odnosa, a to je odnos prema arapskom narodu. Ovdje treba naglasiti činjenicu koja se često pušta s vida. Ako smo i postali punopravnim subjektom svoje historije, ne treba da se oslanjamo na to da će faktori, koji su van naše sredine, preuzeti na se zadatke što su za nas od životne važnosti. Židovsko-arapski odnosi težak su i delikatan politički problem isto onako kako je to i problem naših odnosa prema mandatarnoj vlasti. Naša gledišta u tome pogledu dosada su bila više deklaratorne naravi, ona se tako reći — izuzevši sporadične slučajeve radničkih istupanja i naopake politike »Brit šaloma« — i nisu upuštala u sfere političke taktike i prakse. Suviše smo u Palestini zagazili u dnevni život, a da bi deklaracije, ili čak psihologijska sprema da riješimo odnose s Arapima, bile dovoljne da se to izvrši. Možda je kriv i manjak političkog iskustva — koga mi Židovi već davno zbog

isključenja iz svake politike nemamo — da smo za rješenje arapskog problema do sada vrlo malo učinili, a ipak, upravo rješenje tog problema jedna je od onih osnova na kojima će počivati djelo naše obnove.

»Do ut des« — »ja dajem tebi, kako bi ti meni poslije uzvratio« — jedna je od zlatnih podloga svakog političkog odnosa. Možda nije svagda natrunjena etosom, ali etos nije vazda znak političke zrelosti. Ko pravovremeno ne umije da daje, ne zbog etike i poštenja, već zbog jasne namjere i tendencije, toga će preteći događaji, a onda je svaka inicijativa prekasna. Inicijativa vazda počinje s »do«, pa stoga treba da je mi preduzmemo, a zajednica interesa, koja treba tako da se stvori, neka ne počiva na političkim koncesijama, već neka nosi biljeg materijalnoekonomskih ustupaka.

Naopako je dakle shvatanje da nam treba revizije u smislu oštrijeg stava prema arapskom narodu. Baš je obrnuto istina. Treba Arapima jasno pokazati naše metode rada, treba im otvoriti naše škole i bolnice, treba zajedno s njima stvarati konzumne i produktivne kooperative, istupati uopće zajedno gdje to nalaže ma i najmanji materijalni interes. Treba stvoriti potpun sistem ekonomske organizacije i kooperacije s narodom s kojim ćemo zacijelo u Palestini vazda u zajednici živjeti i raditi.

Značajno je da velik dio palestinskog jišuva posmatra momentani politički sporazum Židova i Arapa dosta skeptično. Ljudi ne vjeruju u mogućnost da bi se sa sadanjim arapskim vođama mogli postići u dogledno doba povoljni rezultati. Naprotiv, sa gospodarske tačke gledišta posmatra se stvar s mnogo više optimizma. Ima predloga da se stvar uhvati prosto s kapitalističke strane participacijom arapskog kapitala u židovskim preduzećima. Zgodna je forma i put na osnovu solidariteta židovskih i arapskih radničkih interesa. Koliko je sve ovo za sada teorija, njena je osnovna misao da cionistička kolonizacija, koja po cijeloj svojoj strukturi nosi napredan karakter, treba da traži veze s onim arapskim masama za koje u tome napretku leži sva budućnost, dok je taj napredak nespojiv s efendijskim interesima. Tako je na pr. pitanje zajedničkih židovsko-arapskih radničkih sindikata od nedogledne važnosti.

Posmatrajući problem arapsko-židovske kolaboracije s ove tačke gledišta, mi smo u koječemu naglasili isto što u svome programu traži »Brit šalom«. Ali ipak, u osnovi naše je gledište njegovome dijametralno protivno. »Brit šalom« napušta naše zahtjeve zbog arapskog legaliteta, mi ih koordiniramo zajednici interesa, on se zadovoljava stanjem današnjice, mi svojim nastojanjima ni prostorno ni vremenski ne dajemo granica, kod njega se radi o formi konformnoj momentu što treba da ostane, kod nas o sadržaju što se mijenja uslovima života, ondje je izvještačena etika današnjice, ovdje logika budućih dana, ondje politika bez volje, ovdje volja bez politike, ondje konstatacija punog nacionalnog života, koja je tek fiktivno istinita, a ovdje nastojanje da ta fikcija bude realnost u svim emanacijama nastajne države

koja u sveudiljnom razvoju ne može da znade za granice do kojih će smjeti da segne židovski život.

★

Zar dakle u našim političkim nastojanjima i odnosima uopće ne treba revizije?

Revizija nam je potrebna u finansijsko-ekonomskoj politici naše obnove.

Naprijed sam kazao da smo iza rata u Palestinu unijeli 45 milijuna funti, od toga 9 milijuna funti novca čistih narodnih institucija (Kh 4 milijuna 125.000 funti; Kkl 2,000.000; Hadasa 1,000.000; Obnovni fond, šekel i druga vrela prihoda nešto manje od 2,000.000). Višak importa nad eksportom iznosi prosječno na godinu 4,000.000 funti, a u tome višku nalazi se preostalih 36,000.000 što su ih Židovi unijeli u Palestinu i ondje investirali. 5,000.000 funti je vrijednost građevinskih objekata podignutih od Židova u same 4 godine 1924-1927.)

Kakva je u poredbi s time finansijska politika palestinske vlade? Od jula 1920 do konca 1928 suma sveukupnih budžetarnih primitaka iznosi 18,733.433 funti, (budžet za 1928 2,584.317), a izdataka 18,143.903, tako da nagomilani suvišci, sve pored deficitnog budžeta za 1928 (Izdaci 3,381.993) daju sumu od 589.530 funti. U 8 budžetnih godina vlada je račune svega dva puta (1927, 1928) završila deficitom, u šest je godina imala suficit, pa i danas s toga naslova raspolaže poreskim pričuvama koje, mimogred budi rečeno, po aksiomima finansijske politike ne pokazuju osobitu brigu za narodnu imovinu (budžet rashoda = budžet prihoda!) što više, neposredno iza četvrte ali je (1926-27) prihodi su vlade odbacili nepunih 1,600.000 funti suviška.

Finansijska politika vladina i razdioba budžetarnih kredita najbolji su odraz naše aktivnosti, negativ investicija naše obnove, i ponajbolji dokaz da smo, pored svih zapostavljanja političke prirode, svojim radom obzirom na finansijski efekat, stvorili za se položaj »države u državi«, koji je u veliké na našu štetu. Naš budžet iznosi na godinu prosječno 500.000 funti, gotovo za 100.000 više negoli svi porezi vlade (19% budžeta). 65% vladinog dohotka iznose indirektni primici (carine, takse) a to opeta kao aktivniji faktor privrede plaćamo mi.

Politika izdataka pruža još jasniju sliku i poredbu našeg i vladinog djelovanja. U prosjeku od 8 budžetarnih godina trošila je vlada na škole 6,2%, mi tri puta toliko tj. 19,4%, a na javne radove 4%, mi tri puta toliko, 12,6%.

Rezultat je dakle ovih posmatranja, da smo mi, stvorivši položaj ekonomske države u državi, sve poreze plaćali dvostruko i izdržavali vladine i svoje institucije. Ovdje nam treba revizija u osnovi naše ekonomske politike. Ne mislim time reći da nam je potrebno izazvati finansijsku revoluciju. Ona kraj naših današnjih kulturnih i gospodarskih pozicija ne bi bila ni moguća.

Što međuto možemo, to je ograničenje naših kulturnih, socijalnopolitičkih i higijenskih investicija na najmanju mjeru, a sve u korist nove kolonizacije i imigracije.

Od 1 aprila 1921 do 30 juna 1930 primio je Keren hajesod svega 4,124.960 funti, a od te je svote tek 32% otišlo za zemljoradničku kolonizaciju. 39% utrošeno je za škole (uključivši Univerzitet), javne radove i sanitet, dakle u izdatke koje je dobrim dijelom imala da snosi vlada, a koje smo mi u suvišnoj brizi za kulturne nacionalne tekovine preuzeli na sebe. Da smo od ovih 39% utrošili 20% više za kolonizatorne investicije, bili bismo u kolonijama naselili mjesto 30.000 duša barem 45.000. Jer smo preuzeli mnoge zadaće suverene države, ne dobivši za uzvrat baš nikakvih suverenih prava, postalo je za palestinsku vladu sistemom da za naše potrebe ne snosi nikakvih troškova ni investicija. Hadasa će osnivati i uzdržavati bolnice, Keren će kajemet isušivati močvare, navodnjavati tlo i uništavati malariju, židovski će pak radnik sam izdržavati čitavu sanitarnu službu, to je sistem kome smo mi barem toliko krivi koliko palestinska uprava. Mi plaćamo svoje poreze. Ti su porezi raspisani da se pokriju vladini izdaci. Izdržavajući paralelno iste ustanove koje ima vlada, ili bi barem to trebala da ima i za nas, mi plaćamo svoje poreze dvostruko, a da nas tome izravno nije niko silio.

Treba nam dakle revizija naše finansijske politike u tome smislu da u buduće sva materijalna sredstva trošimo u kolonizatorno-produktivne svrhe, tj. za čistu kolonizaciju.

Za prošlih 10 godina kolonizirali smo prosječno 10.000 duša godišnje, tako da je danas odnos Židova prema Arapima 1:3,72. Prije 10 godina (1920) taj je odnos bio 1:8,2. Prirodni je porast pučanstva danas u Židova i Arapa isti i jednak 2,4% na godinu. (Arapima imadu pored većeg nataliteta veći mortalitet, a Židovi obrnuto, pa je porast isti). Uspije li nam da u nastajnih 20 godina, uzevši u obzir sve poteškoće, koloniziramo isto kao i u 10 prošlih, biće 1950 u Palestini 530.000 Židova uz 1,075.000 Arapa, dakle međusobni odnos 1:2. Kad bi nam pak uspjelo da osobitim finansijskim naporima i revizijom svoje finansijske politike dovedemo u zemlju godišnje 15.000 duša, za 20 bi godina u Palestini bilo 650.000 Židova prema 1,100.000 Arapa.

To nije fantazija. Uz trijeznu pretpostavku da ćemo koracati istim tempom kao i do sada, nas može za 20 godina u Palestini da bude pola kao Arapa. Uzmemo li pak mjesto količine u obzir i našu vrijednost, to ona i pored kulturnog napretka Arapa znači da ćemo u zemlji politički i ekonomski preuzeti voćstvo. Pesimizam u našem radu nije, dakle, na mjestu. Nije vrijeme protiv nas. Ono radi s nama, ako i mi radimo.

Kakva će za 20 ili 50 godina da bude slika našeg života u Palestini? Ovo pitanje ne treba barem sada suviše da nas zaokuplja. Nazvali mi nastajnu tvorevinu naše narodne i državne budućnosti samo domajom, poželjeli je i čistom židovskom državom, dali joj putem političkog kompromisa

Formu binacionalnog organizma, sve to nije u ovaj momenat od važnosti. Formu će dati život koji će dati i sadržaj, a život od pola milijuna duša već je osnova koja garantuje i sigurnost novog jišuva i zdravu mogućnost daljnog porasta i razvoja.

★

Nema političke zasade, a prema tome ni političkih programa i uvjerenja, koji bi bili vječni. Politika vazda izvire iz života, on je njen najviši zakon. Što je danas bilo dobro, sutra može da bude rđavo, a razlozi oportuniteta često će nas prinuditi da učinimo i ono čega smo se donedavna odricali.

Ako je zbilja tako u politici, a mi svuda oko nas vidimo da je to doista tako, zar onda nema nijedna čvrsta osnova našeg političkog bivanja, koja će u vrtlogu političkih sila ostati nepokolebiva? Ima jedna jedina takva osnova, a to je židovski narod. Na podlozi njegova vjerovanja u sebe sama mi gradimo budućnost. Organizovanje narodnih snaga i njihova produktivna odgoja neka nam je prvotna zadaća. Nema sumnje da dobra politika podržava organizaciju i onda kad ona pokazuje centrifugalne tendencije, ali i organizacija neka bude intaktna i u vrijeme političkih neuspjeha i nagomilanih otpora. Takva će pak zdrava kombinacija političkih i organizatornih snaga postojati uvijek onda dok nam principi i ideje budu odisali neprikosnovenošću i čistoćom.

U Zagrebu, oktobra 1930

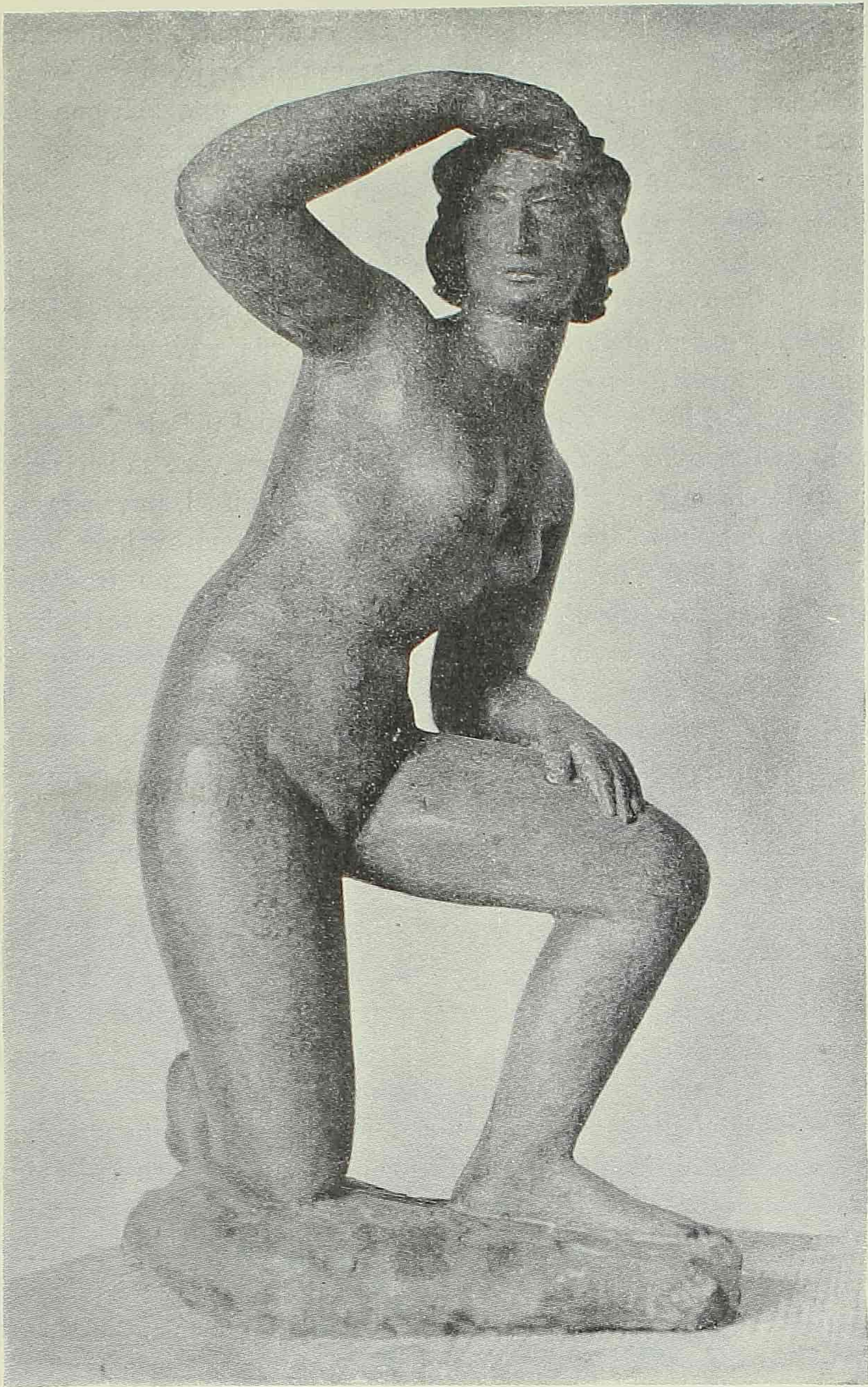
DRAGO STEINER: NA PO PUTA

U posljednje sam vrijeme pabirčio po analima cionističkog pokreta kod nas. Nisu to, zasad, historijski dokumenti; naš pokret je premlad, a da bi imao svetinja što ih tek stvaraju vjekovi historije. Ali sam naišao na intimne zapiske radenika, skromnih ili borbenih natura; jedni pripovijedaju smireno, a drugi ustuknuše i odaju lapidarno, s rezignacijom i ironijom, svoju gorčinu. U jednih je kao kad se na čas, iz zatišja, hirovitim povjetarcem uzbiba na suncu površina gorskog jezera, sva u čarovitom sjaju, da te zanese bojama spektra što se sad s talasićima u krugu šire, i nestaju. U drugih je kao neizvjesnost i tjeskoba pred ugaslim vulkanom. Proboravio sam, dakle, neko vrijeme s ljudima koji su još vidjeli Herzla i, većinom kao studenti, cionistički radili metodama što su već davno pale u zaborav. A ima i takvih koji uporno šute. S nepravom i iz bolećive čednosti na koju će, po prirodnom zakonu, morati da nadode reakcija. Mnogi od prvoboraca cionske misli kod nas, nehatni, ne znaju danas ni najznačajnijih datuma koji, stvarno, omeđuju naše epohe. Kod nekolicine naišao sam na dokaze punog razumijevanja, očinske i prijateljske susretljivosti, ljubežljivosti koja me je duboko dirnula

po jednostavnosti, a ipak uzvišenom izlaganju misli i staloženosti svojoj. Moj je konačni dojam da su ovi naši stariji prijatelji koji, dijelom, još i danas vode odlučnu riječ u pokretu, ostvarili svoj cionizam, ideal svojih mladenačkih godina, prema onoj Herzlovoj o povratku židovstvu prije povratka u židovsku domaju. Mnogi, doduše, nisu dospjeli da upiju sve narodne vrednote (ko bi to mogao?), ali im je ostala ljubav i vjernost prema židovstvu kao snažni oslon u njihovu životu.

Upoređujući taj uspjeh generacije »cionizma šekelskih skupština« s našim htijenjem za povezanošću s obnovnim djelom u ličnom radu za *hebrejsku radnu Palestinu*, morao sam priznati da naše stanje nije nimalo zavidno. Nedavni kongres za radnu Palestinu bez sumnje će mnogima od nas dati povoda za razmišljanje. Možda ne toliko o samom uspjehu kongresa, nego o nama samima. Kakav je zapravo naš odnos prema Ligi za radnu Palestinu i svim problemima koji su s njom u vezi?

Poslije završetka ovoga kongresa u Berlinu bilo je glasova zanosa, ali i upozoravanja da, pored jake volje velikih radničkih masa za radnu Palestinu, imade značajnih dijelova što ostadoše postrance. A neki su razočarani, jer su od kongresa očekivali da će stvoriti jedinstvenu falangu židovskog radništva iz cijeloga svijeta, bez obzira na ciljeve radne Palestine. Ove se nade nisu ostvarile. Mora se priznati da sazivači t. j. židovsko radništvo Palestine i nisu zamislili da stvore opću svesvjetsku organizaciju židovskoga radništva. Vodeći računa o partijskoj rascijepanosti židovskog radnika, sazivači bili su čedniji i stavili tek prijedlog o pomoći radnom narodu u Palestini stvaranjem Lige za radnu Palestinu. Osim »Bunda« i radnika pod sovjetskim režimom, uspjelo je da se židovsko radništvo iz cijeloga svijeta predobije za ciljeve radne Palestine. To je velik uspjeh cionističkoga radništva, jer je, tako reći, jednim zamahom uspjelo zainteresovati široke radničke krugove, i to nesamo židovske, za nastojanja i stvaranje cionističkih radnika u Palestini. Slučaj Ernsta Tollera i njemačke socijalne demokracije, u odnosu prema tome kongresu, veoma su poučni. Nema sumnje, pod vidom radne Palestine našli su se na okupu najrazličitiji dijelovi židovskog radništva. To je dobro nesamo za Palestinu, već i za to, po čitavom svijetu razasuto, židovsko radništvo. Ono je dosad, u židovskom pogledu, provodilo tendencije asimilacije, iako je gdje gdje gajilo posebnu židovsku sindikalističku ideju i organizaciju. Ta asimilacija nikla je iz krivo shvaćene spoznaje jedinstva radničke klase svega svijeta. Ali dok su radnici drugih naroda, iako osvjedočeni internacionalci, zbog svoje sraštenosti sa zemljom i jezikom i nadalje ostajali po narodnosti ono što im je i okolina, židovski je radnik bio sa svih strana izložen snažnim asimilacionim utjecajima: nešto iz ideologije, nešto zbog prirodnog procesa raspadanja stare patrijarhalne zajednice, i konačno, zbog natčovječne borbe na ekonomskim i antisemitskim frontovima. Zamašaj je ovog prvog kongresa za radnu Palestinu na galutsko radništvo upravo u tome da se, iako okasno, našla mogućnost za zajedničku

S. V. BERNFEST

IŠČEKIVANJE

saradnju inače heterogenih elemenata, i da je zov »za radnu Palestinu« skrenuo na čitavom svijetu interes vrlo važnog dijela naroda, radnika, na narodnu budućnost u Palestini. Stvoren je radnički »Jewish Agency for Palestine«.

Kongres je bio u neku ruku predradnja za organizaciju židovskih radnika na čitavome svijetu. Jer nije došlo do te organizacije, iz već spomenutih razloga, židovsko je radništvo, zasad, zastalo *na po puta*. Ali ono je spremno da do kraja pokroči tim putem. To je naša velika nada i osim radosti, što je palestinska misao zahvatila velike krugove.

A mi? Nemamo židovskog radništva koje bi bilo svijesno svog poziva. Imade u nas, kao u mnogih primitivnih sredina, »lumpenproletarijata« što teži — koje li ironije! — za buržoaskim ciljem udobnog i neodgovornog živovanja. Taj naš proletarijat daleko je od spoznaje svetosti rada. Ko radi, rob je jačega, misli naša malovaroška sredina. Hegemoniju rada što je, iako uz znatne teškoće, hoće da provedu židovski radnici u Palestini, jedva će ko moći kod nas ispravno da shvati. Što su, dakle, naše veze sa svijesnim židovskim radništvom koje gradi radnu domaju u Palestini i, povrh toga, okuplja oko sebe sve napredne elemente koji žele da se stvori ovakva domaja? Zar samo idejne, ideološke ili simpatizerske? U stvari, mi smo građanski demokrate, nacionalci koji u svojoj mladosti imadu interesa za socijalna pitanja, i koji se zalažu za obnovu društva. Ali s vremenom ulazimo u građansko društvo i, s više ili manje sreće, postizavamo i osvajamo pozicije. Ako nam uspije pothvat, preobrazićemo se naskoro u stubove društva, i branićemo ga, onakvo kakvo jest, ako bi se ko usudio da posumnja u njegove ispravne temelje. A ako ne uspije da se udomimo u ovim prilikama, proglašiće nas »neprijateljima puka«, i ostaće nam nada mladih dana ovijena gorčinom neuspjeha.

Može li se samo tako da shvati suština previranja što je najjasnije došlo kod nas do izražaja osnivanjem Hapoel hacaira 1923 godine? Tu treba zahvatiti opet u naše dnevno bivanje i izjaviti da su motivi tog, za naše prilike neobičnog grupisanja, bili, u prvom redu, u protivnosti i nezadovoljstvu onim cionizmom koji se smirio s danim mogućnostima. Kraj toga nismo bili izolovani ni od događaja u velikom židovskom svijetu u kojemu život ključa i stvara sveudilj nove forme. Gordonovi spisi dali su sadržaja našem htijenju. Povezanost sa zemljom otaca kao da je najjednoč postala logično rješenje svih socijalnih pitanja i galutskih situacija. Povezanost u radu s palestinskim radnikom, svijest da smo i mi ravnopravni i punovažni članovi židovske zajednice, dale su nam snage da odvažno istupamo za ideju koju smo usvojili. Veselje da učestvujemo u izgradnji, odgovorni svojoj savjesti i simpatijama za radnu Palestinu, zahvaćeni bujicom napretka radne zajednice u Palestini, mi smo smogli toliko pouzdanja u svoje mladačko preganje, da najzad za galutsko bivanje oko nas nije preostalo ništa. Sve je bilo ustremljeno prema cilju: radnoj Palestini. Raspačavanje dionica Rad-

ničke banke, i pokušaji da se židovsko radništvo Sarajeva, okupljeno u Poale-Cionu, predobije za intenzivni rad u našem pokretu, i propaganda za vrijeme kongresnih izbora, samo su vanjski odraz novome shvaćanju radnog cionizma koji smo ubacili u našu sredinu, pa i protiv volje naših prvoboraca koji su već do kraja prošli stazu svog cionizma. Najednoć stadoše da nam se javljaju prijatelji i simpatizeri. I kad je za vrijeme omladinskog sleta u Osijeku, 1925 godine, tako reći improviziran drugi sastanak jugoslovenske grupe Hapoel hacaira, mogao je već da se bira kolegij za voćstvo pokreta. Omladina je bila uz nas, barem po programu što ga je usvojila, iako neodlučna u stvari aktivnog rada u pokretu za hebrejsku radnu Palestinu.

Taj nabačeni »historijski« pregled ništa ne uljepšava i neće ništa da ispričava. I nema isprike za zastoje — *na po puta* — što je nastao kad je koncem 1925 godine Hapoel hacair ušao u Radni odbor Saveza cionista, žrtvujući time, u prvome redu, interese hebrejske radne Palestine. Ne znam što bi se bilo desilo, da članovi Hitahduta nisu stupili u voćstvo zemaljske organizacije, ali nema nikakve sumnje, na novim dužnostima morali su da podijele ideale. A koncentracija volje, sposobnosti i snage jest preduvjet za uspjeh svakog pokreta. I stoga smo na po puta zastali u stvari hebrejske radne Palestine.

Od tada kao da su se prilike razvijale same po sebi. Ideja saradnje sa židovskim radnikom u Palestini nije propala ni kod nas. Omladina je nastavila da koraca započetim smjerom. Unatoč svim teškoćama, ona stiže ruku svom bratu iz Erec Jisraela u kolu prijatelja radne Palestine.

Zagreb, u oktobru 1930

BERL KACNELSON: PALESTINSKI RADNIK I CIONISTIČKI POKRET

*Prema referatu na Svjetskom kongresu za radnu Palestinu
u Berlinu 27 IX—1 X 1930*

Židovski je radnik u Palestini na svome putu bio gonjen trostrukim revoltom: protiv galuta koji nije davao mogućnosti gospodarske i duhovne egzistencije; protiv cionizma koji je stvorio veliki pokret masa, a nije ukazao put ostvarenja i nije znao da obaveže pojedinca na čin; najzad protiv galutskih židovskih radničkih stranaka koje su bile toliko zaposlene diskusijama i teorijama, da nisu nalazile puta do djelotvornoga oslobođenja.

Najteže je za nas bilo pitanje: je li židovski narod sposoban da stvara, da gradi. Naše je djelo najbolji odgovor: U ovih je dvadeset i pet godina iz batlanskih tipova Mendele Mojher Sfurima i Šolem Alehema nastao nov židovski čovjek, seljak u Daganji, kamenolomac u Jerusalemu, zidar u Tei

Avivu, radnik u Rutenbergovoj elektrani, nadničar u judejskim plantažama. Ovo je pitanje riješeno. Postali smo kolonizatoran narod.

U Palestini imali smo da vodimo borbu koja je danas postala zajedničkom borbom židovskoga radnika na čitavom svijetu: borbu za pravo na rad. Svagdje po svijetu, u Varšavi i u Njujorku i u Berlinu nagnat je Židov koji traži posla da se bori tvrdokorno i napregnuto za svoje mjesto u modernome gospodarstvu, u industriji, u državnim poduzećima. Ova je teška borba u Palestini, doduše uz mnogo žrtava, donijela najvećih uspjeha. A u toj je borbi nastao naš radnički pokret, u njoj se očeličio. U toj je borbi podjedno i glavni ključ koji će nas izvesti iz labirinta arapskoga problema. Da je židovski narod u Palestini samo narod posjednika plantaža i poduzetnika, a da je sav rad ostao u arapskim rukama, onda bi nastali tako jaki narodni i socijalni konflikti, te bi uništili svu nadu u miran život dvaju radnih naroda jednoga pored drugoga.

U ovome traženju radne egzistencije nastala je i naša velika mreža kooperativnih naselja. Za ova je naselja značajna činjenica da je zajedno s brigom za danas rad bio vazda praćen i vizijom sutrašnjice. Težnja za izgradnjom narodne domaje postala je mesom i krvlju židovskog radničkog pokreta u Palestini. Nismo mogli u svemu da kopiramo evropske radničke pokrete, u mnogočemu smo morali da krenemo svojim, i potpuno novim putovima. Za nas socijalizam nije mogao da bude nešta što će se ostvariti preko noći, jer smo vidjeli da ćemo ga oživotvoriti samo trajnom upornom borbom, požrtvovnim ulaganjem svih svojih sila, najličnijom inicijativom i bezobzirnom iskrenošću prema samome sebi. Ovakvim je radom stvorena harmonija između narodnih težnja za slobodom i socijalnih klasnih težnja židovskoga radnika u Palestini. Tako je nastala i velika kulturna i organizatorska djelatnost koja je obuhvatila sva radnička naselja, sve gradske tvornice i radionice da svakome radniku od časa useljenja ucijepi požrtvovnost za narodne i socijalne ideale i da ga ispuni duhom obnove. Radnik je, gradeći svoja naselja, postao nosilac hebrejske renesanse. Nova je hebrejska literatura u svojim najvažnijim vršcima izrasla iz dubine duše židovskoga palestinskog radnika.

Mi hoćemo da radnička klasa osvoji hegemoniju u životu židovskoga naroda, ali mi smo oduvijek ovu hegemoniju shvaćali drukčije nego galutske radničke stranke. One smatraju da je klasna borba prosto u zavadnji klasa. Mjesto da ostvaruju socijalističke tendencije u narodnom životu, one tome narodu okreću leđa. Mi smo oduvijek htjeli da budemo avangardom, prvoborcima čitave narodne zajednice. Nismo htjeli da se izrodimo u osamljenu sektu. Stoga nismo u židovskom životu postali razornim čekićem nego dinamskom snagom koja radi i goni narod napred.

Stvorili smo novih životnih oblika za odnose između čovjeka i čovjeka. Riječi kvucot i mošavim postaju međunarodni termini za nove oblike naseljavanja, bogate ljudskom i gospodarskom sadržinom. Za razliku od drugih

pokušaja poljoprivrednih komuna u svijetu, naše kvucot i mošavim nemaju da osiguraju sektašku sreću rijetkih pojedinaca, nego su povezane s narodnim pokretom, jer im cilj nije samo oslobođenje samoga sebe nego oslobođenje naroda. Tako smo zauvijek ostali vjerni svojim dužnostima prema pokretu narodnih masa.

I u niz zemljoradničkih pokušaja, koji su učinjeni u posljednjemu stoljeću u Argentini, Braziliji i Rusiji, unio je palestinski radnik posve nov smjer. Svagdje je naseljenik bio samo objekt u rukama filantropa, vlada i drugih vlastodržaca. Muke židovskoga čovjeka iz naroda bile su upravo goleme u ovom kolonizacionom sistemu koji je bio izgrađen na tutorisanju. Svagdje je ovaj sistem ubijao inicijativu, silovao ličnu slobodu, umanjivao rezultate.

I u Palestini je vladao ovaj sistem sve do druge aliije. Velika zasluga pripada palestinskome radničkom pokretu, što je uništio ovaj sistem i uzdigao radnika-naseljenika do subjekta kolonizacije, do jednakopravnoga partnera u velikom djelu naseljenja. Tako je radnički pokret i u tom pogledu bio velikom dinamskom snagom u narodnom oslobodilačkom pokretu.

No ne smije se nikada zaboraviti da i našega radničkog pokreta ne bi bilo, da nije bilo narodnoga obnovnog pokreta. Kao što su prvi pioniri rada pošli u Palestinu na zov cionizma, tako se i čitavo naše djelo ne može zamisliti bez rada Keren kajemeta, koji je za nas stekao golemih zasluga otkupljujući zemljište koje stavlja na raspolaganje radničkim gospodarstvima, i bez budžeta Keren hajesoda, koji je daleko većma socijalistički nego mnogi državni budžeti radničkih vlada. Ove narodne institucije stekle su mnogo zasluga za radničku kolonizaciju. No jasno je dakako i to da bi ovi fondovi bili danas drukčiji, manje nacionalni i manje napredni, da nije bilo slobodarskoga duha i dinamske snage radničkoga pokreta.

Što imademo danas u Palestini kvantitativno? Od 60.000 postalo nas je 180.000. Od 9% stanovništva porasli smo na 18%. Mjesto 24.000 dunama u svojini Keren kajemeta imademo danas 300.000 dunama narodnoga zemljišta. Naša je zemljoradnja neizmjereno narasla po opsegu, gospodarskim granama i po prihodima. Imademo razvijeno kooperativno bankarstvo. Imademo znatne produktivne i konzumne kooperative. Naša je kooperativa za prodaju poljoprivrednih produkata »Tenuva« imala ove godine promet od 130.000 funti. U najplodnijemu kraju Palestine imade Kkl 20.000 dunama zemljišne rezerve za intenzivne i najintenzivnije gospodarske kulture. Imademo velevažne gospodarskostrategijske pozicije: Rutenbergovu elektranu i Društvo za iskorišćenje mineralnoga blaga u Mrtvom moru. Stojimo pred velikim razvitkom koji nam osiguravaju nova luka u Hajfi, dovodne cijevi za mosulski petrolej, koje će završavati u Hajfi, nova željeznica Hajfa—Bagdad. A pored toga u našim je rukama veliko zaleđe kraj Hajfe, koje je kroz stoljeća bilo smrtonosno močvarno područje, a sada je sanirano i drenirano, te se izgrađuje u velik industrijski i gospodarski centar.

No važnije nam je od materijalnih dobara ono dragocjeno kolonizatorsko iskustvo koje smo stekli u decenijima dosadašnjega rada. Uveli smo čitav niz novih poljoprivrednih kultura. Uveli smo novih rasa u stočarstvu i peradarstvu. Otkrili smo tajnu vode i natapanja. Izgradili smo nove industrije. Sve su to rezultati našega rada, koji obećavaju još veći plod u budućnosti.

Jer ne smije da se cijeni samo aritmetički ovo što je stvoreno. Ako neko zasadi pokusno polje, a drugi će da procjenjuje samo stvarni rod ovoga polja, onda ćemo mu reći da mora pomnožiti rezultate. Kad se vrše poljoprivredni pokusi, radi se ovako: Posijemo sjeme, pa presadimo klice u gredice, pa istom onda zasadimo uspjele mladice na otvoreno polje. Biluovci, prvi pioniri prije pedeset godina, bili su prve pokusne sjemenke koje je naš historijski udes zanio u Palestinu. Mi, radnici druge ali je, tek smo sitne pokusne gredice. Haluci treće ali je bili su već maleno pokusno polje. Rezultati ovih pokusa su dobri. Sada treba da ih presadimo na otvoreno i široko polje prave narodne kolonizacije, naseljenja židovskih masa.

DR. DAVID ALBALA: ZVUCI RADA

U prirodi je sviju nas da svaki neuspeh u životu pripišemo spoljašnjim okolnostima, a ne sebi. Retko se nalaze ljudi koji će priznati da je upravo do njih krivica što kroz život nisu prošli s više sreće.

Svaki odrpanac, u dobrom zdravlju, a u zrelim i poodmaklim godinama koji pruža ruku tražeći milostinju, a pri tom se jada da mu je kuća prepuna gladne dece, mora da ima kakav krupni karakterni nedostatak: ili je pijanica, ili je kockar, ili raspikuća, ili sklon zlim instinktima: krađi, prevari i sličnome, ili je mekušac, ili je lakomislen, ili je lenjivac. Pogotovu najčešće ovo poslednje.

Posmotrimo sad tip upravo suprotan gornjemu, tip čoveka za koga se obično kaže da je u životu uspeo. Kao dečko: slab, siromašan, napušten, tvrdoглаv, neškolo van, kao odrastao: kulturan, imućan, na zavidnom socijalnom položaju, organizator, stvaralac.

Kad uporedimo ta dva tipa, uspeo i neuspeo, videćemo da je za neuspelog karakteristično lenjost i nedostatak preobražavanja i potencijalne energije u dela, a da je naprotiv kod uspelog tipa karakteristično: istrajnost u radu i besprekidno stvaranje novih vrednosti. Svakako da ima ljudi u kojih nema nagomilane energije ili je ima tako malo, da ne može da se ispolji ni u čemu, ali je tačno da ima daleko više ljudi s golemom energijom, koja, na žalost, kod mnogih od ovih ostaje ili zakopana, jer nema nagona koji će je izneti na videlo i pretvoriti u korisna dela, ili se, što je još gore, pretvara u rđave akcije. Je li onda opravdano govoriti o »zloj sudbini« lenjivaca i o

»velikoj sreći« radiša, ili je tačnije prihvatiti staru poslovicu da je svaki svoje sreće kovač.

Narodni organizam, svakako usled svoje drukčije strukture, ne može se u svemu uporediti sa čovekom. Ipak često ima i sličnosti. Tako, na primer, svaki, i čovek i narod, vredi samo onoliko koliko i uradi. Lenji su narodi kulturno zaostali, vredni pak koračaju na čelu najcivilizovanijih. Ima, istina, i naroda s neiskorišćenim blagom koje leži na dnu narodne duše memljivo i zardano, ali ono u tom stanju nije nikome ni od kakve koristi.

Kao što i ljudi, tako i narodi imaju raznolikih osobina. Ima ih darovitih i manje darovitih, ima ih plahovitih i miroljubivih, ima ih grabljivih i krotkih, ali ipak bitno merilo po kome ćemo uvek moći pravilno da ocenimo zašto jesu ili zašto nisu pojedini narodi postigli izvesne uspehe u svojoj istoriji jeste: rad. Nema naroda na svetu koji je kao takav stalno upinjao svoje sile da se održi i da duhovno i dalje napreduje, a da to konačno nije postigao. Obratno, i najnapredniji narodi propali su, čim bi se odali rasipanju i neradu. Kao i kod ljudi, i najimućniji narodi ne smeju stalno sedeti skrštenih ruku i živeti od nasleđenog kapitala, jer nerad potroši i iscrpi pre ili posle i najveći kapital.

U vrtlogu istorije sveta, gde se i ljudi i narodi besprekidno i oštro sukobljavaju braneći s više ili manje upornosti i umešnosti svoje pozicije, može se razumeti da ne mogu svi narodi u danom trenutku i u svakom času biti na istoj visini kulturnog razvitka, niti sačuvati svoje blago potpuno neokrnjeno. Kao što i ljudi što su ponekad orni i raspoloženi za kakav posao a nekad nisu, tako i narodi mogu da imaju svoje svetle i mračne duševne momente, svoje faze u kojima čas ovlada njima krajnje samopregorevanje i požrtvovanje za nacionalne ideale, a čas mučna potištenost i ravnodušnost za najsvetije svoje interese. Tako, jedan isti narod može proći kroz raznolike faze, sve prema duševnom stanju njegovu i prema odnosu silâ, njegove i drugih naroda u danom istorijskom času.

Kao i ljudi, i narodi mogu imati više ili manje sreće u svojim naporima, za kraće ili za duže vreme, ali se ne može primiti teza o večito nesretnim narodima, a da pri tome ne ponesu i oni sami jedan veliki deo odgovornosti. Ne može se shvatiti ideja da, na primer, faza dekompozicije i rasula jednoga naroda može trajati tisućama godina, a da za to vreme cela krivica za takvo stanje pada samo na druge narode, a ne bar jednim dobrim delom i na njega samoga.

Mi, Jevreji, u ovom pitanju moramo jednom za svagda da konačno odbacimo skroz i skroz netačnu teoriju da su za današnje nesretno stanje našeg naroda krivi jedino drugi narodi, dok smo mi sasvim neodgovorni. Usled pogrešnog suda o našoj prošlosti mi i u ovome času započetog pribiranja narodnih snaga ne umemo da nađemo pravi put boljoj budućnosti.

Mi smo prošli, kao malokoji narod, kroz mnogobrojne faze: lutanja, nastanjivanja i sređivanja, vanrednog razvića, razdora i cepanja snage, nemilosrdnog trošenja starog kapitala, potištenosti, trenutnog svetlog treperenja i još bržeg gašenja, obamrlosti, zastrašenosti, delimičnog pretapanja, prepuštanja sudbini, napuštanja ideje ponovnog preporoda, i najzad, konačno gubljenje vere u samoga sebe. Od skora, kao nekim čudom, kroz stoleća nagomilana energija ponovo je oživela, i mi se nalazimo na pragu ponovnog zadobijanja samopouzdanja i laganog buđenja.

Nije cilj ovih redaka da se raspravi pitanje, je li svaka generacija od početka naše istorije do danas savesno vršila svoju dužnost prema naciji ili nije. Ali, ako jeste, ili, ako je možda i više uradila no što joj je bila dužnost, onda hvala joj i čast joj, a ako nije, neka joj je prosto, ma koliko nam teško danas padaju žalosne posledice njena nerada ili naopakog rada.

Ovde je reč samo o odgovornosti današnje generacije prema naciji. Narod, ma koji to bio, to znamo, ne čini samo generacija koja je u životu, već nerazdvojno sva njegova prošlost, generacija živih i sve nade i sve mogućnosti za budućnost koje se osnivaju na prošlosti i sadašnjosti. Generacija koja živi ima veliku odgovornost, jer treba veliki duhovni kapital prošlosti koji je nasledila, da preda ne samo neokrnjen već po mogućstvu i uvećan idućoj generaciji. Samo takvim radom može jedan narod da se održi. Propušteni momenat i greška ma i jedne generacije ljuto se može osvetiti čitavom nizu docnijih pokoljenja. Naročito mi Jevreji treba da budemo na cprezu, jer nam valja za novi dom i temelje kopati, i zidove graditi, i krov podizati.

Stoga odbacimo naše mane, a njih imamo dosta. Mi patimo od večitog straha da se kome ne zamerimo. Mi patimo od večite sumnje da li ćemo u započetom radu uspeti. Mi patimo zbog nedostatka opšte solidarnosti. Mi patimo od nepriznavanja ma kakvog autoriteta. Mi patimo zbog izgubljenog smisla da smo živ nacionalni organizam. Mi patimo od besmislene uobraženosti da ćemo se istim metodama održati i od sada kao i do sada. Mi patimo usled suviše jako razvijenog individualizma na štetu celine. Mi patimo usled rasipanja naših snaga privezavši naš čamac s promenljivom srećom, kao da je kakav prirepak, čas za jednu, čas za drugu, čas za koju bilo tuđu lađu, umesto da se potrudimo da tu istu snagu upotrebimo za građenje svoje sopstvene lađe. Mi patimo usled naše mane da daleko više vremena provodimo u večitom kritikovanju je li ovo, ili ono, dobro ili zlo urađeno, nego li u ćutljivom ali predanom i istrajnom nacionalnom radu.

DR. ZVONKO ROSENBERGER: JEVREJI KAO NACIONALNA MANJINA

Pojam nacionalne manjine počeo se tek u najnovije doba posmatrati s pravnoga i političkoga gledišta. Ranije, bile su manjine izjednačene sa strancima uopšte i nije se na njih obraćala naročita pažnja, sem ako su stajale pod zaštitom kakvoga inostranog suverena ili koje moćne crkve. U to je doba pravo manjina veoma često jednako pravu stranaca. Posle ratova obezbeđivala bi svaka od zaraćenih stranka izvesna prava onoj grupi ljudi u drugoj državi, koja je iz bilo kojega razloga stajala pod njenom zaštitom.

Zaštita tih manjina, na pr. hrišćana u Otomanskom Carstvu, nije prelazila obično prava na škole i na ispovedanje vere. Docnije su se nastojala manjinama zagarantovati i sva građanska i politička prava koja imadu ostali građani one države.

Zaštita manjina bila je i pre rata nedovoljna i u većini slučajeva samo na papiru. Uvek su odlučivali momentani odnosi pojedinih sila i retko je kada preovladalo pravno gledište, obično je preovladalo političko to jest oportunističko gledište bazirano na obzirima prema stranom ili unutrašnjemu razvrstaju političkih snaga.

Posle rata pokušalo se urediti *pravo manjina*. U ugovorima o miru imade odredaba o manjinama, no one štite, redovno, prava onih manjina koje su pod zaštitom sila pobednica. Sem toga obavezale su se Poljska, Čehoslovačka, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i Rumunija prema glavnim Saveznim i Udruženim Silama na osnovu posebnih ugovora, da neće krnjiti prava narodnih manjina koje žive na njihovu teritoriju. Ti ugovori, koji su svi sklopljeni 1919 god., stavljeni su pod zaštitu Lige naroda, što će reći da se bez odobrenja Saveta Lige naroda sadržaj tih ugovora ne može menjati i da Liga naroda imade pravo i dužnost vršiti nadzor nad primenom ugovora.

U tim ugovorima je definisano što se razumeva pod manjinom: *manjine su grupe licâ koje se po rasi, veri ili jeziku razlikuju od većine stanovnika države u kojoj žive*. Tih grupa ima dve kategorije: jedno su državljani strane zemlje a drugo državljani zemlje u kojoj žive. U pravilu odnosi se zaštita manjina samo na drugu kategoriju, jer prva kategorija stoji, redovno, pod zaštitom države koje su državljani, budući da ona ima mogućnosti i sredstva da se zauzme za svoje građane u stranoj zemlji, u slučaju potrebe.

U duhu gore spomenute definicije *Jevreji* su u svim zemljama gde žive *manjina po veri*, u pravilu su i *manjina po rasi*, ali nisu uvek *manjina po jeziku*.

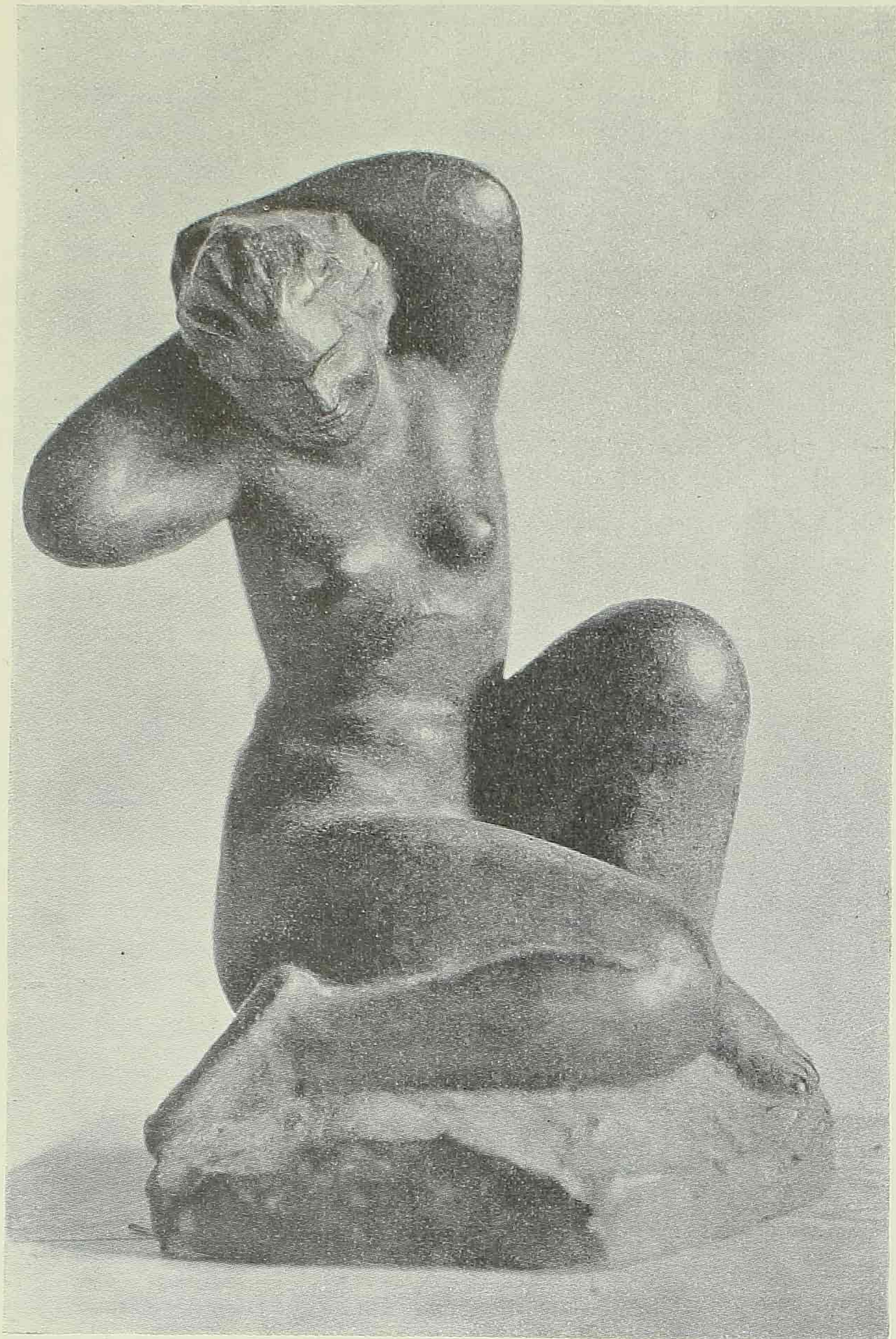
Jesu li Jevreji nacionalna manjina? Ako se uzme da je kriterij za narodnost jezik ili rasa, onda su Jevreji svakako i nacionalna manjina. Ali se taj kriterij ne mora uzeti. Mnogi teoretici ne smatraju da se narodnosti

razlikuju po tom što ljudi govore različnim jezikom, i tvrde da može biti narodnosti istoga imena a različenoga jezika. Kao primer mogu se navesti Švicari koji govore u tri jezika, pa Jugosloveni i Čehoslovaci, koji govore u dva jezika, ne spominjući narodnosti kod kojih preovlađuju različni dijalekti jednoga osnovnog jezika. Nama se čini da pojam narodnosti nije još ustaljen i da se pod tim pojmom ne razumeva uvek jedno isto. Pitanje je političke naravi, i prema tome se rešava različito, već prema stajalištu i u vidu interesa onoga koji pitanje raspravlja. Treba se samo setiti Elzašana koji govore nemačkim jezikom, a za koje Francuzi s istom odlučnošću tvrde da pripadaju francuskoj narodnosti kaošto Nemci tvrde da pripadaju nemačkoj naciji.

Najbolje će stoga ipak biti da se uzme za kriterij jezik kojim se Jevreji služe ili rasa kojoj pripadaju. Za Rusiju, Poljsku, Rumuniju i ostale države na Evropskom Istoku neće biti spora, jer su tamo Jevreji svakako nacionalna manjina kako to, uostalom, međunarodni ugovori i izrično potvrđuju. Jevreji se u tim zemljama služe drugim jezikom nego njihova okolina (jidišem), pa ih već ta činjenica označuje jezičnom ili nacionalnim manjinom. U Nemačkoj, Čehoslovačkoj, Madžarskoj, Austriji i u ostalim zemljama Evropskoga Zapada služe se Jevreji ponajvećma jezikom svoje okoline. Oni tu nisu jezična manjina, ali se s pravom može reći da su rasna manjina. Problem je rase, doduše, nerešen i nema nade da će ikada biti definitivno rešen. Sve se više spoznaje da nema ni u jednom narodu čiste rase i da rasa nije nipošto svojstvo koje se može smatrati konstantnim za izvesnu grupu ljudi. Rasa se menja i bez mešanja krvi pod uticajem klime, običaja, prehranivanja ljudi. Najočitiiji je primer kako se naoko čisti jevrejski elementi i u posve jevrejskom ambijentu mogu promeniti kad promene klimu i dotadašnje običaje, velika promena Jevreja koji se iseliše iz Poljske u Sjedinjene Države. Često imadu već deca doseljenih Jevreja očite karakteristike Američana, nesamo po unutrašnjim nego i po telesnim osebinama. Ali ipak je nesumnjiva činjenica da je dugotrajni život Jevreja u getu, pod nepovoljnim higijenskim i socijalnim uslovima, stvorio iz nekadašnjih orijentalaca sa sredozemnim raznim osebjnostima zaseban tip ljudi koji se vidno i na prvi pogled razlikuje od germanskoga i slavenskoga tipa. Taj se tip manje razlikuje od romanskoga, a još manje od levantinskoga tipa, no ipak je u mnogočemu karakterističan za jevrejsku »rasu«. Ako poistovetujemo pojam rase s tipičnim obeležjem telesnoga izgleda ljudi, kako to bez sumnje čine sastavljači međunarodnih ugovora, koji ne smatraju ovu reč oznakom bioloških konstanta, doći ćemo do konstatacije da su Jevreji manjina po rasi gotovo svagde a po jeziku u istočnim krajevima Evrope.

Uzevši sve to u obzir, Jevreji su zaista nacionalna manjina bilo po jeziku bilo po rasi.

Borbe između većine u državi i manjinâ, koje se odvajkada pojavljuju

S. V. BERNFEST

KOD ČEŠLJANJA

sad u većoj sad u manjoj meri, jesu odraz ekonomskih suprotnosti kojih ima u svakoj zajednici.

Svaka se zajednica daje svrstati u grupe ljudi kojih su interesi na ekonomskom području ili paralelni ili se ukrštavaju. Ljudi s paralelnim ili bar ne suviše protivnim interesima doći će naravnim tokom stvari međusobno u uži kontakt, a sve će se više udaljavati od onih ljudi s kojima ih ne vezuju takvi interesi. Kad se ti interesi tako ukrštavaju, da više nema mogućnosti izmicanja, dolazi do sukoba i do borbe.

U svakoj zajednici ima grupa koje su sticajem prilika došle do ekonomske i političke vlasti i grupa koje su podvlaštene. Posve je naravno da se podvlaštene grupe zbijaju u zasebne redove i da se udruženim silama protivne nadmoćnim elementima. I među jednima i drugima ima dakako još mnogo podgrupa, a ima i prelaza od jedne grupe k drugoj, tako da je čitava slika veoma komplikovana.

Jevreji su, u pravilu, bili podvlašteni. U čitavom srednjemu veku nisu Jevreji, uz male izuzetke, mogli da se dokopaju bilo kakve vlasti. Vlast se tada nalazila u rukama crkvenih i viteških krugova, a socijalna grupacija razdelila je sledstveno ljudsku zajednicu u verske tabore i u feudalne klase. Jevreji mogli su, kao podvlaštena grupa, da očuvaju svoje pozicije samo po verskoj zajednici, a nije im ni drugo preostalo, jer ih je nejevrejska okolina nemilice suzbijala kad bi pokušali preći granice pojasa koji im je bio postavljen.

U kasnijemu razvitku izmiče vlast iz crkvenih krugova i iz ruku plemstva i dopada novoj grupi ljudi: građanskome staležu. To je posledica razvitka prirodnih nauka i s time u vezi tehnike koja je dovela do industrijalizacije privrede i do razvitka kapitalizma. U isti mah nastaje ogromno previranje u pojedinim grupacijama koje su dotle bile uglavnom verski i feudalno opredeljene. Nastaje potpuno novo orijentisanje masa, jer se interesi pojedinaca i pojedinih grupa počinju menjati. Građanski je stalež, pod uticajem nove teorije o ekonomskoj razmeni dobara, izbacio u svet novu ideju: ideju nacionalnosti. Nova ekonomska teorija nije bila ništa drugo nego teorija o neslobodnoj trgovini, koja je imala cilj da zaštitnim carinama okruži pojedine državne teritorije. Prva je Francuska, pa Pruska, a zatim Italija pošla tim putem. Silom prilika sledovale su druge države.

Oni koji su imali ekonomsku i političku vlast u svojim rukama postali su tada apostolima nacionalnih ideja, a neminovna je posledica bila prema vani kolosalni napredak imperijalizma kao težnje za proširenjem učvršćenoga ekonomskog područja i prema unutra sve jače ugnjetavanje onih grupa koje su se po jeziku ili po drugim osobinama razlikovale od naroda kojemu su pripadali vlastodršci. I jedan i drugi pokret išao je za tim da obezbedi i ojača vlast onima koji su upravo bili u posedu vlasti.

Kakvo je bilo stanje Jevreja u tom previranju? Jevreji su u prvi mah došli do znatno slobodnijega stanja. Čim je nastupila verska tolerancija, po-

čeli su se veoma brzo prilagođivati okolini i iskorišćavati mogućnosti koje im je davao prelaz u građanski stalež. Do juče verska manjina, Jevreji su sada počeli da sve više i više, naročito u Nemačkoj i Austro-Ugarskoj prodiru u tu povlaštenu klasu, dok u zemljama gustih židovskih masa, dakle u naseobenom rajonu Ruske Poljske počinje strahoviti proces pauperizacije. Prodiranje u građanski stalež izaziva protest i opoziciju kod te same klase a i kod onih grupa koje su još od ranije imale dobar deo vlasti u rukama, to jest kod plemstva i kod crkve. Naskoro se toj protujevrejskoj grupaciji pridružio gotovo sav ostali svet, od radnika i seljaka sve do samoga vladara (Nemačka). Jevreji postaju opet manjina potisnuta u pozadinu ali ne više verska nego sada nacionalna manjina.

Sudbina je svake manjine da se bori za sve veća prava dok ne dostigne prava svoje okoline. I Jevreji su činili mnoge napore da putem internoga zakonodavstva a katkada i putem inostranstva poluče za sebe izvesna prava koja dotle nisu imali. Ta prava juristički shematizovana jesu sledeća:

1) jednakost pred zakonom u građanskim i političkim pravima, naročito u pogledu njihova primanja u državnu službu;

2) slobodna upotreba manjinskoga jezika u privatnim i trgovačkim odnosima, u pitanjima vere, štampe, izdavanja knjiga, na javnim mestima i pred sudovima;

3) ravnopravnost s ostalim državljanima u izdržavanju verskih, društvenih i školskih ustanova;

4) pravo na nastavu u državnim školama na jeziku manjine;

5) pravo na primanje državne ili samoupravne dotacije za nastavu, veru, i za dobrotvorne ciljeve manjine.

U većini evropskih država zagwarantovana su jevrejskim manjinama ista prava kao i svim ostalim državljanima, a Jevreji ne traže nekih specijalnih preimućstava pred drugim kategorijama državljana. To vredi naročito za zemlje Evropskoga Zapada (Engleska, Francuska, Italija itd.) gde unutrašnje zakonodavstvo i ne pravi razlike između Jevreja kao manjine i ostalih državljana. Treba istaknuti da to vredi i za Jugoslaviju gde se zvanično Jevreji doduše ubrajaju u nacionalne manjine, ali gde pozitivno zakonodavstvo nigde ne zapostavlja Jevreje pred drugim građanima. To, dakako, opet ne znači da nema faktičnoga zapostavljanja, ali razmatranje o tom ne ulazi ovde u obzir.

Zatim ima država gde se Jevreji smatraju manjinom kojoj je ugovorom i unutrašnjim zakonodavstvom zagwarantovana izvesna ali ipak nepotpuna ravnopravnost s građanima većine. To vredi u prvom redu za Poljsku i za Rumuniju a indirektno i za Mađarsku, mada ona to stanje oficijelno ne priznaje. Za te države je karakteristično da ograničuju zakonski Jevreje u izvesnom pogledu (*numerus clausus*), a često su faktična ograničenja mimo i protiv zakona izlev snažnoga antisemitizma koji vlada u tim zemljama.

Zasebno treba spomenuti Sovjetsku Rusiju. U njoj nema nikakvih prava manjine, jer prema samoj biti proleTERSKE diktature nema ni narodne većine. Jevreji kao i ostali narodi Sovjetske Unije imaju svoje zasebne ustanove i služe se, dakako, zasebnim jezikom; imaju na univerzama posebna odeljenja i institute, izdaju svoje službene novine i edicije u državnim zavodima, provode zasebnu kolonizaciju, ali nigde nemaju zagantovanih prava manjine. Oni mogu da ispolje narodnost samo u okviru proleTERSKOGA rada, jer se svako drugo narodno ili versko isticanje smatra kontrarevolucionarnim te se oštro progoni.

Manjine nisu večne. Gdegod žive verske ili nacionalne grupe smešane među sobom, ima tendencija da se izjednače razlike. Ova je tendencija veoma često istovetna s tendencijom za zauzimanjem novih ekonomskih pozicija. Ako je većina na vlasti, asimiluje se manjina većini, a u ređem slučaju, kad je manjina na vlasti, dešava se obrnuto.

Jevreji su u položaju slabijih, pa je, razume se, tendencija asimilacije većini sve jača i jača. Poprimanjem jezika pada nacionalna, poprimanjem druge vere pada verska, a stupanjem u mešani brak pada i rasna razlika. Mada je tendencija za asimilacijom sve jača i jača, ipak je i otpor okoline protiv asimilacije u vidu antisemitizma sve jači, pak se asimilacija stoga znatno usporava. Za mene, međuto, nema sumnje da će, bar u našim krajevima, asimilacija konačno pobediti, i time će pitanje jevrejskih manjina biti rešeno. Ali s velikom se verovatnošću može istodobno reći da će to stanje nastupiti tek u dalekoj budućnosti, kad jevrejski narod na drugome mestu postane narodom većine, u svojoj zemlji, u svome državnom ustrojstvu.

Beograd 1930

DR. CVI ROTHMÜLLER: CIONISTIČKA ZEMLJIŠNA POLITIKA

Po svojoj biti, cionizam smatra zemljišni problem jednim od najznatnijih pitanja u Palestini.

Koncentrirati rasijane Židove u negdašnjoj domovini s kojom je židovstvo kroz stoljeća bilo vezano samo duhovnim vezama, dok su stvarno u njoj gospodarili, i politički i privatnopravno, stranci, osvajači i doseljenici — to je zadatak koji cionizam može da ostvari samo onda, ako uz javnopravnu ovlast useljenja Židova u Palestinu dobije i privatnopravnu mogućnost da zaposjedne palestinska zemljišta potrebna za kolonizaciju, za vraćanje Židova grudi i za osnivanje naselja, stanica židovske narodne domaje u Palestini koja ima da bude duhovni dom svjetskoga židovstva ali i stvarni dom snažne židovske palestinske zajednice.

Kolonizacije ne može biti bez zemljišta, narodne domaje nema bez trajnog naseljavanja sveđ novih ljudi na novim površinama zemlje. No nije bitno samo to da Židovi stiču u Palestini zemljište koje je prije toga pripadalo nežidovima. Za budućnost narodne domaje od neobične je važnosti, u kojemu se obliku stiče ovo zemljište i kako će se upotrebljavati. Svakome je jasna golema razlika između mešetarskoga kupovanja zemljišta u namjeri da se ono odmah ili kasnije preproda s dobitkom i onakvoga otkupa zemljišta, kojemu je cilj da se na njemu bez ikakvih daljnih posrednika nasele židovski težaci-seljaci. Između spekulativnih i produktivnih kupnja ima uvijek razlike, makar ona nije svaki puta tako očita kao u ovome primjeru.

Spekulacija nepotrebno, često upravo umjetno diže cijenu (jer se i ne može zamisliti da bi neko u Palestini trajno mogao spekulirati na besu, na pad cijena zemljišta) i time samo poskupljuje daljni otkup tla. Čim je spekulacijom porasla cijena zemlje u jednom kraju Palestine, već se dižu cijene i u ostalim krajevima, ako su zemljišta po prilici jednaka po mogućnosti obrade ili druge upotrebe.

Stoga je prvi preduslov pravednih cijena: da se spekulanti ne natječu, koji će preteći ostale u kupnji nekoga zemljišta od Arapa, nego da zemlju kupuje jedna središnja ustanova, smišljeno, po planu, bez suviše reklame, jer se njome samo ohrabruju prodavači i diže cijena. Što manje konkurenata u kupovanju, to su povoljnije cijene za kupca; naprotiv, što manje konkurenata u prodavanju, to su povoljnije cijene za prodavače. U ovom starom gospodarskom zakonu imamo najtvrđe tumačenje arapske nacionalističke propagande s njenim geslom, da Židovima prodaju sve osim zemlje, a da od njih ne kupuju ništa osim zemlje. To je lozinka ujedinjenih veleposjednika, industrijalaca i veletrgovaca; prvi hoće da umjetno umanje ponudu arapskoga zemljišta da bi mogli još bezobzirnije diktirati cijene; potonji hoće da povećaju potražnju arapske robe i posjetu arapskih trgovina da ih ne bi uništila moderna židovska industrija u savezu s naprednom židovskom trgovinom.

Kao što je u interesu arapskih feudalaca da Židovima oteščaju kupovanje zemlje i da time natjeraju cijene do fantastične visine, tako je u interesu židovske kolonizacije da Židovi što brže, što jeftinije i što smišljenije otkupe što više zemljišta. Jer što manje novca ode iz židovskih, makar privatnih džepova u neproduktivne arapske kese, to će više sredstava biti i za općenito unapređenje zemlje i za ojačanje židovskih pozicija u Palestini.

Da imade i osim ovoga posve ekonomskog rezoniranja još i drugih momenata koji nam nalažu da ubrzamo otkup zemlje, to se razumije samo po sebi. Iza augustovskih nemira 1929, kad je engleska vlada kanda iznenada otkrila bijedu felaha i kad je htjela da mu pomogne, ona je uzela u razmatranje zakon koji bi štitio felaha-vlasnika i felaha-zakupnika od mogućnosti da ga protjeraju s rođene grude. Kao što već imade u nekim orijentalnim

zemljama pod britanskom upravom, tako su htjeli i u Palestini odrediti da se felahu mora ostaviti neka određena površina — predlagali su da taj minimum bude 150 pa čak sve do 350 dunama — i da felah-vlasnik ili efendi, koji je dao zemlju u zakup felasima, smije prodati samo onoliko zemlje koliko je više od ovoga minimuma.

Ovaj je zakon, naoko, pravedan. Ali samo naoko. On imade vrijednosti u zemlji gdje se ne može intenzivirati zemljoradnja i gdje podjedno nema više nikakvih nenaseljenih krajeva. Ondje treba štititi seljaka tj. upravo njegovu djecu i porodicu od prezaduženja i otuđenja baštine; treba zaštititi zakupnika da ne nastrada, ako vlasnik samovoljno proda zemljište na kojemu se zakupnikov rod prehranjivao stoljećima. Ako se već ne oduzme agrarnom reformom zemlja uopće vlasniku da se ili kao narodna svojina dade u zakup ili potpuno predade obrađivaču, onda barem treba zaštititi zakupnika od vlasnikove samovoljne prodaje, tako da mu svakako ostaje neki minimum zemljišta.

No druga je stvar u Palestini. Tamo prilike nisu dozrele za ovakvo zakonodavstvo. U jednu ruku imade još mnogo nenaseljenog i slobodnog zemljišta. Dokazano je da su Židovi dosad kupovali gotovo samo neobrađeno zemljište, pješčane prudove iz kojih su poslije iznikle plantaže, močvarne doline iz kojih je valjalo najprije izagnati malariju, kamene strmine u koje su Židovi usadili drveće i vinograde. U drugu ruku, felasi ne mogu svoje zakupljeno ili vlastito zemljište da obrađuju kako treba, jer nemaju sredstava ni iskustva. Samo prodajom jednoga dijela zemljišta Židovima, dakako uz nastojanje da taj novac bude upotrebljen za intenziviranje zemljoradnje, mogu Arapi da dođu do sredstava i do uzora po kojemu će i oni moći da unaprede svoja gospodarstva. Mjesto predloženoga zakona »fedana« treba, dakle, dati felasima jeftinoga kredita.

Svakako je ovo oštra opomena da smo izvrgnuti eventualnome iznenadnom oteščavanju kupnje zemljišta i da sada dok još imamo punu slobodu otkupa, treba iskoristiti sve mogućnosti i to jednovitim i smišljenim radom.

Cionistička je organizacija još prije rata, 1908 osnovala ustanovu za smišljeno kupovanje zemljišta da se umanju mogućnost međusobne židovske konkurencije i nepoštene spekulacije. Ova »zadruga s ograničenim jamstvom Palestine Land Development Company« (PLDC) provela je, uistinu, najveći dio kupnja zemljišta u Palestini. Kroz njene je ruke prošao i Emek Jezreel, i Haifa Bay, i zemljišta u Galilu, i u Šomronu, i u Judeji. Kupovala je zemljišta i za Keren kajemet, i za Rotšildovu Palestine Jewish Colonisation Association (PICA) i za mnogobrojne privatnike, a osim toga ona je u zgodnom času i uz povoljne cijene sticala arapska zemljišta koja su bila na prodaju, te ih je parcelirala i s neznatnim dobitkom prodavala židovskim reflektantima koji ne bi nikad mogli sami da kupe zemljište tako jeftino i povoljno.

Pldc je u 22 godine svoga rada otkupila oko 600.000 dunama poljoprivrednoga i oko 11 milijuna kv. m gradskoga tla. Ona je time vidno koristila razvitku židovske kolonizacije, jer je sačuvala mnogo židovskoga novca koji bi, uz slobodnu konkurenciju pojedinih židovskih reflektanata, bio postao arapski, pa bi nam onda bacao klipove pod noge.

No međusobna konkurencija nije jedini oblik spekulativnoga kupovanja zemlje. Mogu pojedinci da se posluže posredovanjem Pldc, jer time, najzad, koriste još više sebi nego narodu, a da onda spekuliraju ovim povoljno stečenim zemljištem ne brineći se nimalo za narodne interese. Ova se spekulacija može ispoljiti u neobično mnogo oblika. U Tel Avivu primjerice, mnogi su vlasnici u doba najveće građevne djelatnosti i potražnje građevnog terena ostavljali svoja zemljišta u najbližoj blizini centra neizgrađena, dok je grad morao preko njihovih parcela da kopa kanale i vodovod i vodi električnu i telefonsku mrežu, jer su međuto nastajala predgrađa i iza ovih neizgrađenih zemljišta. Istom sad su spekulanti nudili zemljišta na prodaju, jer su bez njihovih poreskih prinosa porasla u vrijednosti. Malo su marili što je time oštećen Tel Aviv i narodni interesi! Jednako je spekulativnih kupnja zemljišta bilo na Karmelu kraj Hajfe, gdje čekaju procvat grada koji će se proširiti sve do vršaka Karmelskoga gorja. Može, dakako, ovakva spekulacija i da se slomi kao što je to bilo u Afule koji je imao da postane centralnim gradom Emek Jezreela, srcem Emeka, a sad ga zovu posprdno prvim modernim gradom ruina. U toj su spekulaciji mnogi, i u najboljoj vjeri, bez ikakvih spekulativnih primišljanja, izgubili čitav imetak, jer je zemljište bilo mnogostruko preplaćeno, sve u nadi da će ovo, dotad seosko zemljište postati gradski teren. Arapi su se obogatili, mnogo je židovskih egzistencija uništeno, a danas je Afule simpatično i čedno mjestance u kojemu se razvija malen i solidan radni jišuv. Od negdašnjega velegrada ostade samo kino i veoma udoban moderni hotel.

Ovakva se spekulacija ne može nikakvim sredstvima potpuno pobiti. Da je Tel Aviv smio visoko oporezovati neizgrađena zemljišta, onda bi tamo bila ona vrsta spekulacije onemogućena. Izrodilo bi se sto drugih. Preko noći bi nastale u centru primitivne prizemnice koje bi oslobodile vlasnika zemljišta od visokih poreza, a mogle bi se svaki čas bez veće štete porušiti. A kako bi se, zakonski i poreski, bila spriječila spekulacija u Afule? Ima samo jedan put: da se zemljište oduzme privatnicima, proglasi narodnom svojinom i da se time unaprijed onemogući ma koja slična spekulacija. U prvim danima veće kolonizacije, 1920 i poslije, mnogi su cioniste tražili da palestinska vlada provede agrarnu reformu kojom će veleposjednici-efendije izgubiti zemljište da se na njemu podignu stotine židovskih sela. No palestinske su vlasti pokazale malo volje da to učine. One, što više, od državnih zemljišta nisu dale gotovo ništa Židovima, dok su Arapima razdijelile plodni kraj Bet Šean gdje sad Židovi od tih Arapa za skup novac otkupljuju one

iste parcele. A i da su zaista oduzele efendijama zemljište, bile bi ga, kako dokazuje primjer Bet Šeana, dale arapskim felasima i beduinima, tako da bi nam otkup bio još teži nego danas.

Pobiti se, dakle, ova spekulacija ne može; možemo je samo pobijati. Najjače su sredstvo za pobijanje spekulacije, svakako, javna društva koja kupuju zemljišta ne da se obogate, nego da ga dadu uz što povoljnije uslove onima koji će na tome zemljištu ili podići zemljoradničko gospodarstvo ili zidati zgrade. Osim zemljišta treba da naseljenici u selu ili reflektanti u gradu dobiju i financijske potpore, jer je iskustvo pokazalo da dosad bogataši ne reflektiraju na zemljišta od javnih društava koja ih barem donekle ograničavaju u pravima, te da najveći broj sadašnjih reflektanata mahom neimućnih ili malo imućnih, i kad dobije zemljište, nema dosta sredstava da sagradi kuću ili da uredi gospodarstvo.

U Palestini imamo, u glavnom, dvije institucije koje ovakvim radom, bilo namjerno bilo samo neizravno pobijaju zemljišnu spekulaciju. Jedno je Rotšildova Pika, drugo je Keren kajemet lejisrael u zajednici s Keren hajesodom.

Pika imade danas 374.000 dunama zemlje koja je gotovo sva otkupljena još prije rata, a od veće česti još u prvim počecima židovske kolonizacije, u prošleme stoljeću. Nema sumnje da je Pika bila važan regulator u zemljišnoj politici; ona je rješavala naseljenike potrebe da kupuju zemljište i omogućivala im time, i davanjem obilnih zajmova, da se nasele i da pored sve čednosti vlastitih sredstava naskoro postanu samostalni a poslije i bogati kolonisti. No Pikin rad imade dvije pogreške: Do danas nije utvrđeno je li zemljište u Pikinim kolonijama njeno ili pripada samim kolonistima. Istom u najnovijim naseljima, Pika pod utjecajem principa Keren kajemeta ostaje vlasnikom zemljišta dajući ga naseljeniku samo u zakup. Ovim nejasnim stanjem u starim Pikinim »Rotšildovim« kolonijama tumačimo i nesrećno »radničko pitanje«. Pika nije odredila kolonistima da se imadu služiti samo židovskim radom. Oni su nevezani i rade što hoće. Zasjeli su na zemlju za koju, barem djelomice, nisu ništa platili, za koju ne plaćaju ni zakupnine, a ipak je smatraju svojom, toliko svojom, te im se čini prirodnim da od svojih plantaža ubiru velike prihode, dok nezaposlen židovski radnik mora da gleda gladnim očima bogatoga židovskog »brata« gdje komandira za 30% jeftinijemu arapskome felahu.

Kako vidimo, i Pika nije spriječila spekulaciju koja, doduše, nije posve gruba i očita, ali je ipak prava spekulacija zemljištem, jer iskorišćuje monopol t. j. nezasluženo i neplaćeno pravo nad komadićem zemlje, na kojemu bi, najzad, isto tako mogao da sjedi i onaj drugi Židov koji sada čak ne može ni da obrađivanjem ovoga zemljišta zasluži nasušni hljebac za prehranu porodice. Pika, dakle, nije potpuno onemogućila spekulaciju na svome zemljištu, ali je njenim djelovanjem ipak otežan porast cijena poljoprivrednog

zemljišta, jer je ono malo reflektanata, koji su se prije javljali za zemljoradnju, bilo donekle zadovoljavano Pikinim zemljištem. Svakako treba spomenuti da je u Palestini trgovačka spekulacija poljoprivrednim tлом zasad nemoguća, jer još uvijek nije definitivno riješeno pitanje rentabilnosti i jer se za zemljoradnju javljaju neimućni elementi koji, dakako, ne mogu da spekuliraju zemljištem, jer nemaju sredstava. Kad se prokušaju sve zemljoradničke grane u Palestini, pa ako se onda pokaže da zemljoradnja imade poželjno visoku rentabilnost, onda će i poljoprivredna zemljišta postati objektom žive spekulacije. Danas to još na sreću nisu, jer je cijena zemljišta već sada toliko skupa, a tlo je stoljećima nebrige toliko iscrpeno, da se, u nekim granama, samo golemim investicijama i mukotrpnim radom može jedva osigurati prehrana obrađivača, a da se o amortizaciji osnovnog kapitala zasad i ne misli.

U plantažnoj zoni, naprotiv, spekulacija cvate već danas kao što je u doba konjunktura zahvatala gradove. Pješčani prudovi, ako se uvede natapanje, nose 20%, a to je rentabilnost koja ih čini zamamljivim objektom obrađivanja — i spekulacije. U doba najvećih kriza i u danima političke depresije neprekidno se sade nježne mladice naranča, grep voćaka i drugih voćnih kultura koje će palestinsku obalu od Tel Aviva sve do blizu Hajfe pretvoriti u kalifornijski raj. A ako ne budemo mogli efikasno da riješimo agrarno pitanje, ako naša zemljišna politika, zbog nikakve potpore palestinskih vlasti i zbog nedovoljnih naših sredstava, bude i otsad jednako slaba u razmjeru prema potrebama — onda će se i u ovim novim kolonijama stanje ili samo neznatno razlikovati od stanja u današnjim privatnokapitalističkim i Pikinim kolonijama ili će, možda, biti još gore.

Pika nije osigurala židovski rad, jer se u njenim kolonijama nalazi gotovo svagdje upravo pet puta toliko arapskih koliko židovskih radnika. Pika, najzad, nije uopće osigurala pravi vlastiti rad koloniste, jer u njenim kolonijama naseljenik zapravo nije seljak - težak nego poduzetnik, trgovac, eksporter koji samo nadzire rad svojih radnika i vodi brigu o cijeni naranča, mandula, vina, ulja itd. na svjetskim burzama. A sve to samo zato, jer Pika nije razjasnila pitanje vlasništva zemlje, jer nema nikakav narodni i socijalni program, nego je rukovode samo filantropski motivi.

Cionistička je zemljišna politika drukčija već od prvih početaka. Od osnivanja *Keren kajemeta* bilo je jasno da se može u Palestini izgraditi zdrava židovska zajednica samo onda, ako se pravedno riješi agrarni problem. Trebalo je učiniti više nego kupiti zemljišta pa ga dati prvim reflektantima neka na njemu i njime čine što im je volja. Otkupljena je zemlja imala ostati vječnom svojinom židovskoga naroda, da se njome koristi samo onaj koji je zaista obrađuje sam bez upotrebe tuđe radne snage. Dok je *Keren kajemet* bio jedini finansijsko-kolonizacioni instrument Cionističke organizacije, dotle je on pored kupnje zemljišta i njegove priprave do naseljenja provodio i samu kolonizaciju. Kad je u julu 1920 na Londonskoj

cionističkoj godišnjoj konferenciji osnovan *Keren hajesod* da on bude finansijskim instrumentom poljoprivredne i gradske kolonizacije, školstva i zdravstva, onda je Keren kajemet mogao da se koncentrira na svoj pravi zadatak: da bude jedini instrument cionističke zemljišne politike u Palestini. Njegov je program obuhvatao otsad samo taj jedan zadatak ali zato u savršenoj potpunosti. Od samoga otkupa, koji provodi svagda Pldc kako je već gore spomenuto, brine se Kkl za pripravu zemljišta sve do naseljenja: daje istražiti zemljište još prije kupnje, provesti točna mjerenja, izraditi skice po kojima se zemljište dijeli kod naseljenja pojedinim kolonistima; suši močvarno tlo kopanjem podzemnih ili otvorenih kanala, eventualno sađenjem eukaliptovih mladica; uređuje bunare na motore da opskrbi kolonije pitkom vodom, i napravama za snabdijevanje gospodarstva vodom i za natapanje nasada — u jednu riječ, tehničkim predradnjama i stvarnom amelioracijom asanira i osposobljuje svaki komadić svoje zemlje za zemljoradnju ili zidanje kuća. Osim toga pošumljuje one parcele koje se ne mogu upotrijebiti ni za koju poljoprivrednu granu; time daje, u jednu ruku, neposredne zarade okolnim kolonistima u obliku nadnica kod sađenja i naplate za čuvanje i njegu mladih nasada dok ne postanu izrasle šume, a u drugu ruku popravljaja sanitarne i atmosfere prilike u čitavom kraju, dakle i opet ameliorira svoja poljoprivredna zemljišta.

No po ovom se radu Kkl još ne bi razlikovao od Pike. Bitno se odlikuje Kkl svojim narodnosocijalnim programom. Vršeći tradicionalnu, dakle za nas vjersku zadaću *geulat haarec*, otkupa zemljišta uz prenos u vječnu svojinu naroda kako to traži Biblijski zakon u III knjizi Mojsijevoj 25, 23-24, Kkl podjedno osigurava židovski rad na tome tlu i onemogućuje svaku zloupotrebu ili spekulaciju ovim zemljištem, jer pored imućnih kolonista naseljava na svom tlu i posve neimućne elemente, ali ih obvezuje sve jednako da će raditi sami ne služeći se tuđom radnom snagom; najčvršća garancija za onemogućenje spekulacije i upotrebe tuđe radne snage jest činjenica da kolonisti nisu vlasnici zemlje, nego samo posjednici i nasljedni zakupnici koji plaćaju Kkl-u, vječnome vlasniku toga zemljišta, umjerenu zakupninu i koji imaju punu sigurnost da će ostati u posjedu svoga seoskog ili gradskog zemljišta sve dotle i samo dotle dok ne griješe protiv ovih osnovnih načela kojima se pridružuje zabrana povrede šabata krupnim radom na tlu Keren kajemeta.

Zemljoradničke komune (*kvucot*) na tlu Kkl-a isključuju već po svome ustrojstvu plaćeni rad i iskorišćivanje tuđe radne snage. Čitava je komuna zakupnik zemljišta, ona je u cjelini vlasnik svega živog i mrtvog inventara koji ima da otplaćuje Keren hajesodu. U pojedinačnim naseljima (*mošavim*), u kojima je svaki naseljenik individualni zakupnik svoje parcele, te i sam za sebe otplaćuje inventar Keren hajesodu, imade međusobna pomoć u slučaju spriječenosti kojega naseljenika da učini nepotrebnom upotrebu tuđe radne snage. Osim toga Kkl daje u velikim privatnokatoličkim i Rotšildovim

kolonijama zemljišta radničkim zadrugama da time omogući radnicima jeftiniji rad i gospodarsko zaleđe u slučaju nezaposlenosti. Ova su radnička pomoćna gospodarstva na tlu Keren kajemeta isporučili sa čvrstim željeznim obručem oko tih kolonija, koji će spriječiti eksploziju zaoštrenja radničko-kolonističkog sukoba, jer se on ublažuje mogućnošću jeftinijega židovskog rada i njegove sposobnosti da konkurira felahu. Već ovi primjeri živo pokazuju koliko se Kkl razlikuje od Pike koja i nije pokušala da rješava ovo bitno pitanje.

Kao što Kkl omogućuje i neimućnome pojedincu povratak grudi, zemljoradnji, dajući mu gospodarsku sigurnost, jer mu obezbijедуje rođenu grudu za svega 2% zakupnine dokle god je sam obrađuje, te je ne može prodati ni otuđiti bez privolje Kkl-a, tako on upravo time narodu osigurava zdrav seljački stalež koji će biti trajno povezan s grudom. Ako Kkl u gradu isključuje spekulaciju i bezglavo zidanje, onda on upravo tim smišljenim građenjem zdravih stanova uz nisku stanarinu obezbijедуje zdravlje najširih slojeva i narodnu snagu, zdrav podmladak i narodnu budućnost.

Teodor Herzl je rekao da narodu bez zemlje treba dati zemlju bez naroda; to za nas znači: treba mu je dati zauvijek, ne privremeno, ne ostavljeno na volju, nevolju i zlovolju slučajnih vlasnika. Nepodnosiva je pomisao da će ona polja natopljena najvrednijom krvlju židovske omladine postati trgovačkom robom. Možda ima samo još jedna pomisao koja je teža od nje, a to je bojazan ne će li, ovakvim mešetarenjem, ono židovskom krvlju posvećeno tlo postati svojinom stranaca. Što Keren kajemet otkupi, to je otkupljeno zauvijek, to ostaje neotuđivom svojinom židovstva.

Ako poraste vrijednost zemljišta, a to mora da bude svagdje gdje napreduje zajednica, dakle naročito u Palestini, zemlji intenzivne kolonizacije, onda će imati od toga koristi ili samo pojedinac ili čitava narodna zajednica, prema tome ko je vlasnik zemljišta. Narodno tlo je korist čitave zajednice, jer porastom vrijednosti nosi veću zakupninu, tako da u nekim državama sama ova zakupnina, naročito zakupnina gradskih parcela na kojima se dižu visoke kuće s mnogo stanova, naknađuje sve ostale poreze.

Uz ove neposredne financijske koristi narodne svojine tla, veoma je važna i mogućnost nadzora nad upotrebom zemljišta. Ako nasljedni zakupnik, dok pravilno upotrebljava zemljište, ima sve prednosti pravoga vlasnika, a ako ga, naprotiv, gubi onim časom čim se ustanovi da oštećuje zemljište nebrigom, pretjeranim iskorišćivanjem ili ma čime drugim — onda je u tome najbolje jamstvo da će zemljište trajno rasti u vrijednosti. (Budući da zakupnina iznosi kod Kkl-a samo 2% procijenjene vrijednosti i jer se ona ne povisuje, ako je vrijednost zemljišta porasla samo investicijama naseljenikovim, to nema nikakvih bojazni da bi kolonist zapustio zemljište samo da ne poraste zakupnina.)

Kkl, ovakvim radom, briše razliku između povlaštenih i podvlaštenih u narodu, jer uklanja onu nepravdu da bogati veleposjednik uživa svu korist

od posjeda samo zato, jer je baštinió od pređa zemljište, dok se njegovi kmetovi ili radnici moraju zadovoljiti sramotnom nadnicom za svoj ropski rad, jer nemaju svoje zemlje. Rješava se socijalni problem što je nastao privatnom svojinom zemlje, po kojoj vlasnik tla može da izrabljuje onoga koji nema zemlje, jer mu je nadmoćan. Zbog toga su i nastale prve socijalne razlike i protivštine, a zbog privatne svojine tla i dan danas na jednoj se strani sve više gomila bogatstvo i moć, na drugoj bijeda i nemoć.

Upravo po ovome širokom narodnosocijalnom programu Kkl je, mada je počeo mnogo kasnije da radi u Palestini nego Pika i njeni pretšasnici, učinio za razvitak židovske narodne domaje u Palestini više od svih drugih institucija zajedno. Osnovan 1901, otkupio je prvu parcelu 1907, ali je zbog prevelikoga radnog područja bio skućen u osnovnom zadatku otkupa zemlje. Istom 1920 mogao je da se posveti svomu pravom cilju. Do onda je otkupio svega 24.894 dunama, a u ovih deset godina stekao je više nego deset puta toliko, tako da je u julu 1930, dakle upravo deset godina iza londonske konferencije, imao 295.635 dunama, među njima Emek Jezreel središte ratarstva, važne parcele u Emek Šaronu središtu plantaža, velik dio Emek Hajfa-Ako budućega središta veleindustrije i internacionalne trgovine, nekoliko predgrađa na 1600 dunama u Jerusalemu, Tel Avivu i Hajfi.

Ako danas Kkl imade četvrtinu čitavog židovskog zemljišta Palestine, onda je to mnogo, jer je plod desetgodišnjega rada koji se neprekidno nastavlja, dok je ostalo zemljište od najveće česti otkupljeno davno prije, a sada su Pika i druga društva gotovo posve neaktivna. Samo se po sebi razumije da su i prihodi i investicije Kkl-a od 1920 posve drukčiji nego prije. U 17 godina, do 1919, skupio je Kkl 597.000 funti, a investirao u otkup zemlje, zidanje kuća, osnivanje radničkih kolonija i ratnu pomoć nešto više nego 300.000 funti. Do konca 1929 skupio je Kkl još 2,057.200, dakle svega 2,654.200 funti, a investirao je 1,707.229 funti.

Ovakvu je važnost mogao Kkl da zadobije samo zbog toga, jer je zaista najbolji i najsavršeniji nosilac cionističke zemljišne politike, koji smo uopće, u danim prilikama, mogli da stvorimo. On je, uistinu, nastojao da ostvari sve svoje zadatke koje je londonska konferencija 1920 formulirala ovim lapidarnim riječima:

Osnovni je princip cionističke zemljišne politike: prenijeti u zajedničku svojinu židovskoga naroda čitavo zemljište, na kojemu biva židovska kolonizacija.

*Nosilac je židovske zemljišne politike u gradu i na selu
Židovski narodni fond.*

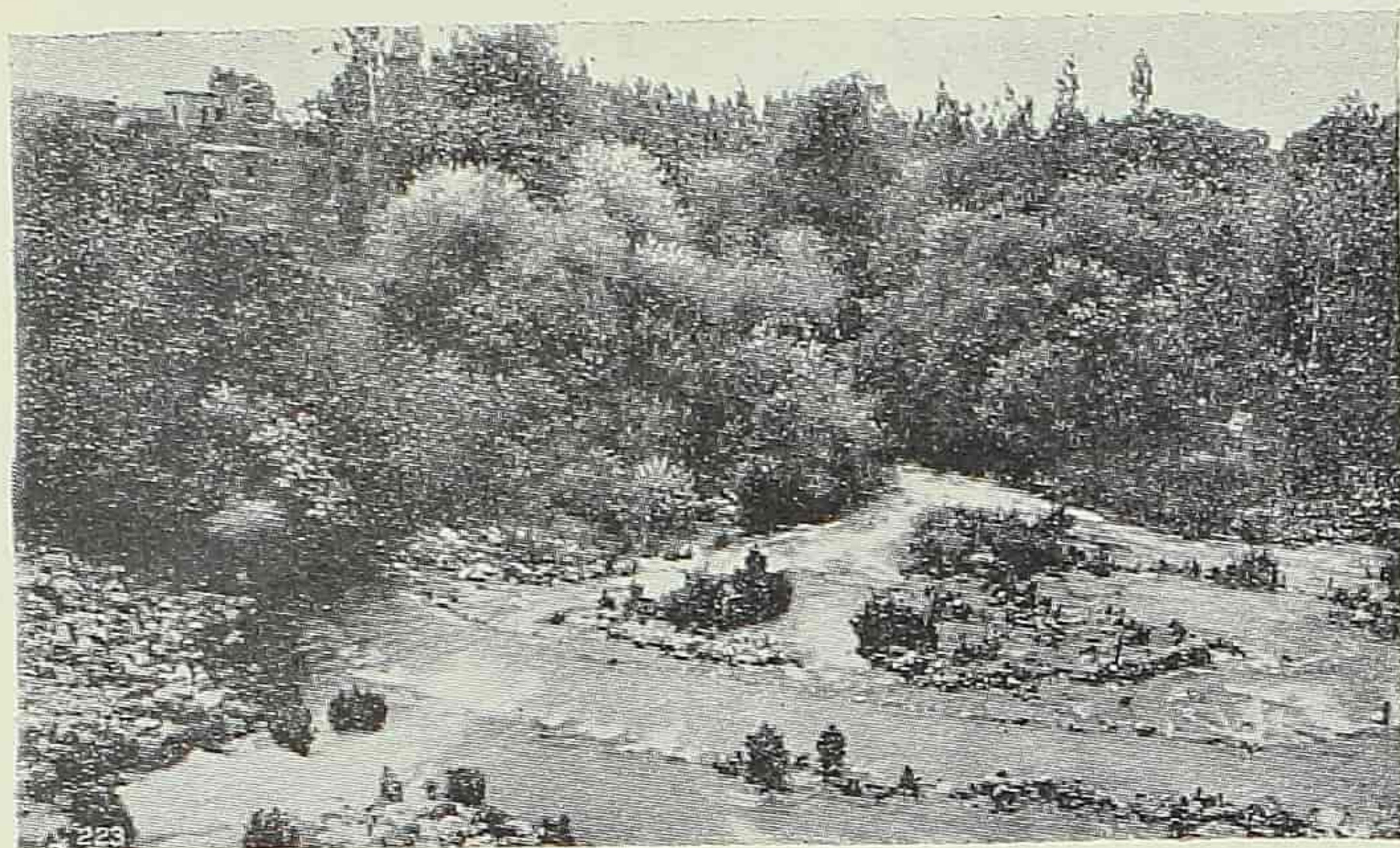
Njegovi su ciljevi: dobrovoljnim narodnim darovima otkupiti palestinsko tlo pa ga učiniti židovskom narodnom

svojinom; davati zemljište samo u nasljedni zakup ili u nasljedno građevno pravo; omogućiti naseljenje siromašnih radnih elemenata; zajamčiti židovski rad; nadzirati upotrebu zemlje; sprečavati spekulaciju zemljištem.

Zagreb, u oktobru 1930.

PROF. ALEKSA SEMNIC: JORDANSKA DOLINA I MRTVO MORE

Geologija nas uči da se cijela zemlja mijenja i razvija i da je današnja slika Zemlje posljedica djelovanja svih onih sila koje od iskona modeluju lice zemaljsko. Te su sile ili unutarnje, dakle u vezi s ohlađivanjem zemlje, sa stezanjem i pomicanjem zemaljske kore i s vulkanskim pojavama — ili su te sile spoljašnje i djeluju kao stajaća i tekuća voda, vjetar i sunčana toplina. I današnja Palestina, po svojoj plastici, reljefu i raščlambi, a time uopće

IZVOR JORDANA

po svojim geografskim prilikama, može se razumjeti samo kao posljedica sila, pojava i procesa u geološkoj prošlosti.

Palestina se nalazi u sklopu sirske-arapskog pločastog gorja koje se smjerom od sjevera prema jugu proteže od Male Azije do Crnog Mora. U tom gorju dogodio se koncem tercijarnog i početkom diluvijskog doba, kad je kod nas ovdje vladalo »ledeno doba«, jedan od najsilnijih geoloških pojava. Ogromne su se planine i ploče zemaljske kore, zbog stezanja i golemog pritiska, potisnule među sobom, razmetnule i isprevijale, tako da su mjestimice popucale. Tada su nastale u zemaljskoj kori duge paralelne pukotine, uzduž kojih je tlo propalo i formiralo udubinu dugu više stotina kilometara, koju zovu u geologiji i geografiji »sirskim jarkom«. Taj golemi sirski jarak prolazi smjerom sjever-jug najprije između planina Libanona i Antilibanona

Sirijom, a zatim kao jordanska dolina Palestinom gdje rastavlja visočje u zapadno i istočno. »Sirski jarak« čini Palestinu u geografskom pogledu nada-sve zanimljivom zemljom to više, što se baš u Palestini spušta do najdublje uvale ili *depresije* na površini cijele zemaljske kugle. Ova depresija je glavno obilježje Svete Zemlje i najznačajnija crta u njenom reljefu.

Kao posljedica silnih događaja u zemaljskoj kori razvila se uzduž jordanske doline snažna vulkanska djelatnost koje je nestalo u historijsko doba. Naprotiv, potresni pojavi koji prate micanje zemaljske kore poznati su sve do sadašnjosti. Da su potresi u jordanskoj dolini snažno djelovali na maštu, svjedoči nam psalam 114 koji u formi bogobojazne poezije vjerno prikazuje potresne pojave riječima: »More vidje i pobježe, a Jordan se obrati natrag. Gore poskakivahu kao ovnovi, humci kao jaganjci! Što ti je, more, da bježiš? Što ti je, Jordane, da se natrag obraćaš? Što vam je, gore, da poskakujete kao ovnovi, a humci kao jaganjci? — Pred licem Božjim dršće zemlja, pred Bogom Jakovljevim, koji pretvara stijenu u vodeno jezero i kamen u vodeni izvor!«

Južnim dijelom »sirskog jarka« teče »sveta« rijeka Jordan, hebrejski »Jarden« tj. »onaj što silazi«. Jordan je najneobičnija rijeka na zemlji. Gotovo cijelim svojim tokom teče *ispod* razine najbližeg mora (Sredozemnog Mora), a cilj mu je *najdublje* mjesto zemaljske površine. Jordan se ne ističe ni dužinom ni širinom, a niti množinom vode. Ali ipak imade još samo malo rijeka koje bi se toliko spominjale. Kao što je Nil oduvijek blagoslov Egipta, jer ga natapa i oplođuje, tako će i Jordan naskoro postati blagoslovom cijelog Erec Jisraela, jer će mu davati električnu energiju.

Jordan nastaje u visini od 45 m nad morem od tri potoka, što silaze sa 2752 m visokog Hermona. Najprije protječe plitko jezero Hule, visoko 2 m nad morem, a zatim se probija kroz bazaltne klisure i na uzdušnoj liniji od samo 16 km ruši se kaskadama 210 m duboko u jezero Kineret (Genezaretsko jezero ili Galilejsko more) koje već leži 208 m ispod razine Sredozemnog Mora. Divno jezero Kineret počiva među bregovima kao golemo modro oko u zdravom kraju koji je kao stvoren da postane zimsko klimatsko lječilište. Snijega ovdje ne poznaju, jedino ga vide na glavici kraljevskoga Hermona koji se gordo uzdiže na sjeveru jezera. Na tome jezeru velikom 170 kv. kilometara uzdiže se iz talasa zanimljiv stari grad Tiberijas, osnovan po tetrarhu Herodu Antipi nekoliko decenija prije razorenja Jerusalema u čast rimskog cara Tiberija.

Tiberijas bijaše poslije razorenja jerusalemskog hrama duhovno središte židovstva. Tu je zasjedao Sinhedrion, tu su u velikoj učioni dovršili redakciju Mišne i Jerusalemskog Talmuda. Danas broji Tiberijas oko 10500 stanovnika, od kojih je 7500 Židova. Tiberijas je još danas jedan od četiri sveta grada u Erec Jisraelu, jer prema jednoj legendi mora se ovdje pojaviti Mesija.

U blizini Tiberijasa pokazuju grobove naših učitelja Moše Majmunija, Johanan ben Zakaja, Rabi Akibe i Rabi Meira Baal Nesa kojemu hodočaste na grob mase Židova na dan Lag baomera. Nedaleko od Tiberijasa izviru glasovita ljekovita sumporna vrela topla 62° C, koja čekaju na obnovu nekadašnjih monumentalnih kupališnih uređaja iz rimskog doba.

Na obali ribom bogatog Kinereta pokazuju kod Kfar Nahuma (Kaper-naum) ostatke krasne sinagoge iz prvih stoljeća poslije Krista koja se, kao i druga mjesta oko jezera, spominju u evanđelju. Okolica Kinereta bijaše još u prvim stoljećima po Kr. gusto napučena i pokrivena bujnom vegetacijom vrtova, vinograda i voćnjaka, maslinika i šuma. Različni osvajači, gospodari i sadašnji stanovnici, Arapi, skrivili su pustoš na obalama Kinereta. Samo mjesta gdje su se naselili židovski kolonisti čine bujne oaze. Oko

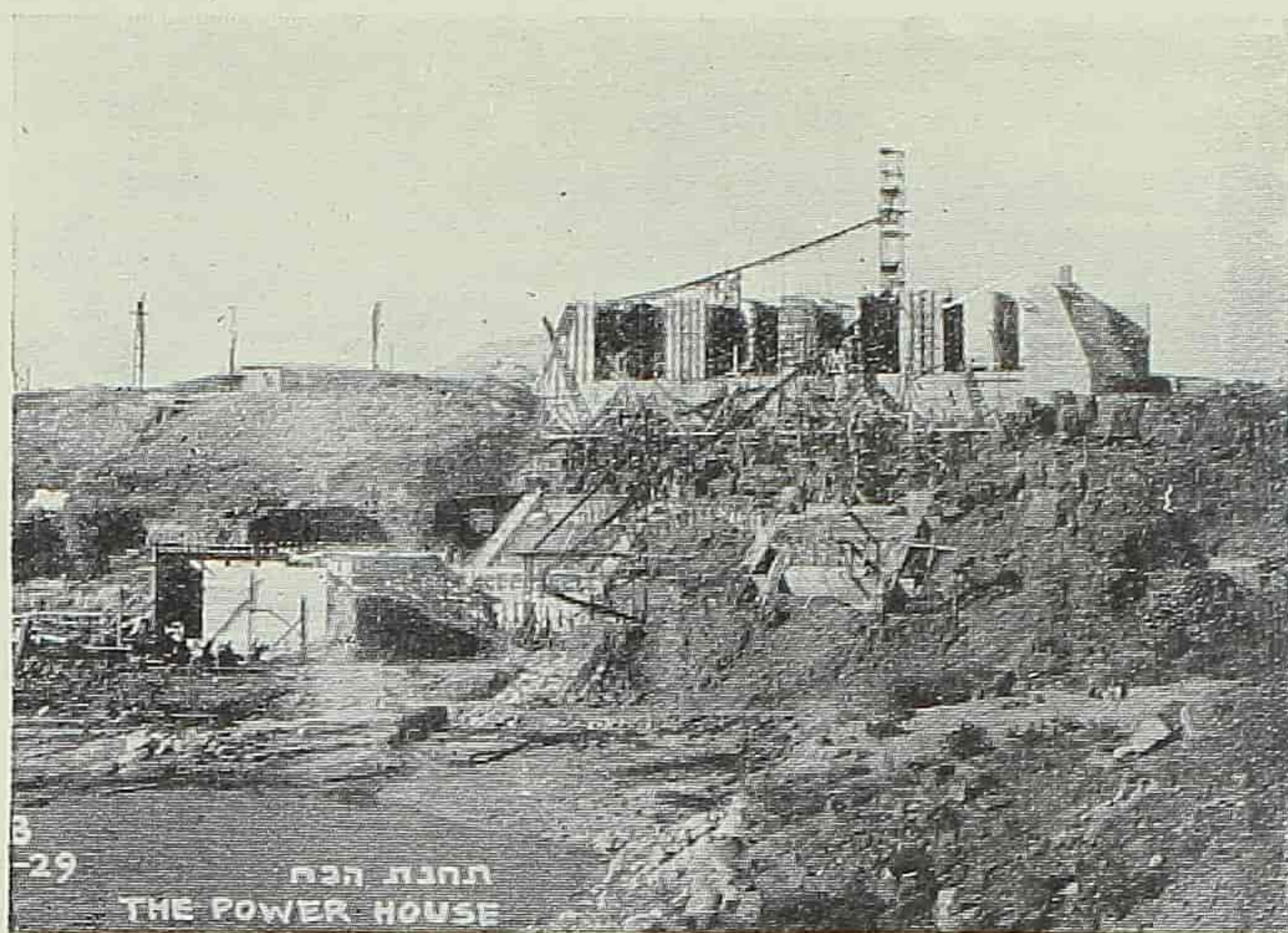
TIBERIJAS I TIBERIJASKO JEZERO

jezera niže se vijenac židovskih naseobina gdje zbog tropske klime uspjevaju datulje, banane i 3 kg teški grozdovi odličnog grožđa. Geografi i turisti slave ljepotu jezera Kineret i uspoređuju ga s golemim prozirnim tirkizom koji počiva pod orijaškim jasnomodrim zvonom. Stari su rabini govorili: »Bog je stvorio sedam mora, ali Kineret mu bijaše najveća radost.«

Kod Cemaha izlazi Jordan iz Kinereta i na uzdušnoj liniji od 110 km spušta se za 183 m, da sred džungle završi u teškim talasima Mrtvog Mora. Zbog strmih obala ruše mu se pritoci Jarmuk i Jabok kaskadama u njegovu duboku riječnu dolinu. U nizini blizu utoka Jordana u Mrtvo More nalaze se kraj arapskog sela Er Riha iskopine Jeriha, biblijskog grada paoma, balzama i voća. Bujna vegetacija u oazi blizu iskopina sjeća nas negdašnje plodnosti i bajoslovnih vrtova kralja Heroda i kraljice Kleopatre. Već rano u proljeće ovdje su dozrijevale masline, pa su žitelji Jeriha već drugoga dana Pesaha mogli u jerusalemskom hramu prinijeti žrtvu »Omer«, tj. prvijence ječmene žetve.

Nedaleko Jeriha pokazuju mjesto gdje je po predaji Ivan krstio Isusa. Prije rata dolazilo je ovamo svake godine mnogo hiljada hodočasnika da se okupa u svetoj vodi Jordana. Nešto dalje opet pokazuju mjesto gdje su djeca Izraelova pod voćstvom Jozue, nasljednika Mojsijeve, prešavši Jordan, stupila na tlo Obećane zemlje Kanaana. A nasuprot Jerihu uzdiže se 1200 m nad Jordanskom dolinom brdo Nebo gdje je naš učitelj Mojsije završio svoj zemaljski put kako je napisano: . . .

»Mojsije se uspne iz moapske ravnice na brdo Nebo. I Bog mu pokaza svu zemlju: Gilead do Dana, cijeli Naftali i zemlju Efrajim, zemlju Manase i cijelu zemlju Juda do zapadnog mora, i cijelu južnu krajinu s ravnicom paominog grada Jeriha, sve do Coara.

RUTHENBERGOVA ELEKTRIČNA CENTRALA

Tada reče Bog Mojsiji: Ovo je zemlja za koju sam se zakleo Abrahamu, Izaku i Jakovu govoreći: Vašemu potomstvu hoću da je dadem. Pokazah ti je da je vidiš očima svojim — ali u nju nećeš ući!

I umrije ondje Mojsije sluga Božji. I pokopaše ga tamo. Ali niko ne zna za njegov grob do dana današnjega«

U zemljama, gdje nema ugljena, slapovi i jaki slaz rijeka pravo su bogatstvo »bijelim dijamantima«. To vrijedi naročito za Palestinu gdje je rijeka Jordan zbog svoga pada od preko 400 m kao stvorena da bude izvorom električne energije. Zaista, na izlazu Jordana iz jezera Kineret, tamo gdje prima pritok Jarmuk, danas već stoji prva velika električna centrala na vodenu snagu. Nova naseobina oko centrale dobila je naziv »Tel-Or« »Brežuljak svijetla«. Prema planovima poznatog stručnjaka, inženjera Pinkasa Ruthenberga, s kapitalom od dva milijuna funti i radom od šest stotina židovskih radnika, dovršava »Palestine Electric Corporation« tamo najveću elektranu između Sredozemnog Mora i Indije, a možda i najveću na cijelom

azijskom kontinentu uopće. Podižu se golemi nasipi, mijenja se tok rijeka, stvaraju se umjetna jezera kao spremišta vode za ljetno doba i slapovi visoki 27 m, koji će, rušeći se u turbine, razvijati 32.000 konjskih silâ. »Tel-Or« »Brežuljak svijetla«, to gigantsko djelo tehnike i židovske volje, opskrbiće Erec Jisrael jeftinom motornom snagom, svjetlom, ali i dragocjenom vlagom, jer će se električnom snagom jeftino crpsti voda za natapanje u krajevima koji su bez vlage bili pustoš, a s natapanjem postaju bujne plantaže naranča i drugoga voća. Elektrifikacija Svete Zemlje, koja znači emancipaciju od skupog inozemnog ugljena i benzina, tek je u počecima, jer cijeli Ruthenbergov plan obuhvata 16 elektrana u različitim dijelovima zemlje s ukupnim efektom od pola milijuna konjskih sila! Elektrifikacijom Palestine procvat će industrija, napredovaće poljoprivreda, biće ubrzan razvoj trgovine i prometa. Na rubu pustinje, na svetom Jordanu stvara inženjer Ruthen-

MRTVO MORE

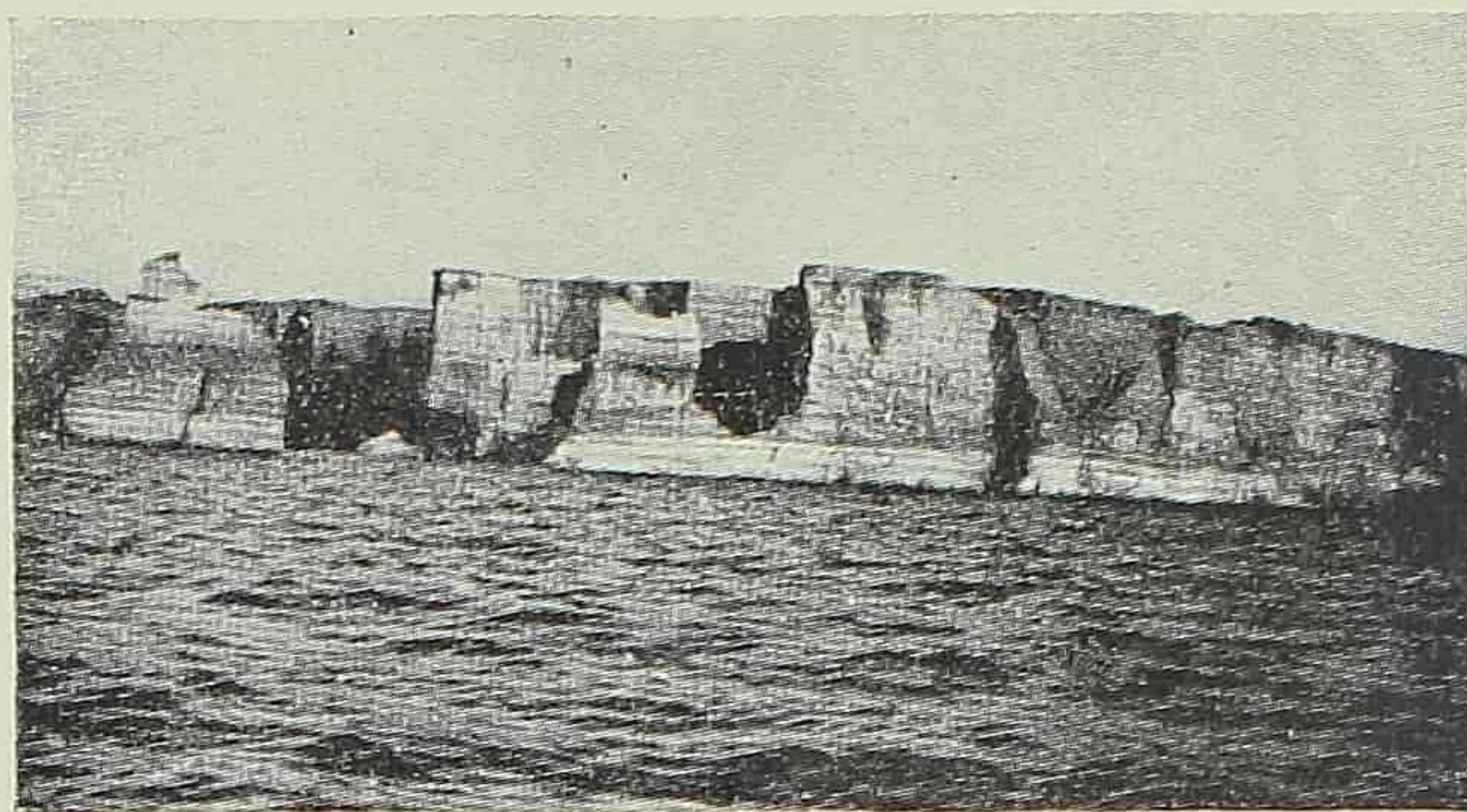
berg potporom Keren hajesoda i kapitalom engleskih Židova s bivšim potkraljem Indije, Lordom Readingom, na čelu takva djela koja nas sjećaju čudesâ o kojima piše Biblija.

Jordan utječe u najdublje i najslanije jezero na zemlji, u *Mrtvo More* koje leži kao velika tajna između golemih stijena i brda, visokih na zapadu do 500 m, a na istoku do 1400 m. Mrtvo More vidi se iz Jerusalema od kojega je u uzdušnoj liniji udaljeno 25 km, kao malahitnozeleno zrcalo koje u dubini od 1200 m počiva podno plavetnih moapskih planina. Hebrejski je naziv Mrtvog Mora »Jam Hamelah« ili Solno More. Drugi su nazivi: Istočno More, Stepsko, Lotovo i Asfaltsko Jezero. Grčki pisci su prvi uveli naziv Mrtvo More, jer u njemu ugibaju organizmi.

Mrtvo More*) leži 394 m ili okruglo 400 m ispod razine susjednog Sredozemnog Mora; dugo je 76 km (kao od Zagreba do Zidanogmosta) a široko

*) Vidi o istoj temi *Pavao Wertheim: »Mrtvo More«* (u *Židov-u* br. 38 i 39 od 26 septembra 1927).

17 km, te obuhvata oko 928 kv. km. Najveća njegova dubina leži oko 800 m ispod morske razine. Mrtvo More ostatak je mnogo većeg jezera kojemu je razina bila za 430 m viša od današnje. Zbog stalnog pritjecanja vode i jakog isparivanja, voda je vrlo slana, gorka, masna i jetka. Ona sadrži 21–27% soli, dakle je 8 puta gušća od vode Jadranskog Mora. Gustoća vode je tolika (1,116) da svježe jaje ne može u njoj da potone. Zato je i kupanje u Mrtvom Moru neobičan doživljaj. Glasoviti geograf Sven Hedin opisuje to kupanje ovako: »Zašao sam u vodu. Ali što je to? Gubim tlo pod nogama, a ipak ne tonem, već hodam uspravno dalje vodom! Ova šetnja kroz vodu umara. Zato kušam da zaplivam kroz talase Mrtvog Mora. No gle čuda! Voda me nosi, a noge ne mogu nikako da uronim. Moje noge lomataju uzduhom tako nespretno, da se ljudi na obali previjaju od smijeha. U Mrtvom se Moru uopće ne može plivati! Možeš jedino ležati na leđima i rukama udarati po vodi, ako želiš da se pomakneš. Voda je topla kao uzduh. Jedva osjećaš dodir s vodom

POLUOTOK S KREDNIM NASLAGAMA

i čini ti se da slobodno lebdiš. Tako počivaš na vodi kao na sipini najfinijeg pijeska ili na naslagi najfinijeg pamuka. Glava, ruke, noge i veći dio tijela su izvan vode. Još samo jastuk kao uzglavlje i mogao bih mirno da prospavam svoj popodnevni odmor na pučini Mrtvog Mora...«

Okolica Mrtvog Mora je veličajna i jezovita. Silne stijene uzdižu se poput golemih kulisa neposredno iz mora, a grozna pustoš i tišina vladaju na njegovim obalama. Sa dna Mrtvog Mora otkida se asfalt i pliva na površini; na njegovim obalama imade naslaga i cijelih bregova kamenite ili kuhinjske soli, zatim nalazišta gipsa i salitre; nadalje izvora nafte i petroleja.

Tu imade toplih i mineralnih izvora, lave i mrtvih kratera, a nisu rijetki potresni pojavi. Sve nas to sjeća vulkanske djelatnosti kojoj su pali kao žrtve biblijski gradovi Sodom i Gomora.

Na vrletnoj stijeni, 517 m nad licem Mrtvog Mora, vide se ruševine junačkog gnijezda Masade. Historik Josip Flavije priča da su poslije pada Jerusalema, 70 godine, junačina Simon Bar Giora i Eleazar, u tvrđavi Masadi još gotovo tri godine prkosili rimskoj premoći. Ali kada zatočnici slobode

izgubiše svaku nadu u spas, odlučiše umrijeti u slobodi, a ne kao roblje u cir-
kusu boreći se sa zvjeradi. Svih 960 branitelja Masade ubiše se, a posljednji
je zapalio tvrđavu prije no što je sam sebi zadao smrt

Čarobni štapić židovske obnove, koji budi cijelu Svetu Zemlju na nov
život, dodirnuo je i Mrtvo More. To more krije u sebi golemo rudno blago,
neiscrpive množine korisnih soli. Prema jednoj analizi imade 100 kg vode
Mrtvog Mora: oko $\frac{1}{2}$ kg (0.52%) bromnatrija, $1\frac{1}{2}$ kg (1.52%) klorkalija, 10
kg (10.03%) klormagnezija, 8 kg (7.85%) kuhinjske soli, $1\frac{1}{2}$ kg (1.52%) klor-
kalija i 15 dkg (0,146%) gipsa. Naročito su važne kalijeve soli kao sirovina
za proizvodnju umjetnog gnojiva. Geolog palestinske vlade, S. Blake cijeni

TAVANI KRAJ MASADE

cjelokupnu množinu soli u Mrtvom Moru na 42 milijuna tona. Jedna engle-
sko-židovska grupa, »Palestine Potash Ltd«, s kapitalom od 400.000 funti do-
bila je koncesiju za iscrpljivanje rudnog blaga Mrtvog Mora i već je zapo-
čela rad. Okolina Mrtvog Mora nije više mrtva, na njegovim pustim obalama
nastaju naseobine i tehnički uređaji, ore se sada zvuci rada i pjesme.

Zagreb, u augustu 1930

Danas — to je naš još dan. Još ima kada da se pregne,
Danas — to je naš još sat, al valja da se svojski tegne.
Sutra biće kasno. Sutra — to je promašena zgodna,
Odlučen će sutra bez nas biti udes našeg roda.

H. Gottlieb

ADA FIŠMAN: HALUCA U EREC JISRAELU

U jednom od prošlogodišnjih brojeva našeg »Hanoara« bio je kratak prikaz palestinske biblioteke »Lanoar«. Do sada su u izdanju ove biblioteke izašle 23 sveske s mnogo interesantnog gradiva o Palestini, ličnostima i pokretima koji rade na njenoj obnovi. Mi ćemo što češće donositi u prevodu pojedine odlomke iz ovih knjižica. Danas donosimo prva dva odlomka iz 18 sveske, napisane s mnogo ljubavi i razumijevanja od žene, koja stoji na čelu ženskoga pokreta u Palestini. I ovom prilikom skrećemo pažnju na izdanja biblioteke »Lanoar«; njene su knjige jeftine i pristupačne i onima koji ne vladaju potpuno hebrejskim jezikom. Za one koji ne znaju hebrejski, napominjemo da je djelo Ade Fišman upravo izašlo u njemačkom prevodu. Držimo da mu iza ovih izvadaka ne treba posebne preporuke.

PRVI KORACI

S istoga vrela kao i haluci, s izvora čežnje za jevrejskom domovinom i stvaralačkim radom što oslobađa, crple su haluce snagu da napuste roditeljske domove, da raskinu veze s porodicom, da zaborave prošlost i da idu u Zemlju da se u njoj ukorijene trudom stvaranja i gradnje.

Pokret jevrejske radnice u Palestini od početka je popratni pojav pokreta za jevrejski rad. Već se Bilu-pokretu pridružiše neke žene koje su snosile s muževima sve muke teškog početka. Ali tek s *drugom alijom* dobila je ova misao oblik oslobodilačkog pokreta i čežnje za promjenom vrednota u životu jevrejske žene.

U jednu ruku period Ugande koja je prijetila da iskvari sadržaj cionizma, u drugu dani poslije ruske revolucije od godine 1905, u kojoj je židovska omladina prinijela mnogo žrtava na žrtveniku borbe za oslobođenje čovječanstva, bez oslobođenja ličnog i narodnog — i u srcima je najboljih naših mladića i djevojaka sazrela volja za iseljenjem u Erec i težnja za povratkom u Erec; probudila se misao o usavršivanju svakoga pojedinca kao priprava za oslobođenje jevrejskog čovjeka i izbavljenje naroda. To je bila zora pokreta jevrejske radnice-haluce.

Među desetinama i stotinama prvih haluca koji su došli u Zemlju s *drugom alijom* u godinama 1904—1913 bilo je samo malo, osamljenih ženskih. Njihov nas neznatan broj u ovoj aliji ne iznenađuje. Ko zna i poznaje odgoju jevrejskih djevojaka od davnina, razumjeće koliko je težak bio put žene-pionirke koja se probija da ide u Erec Jisrael da stvori novu egzistenciju i nepoznatu tradiciju produktivnog radnog života.

Stigavši prve haluce u Erec, prije četvrt stoljeća, nisu našle u zemlji uzorni tip svijesne žene radnice od koje bi mogle nešto da vide i nauče. U zemlji u kojoj se sukobljuju dvije kulture, orijentalaska i zapadna, našla je haluca, čedo evropske kulture, arapsku ženu, podređenu kroz generacije, i jevrejsku ženu s Orijenta — Sefartkinju i Jemenku. Nijedna zraka borbe za oslobođenje žene u svijetu nije bila prodrila u mračan život urođene žene. U novom jevrejskom jišuvu nije se mogla naći žena radnica ni među selja-

kinjama ni među njihovim kćerima. Pokret radnica, kao i pokret radnika općenito, imao je prve prelazne stanice u kolonijama Judeje i Samarije, naročito u Petah Tikvi i Rišon Le-Cijonu. Kolonisti, seljaci i seljakinje gledali su nepovjerljivo u ove haluce koje su u galutu napustile roditeljski dom i otišle daleko u Erec Jisrael, pa idu poput mladića iz kolonije u koloniju tražeći tjelesni posao, upravo poljski rad. Bez nade da će dobiti rad u polju išle su neke haluce da peru rublje u kućama seljakinja, obavljale su i kao nadničarke razne poslove koji su im bili odvratni, neke su tražile i našle posao za šivanje i šivale bluze drugovima-halucima, dok su neke išle kao služavke u kuće kolonista. Kolonistkinje su, u većini, gledale sa sumnjom u haluce kao u djevojke koje su »skrenule s pravoga puta«. One koje su služile u kućama osjetile su i suviše prezir sa strane domaćića.

U Petah Tikvi, majci svih kolonija, sa stotinama arapskih radnika, trudili su se jevrejski radnik i radnica da nađu rada u oranžerijama. Ako je općenito bilo teško jevrejskome radniku da dobije posla, još je mnogo teže bilo radnici. Kad su radnice tražile posla, dobile su odgovor od kolonista: »Oranžerije su pune Arapa, pa zar je moguće uvesti u njih Jevrejke na rad? Sačuvaj nas Bog!« Ili: »Mi ne pristajemo da jevrejske djevojke rade u oranžeriji zajedno sa halucima, daleko od kolonije; toga neće biti.«

Haluce su bile spremne da rade za trećinu plaće samo da bi radile u polju, u oranžeriji. Događalo se često da se radnica koja je našla da radi jedan dan u oranžeriji odricala šivanja koje joj je donosilo osam groša na dan i hranu, i veselo išla da radi u oranžeriji za nadnicu od četiri groša bez hrane.

Priča jedna od prvih haluca da je kroz sedmice kidala noge da nađe barem jedan dan rada u oranžeriji, i čim ga je jedanput našla, ujede je škorpion u samom početku rada. Ujed od škorpiona prouzrokuje teške bolove kroz više sati, ali je haluca stisla zube i nastavila rad, unatoč teškome bolu. Znala je, ako ostavi rad u toku dana, smjesta će objaviti, pa i sami haluci, da nije izdržala jedan čitav dan pod žestokim sunčanim zrakama, ili da je sam rad neobično težak za nju. Haluca je podnosila šutke bolove i izdržala iskušenje u nadi da će dobiti posla i u buduće. — Druga haluca priča da je u prvim danima rada, vraćajući se s motikom sa okapanja u društvu ostalih radnika, u blizini kolonije bila prisiljena da se odijeli od drugova i uđe sama okolnim putem, jer je ulaz u koloniju sa motikom na ramenima i u društvu haluca budio sumnju, i bila je nagnata da se pokori navikama i shvatanjima onoga doba u koloniji. — Još jedna priča u novinstvu onoga doba: Sumnjive smo bile u očima kolonista, pa su svoje kćeri čuvali od našega uticaja, nastojali da nas odvrata od njihove blizine da ih ne zavedemo sa puta dobra i poštenja. A radnici? I oni su katkad gledali s prezirnim smiješkom na nas i naša nastojanja da rušimo, navodno, prirodne ograde, da

se učvrstimo u poljoprivrednim radovima i da se sa muškarcima natječemo u svim ostalim granama teškog rada.

U potražnji za poljskim radom bile su djevojke tada povučene u kolonije i prirodu. Ali pogrješno mišljenje koje je bilo udomaćeno u pogledu vrijednosti žene u poljoprivrednom radu bilo je uzrokom, da nisu obraćali pažnju da u gospodarstvu razviju grane kojima se u drugih naroda bave specifično žene. Samo gdje gdje su se našle pojedine radnice koje su radile u poljoprivredi u kolonijama Judeje i Galileje. U galilejskoj koloniji Sedžeri skupilo se 1908 god. šest sedam radnica koje su radile tamo na imanju Ike, a pomalo je njihov broj narastao. Zahvaljujući dobrom odnosu upravitelja imanja prema radu ženskih, uspjele su neke od njih da prodru u sve poljske radove ne izuzevši ni rad s volovima. Neke radnice Sedžere uzimale su u onim danima aktivnog udjela u »Hašomeru«, i često su učestvovala u noćnom stražarenju. Jedna od najaktivnijih među njima bila je Manja Vilbušević. U radu ovih »oračica« i »stražarica« nazrijevali su neki »skok u istoriji«. Bilo ih je među drugovima koji su govorili da je sav onaj posao samo želja za vanjskim sjajem, gluma junaštva i slično. Međuto, i jednostavnije poljske poslove dobivale su samo rijetke sretnice. Čak i u Palestini, i u obnovljenom radnom pokretu, potisnuta je bila žena u njenu tradicionalnu struku — kućanstvo, a napose rad u kuhinji.

RADNICA U KUHINJI

Težak i gorak je bio život radnice u radničkim kuhinjama, u prvim godinama po dolasku u Erec Jisrael, kako u općoj radničkoj kuhinji, tako u zadružnim kuhinjama. Između radnica u kuhinji i radnika koji su jeli vladao je odnos srdžbe i ogorčenja. Radnici nisu bili osobito zadovoljni kuharskim umijećem haluca. Radnici-drugovi nisu htjeli da shvate da su današnje kuharice tek jučer napustile školske klupe, i kao što je njima samima teško naviknuti se na tjelesni rad, da su i halucama teški bolovi privikavanja, te ne mogu s munjevitom brzinom da steknu punu sposobnost u kuhanju koje traži mnogo iskustva i specijalizacije. Neizmjerno su teški bili i uslovi pod kojima je vršila radnica svoj posao u kuhinji. Vrijedno je da se sačuva onoj »kuhinji« uspomena:

Duga soba služi kao trpezarija i kuhinja. U jednom kutu sobe stoji nekoliko buradi i na njima daske — to su »stolovi«. U drugom kutu sobe, prema stolovima, postavljena su tri velika kamena — i to se zove ognjište. Na tom »ognjištu« poredale su lonce i u njima spremale ručak. Pod lonce bi potpalile vatru od triješća i trnja, tako da bi stupovi dima punili sobu kuhinju za vrijeme kuhanja, a zadržali bi se i za vrijeme jela — u doba kad bi radnici sjedili za stolom, poslije mučnog radnog dana. Ovakav je bio izgled radničke kuhinje u Kineretu, ovakav i u drugim mjestima. Namirnice koje su donosili iz Tiberijasa, i kad bi se našla koja para, nisu dostajale za

šaroliki meni. Kuhinjskog suđa bilo je uvijek premalo, i za nabavu najpotrebnijeg suđa borila se radnica sedmicama. Izjedena od dima, stajala je haluca i radila šesnaest sati na dan bez smijene da zgotovi ručak i večeru. Kraj ovih uslova i najsavjesnijoj bi bilo nemoguće zadovoljiti sve koji u kuhinji jedu, zajednicu brojnu i šaroliku prema svojstvima i zemljama iz kojih su došli pojedinci.

U onim danima bio je običaj u radničkim kolonijama: Ako je kuharica zagorila jelo — događalo se to često kraj navedenih prilika — prekinuli bi jelo poslije prvog zalogaja i postavili pune tanjure jedan do drugoga. Ovakvo postavljanje tanjura zvali bi »voz«. Naziv »voz« bio je u doba druge aliije vrlo popularan u radničkim kuhinjama, a uspomena je ostala i u kuhinjama treće aliije. Ovaj »voz« bi djelovao na dušu radnice-kuharice kao nož u živo meso, i oteščao bi njihov posao jednoličan i bez zamjene ma i na jedan sat u dugom danu. Dvostruka je bila patnja radnice. U skrovitom mjestu bi plakala videći gdje »voz« prolazi, a drugovi žvaču suhi kruh iza teškog poljskog rada u teškoj klimi Jordanske doline — i za sve to okrivljivala bi jedino sebe... U drugu je ruku morala osjetiti uvredu koja je probadala do dna duše, uvjerivši se po stoti puta koliko su daleko drugovi da je razumiju i da ocijene radne uvjete koji prelaze ljudsku snagu.

U kuhinji jedne kvuce u Judeji dogodilo se ovo: Drugarica-kuharica užurbana je čitav dan da nasmogne malo namirnica za ručak. Nabavila je makar šta i dala se na pripremanje ručka trudeći se da stvori nešto od ništa. Bila je puna pouzdanja da njen trud neće biti uzaludan. Došlo je podne. Donijela je na stol vrelu čorbu, a drugovi su sjedili za stolom. Tek su okusili čorbu — i »voz« je pošao. Jedan po jedan je ostavio kašiku u tanjuru, i malo ga odmaknuo. Kuharica je gledala u njih sa čuđenjem, gledala je čas u rasrdene drugove i čas u svoju uvrijeđenu juhu, i bez riječi briznula u plač.

Događalo se da je djevojka-kuharica bila jedina u radničkom naselju. Drugovi bi išli za poslom u polja, daleko od kuće, a ona bi ostala sama i osamljena u pustom mjestu, i često bi joj zaprijetila opasnost od okolnih beduina.

Razgovori »o svemu i svačemu«, tek bi skrenuli na pitanje o drugarici u kuhinji i odnosu između nje i radnika, prouzrokovali bi neraspoloženje između dragih drugova i drugarica. U časovima odmora, subotom i blagdanima, u kasnim noćnim časovima, u razgovorima između drugova i drugarica na gumnu — jedva bi se dotaklo pitanje radnice u kuhinji, raspoloženja bi nestalo i lica bi se smračila. Ovi razgovori nisu bili dragi ni drugaricama koje su voljele šutke snositi svoju tugu, ni radnicima od kojih su mnogi stvarno dijelili patnje drugarice i pomagali joj u borbi za položaj. Gorčina je ispunjavala srce radnice. Ona je tražila da se probije iz uskog djelokruga koji su joj odredili, iz kuhinje na koju su je osudili kao na ži-

votnu misiju, i tražila da proširi svoju vlast i grane svoga rada u gospodarstvu.

Dolaskom radničke zajednice, prve komune, na zemljište Um Ćuni, današnje Daganije (u god. 1911) da položi temelj samostalnom gospodarstvu jevrejskog radnika u Zemlji, počela je borba drugarice s ovom komunom za učešće u radovima gospodarstva. Jedina drugarica u komuni između šesnaest drugova iznijela je zahtjev da komuna spremi za sebe i produkte za prehranu radnika uvođenjem povrtljarstva i gajenjem živadi; ove grane rada omogućile da se u komunu primi još jedna hamera — i njih dvije će raditi naizmjenice vani i u kuhinji koja umara i dosaduje. U prvo vrijeme nije se obraćala pažnja na zahtjev hamera, ali otkad je nabavljena prva krava, arapska, iznova je hamera branila svom snagom svoje pravo. Ona je zatražila, da se muženje krave preda u njene ruke. Međutim, briga za gospodarstvo bila je toliko velika i odgovorna kod svih članova komune i odlučili su, da nipošto ne povjere hameri ovako značajan posao, neka i ne dođe u dodir sa kravom. Jer to bi moglo da donese prokletstvo na mlijeko. Stoga joj nisu dali ni mogućnost da izuči taj posao, i »mljekarstvo« je predano jednom drugu. Ovaj događaj kao i protivnost drugova da se uvedu grane dvorišnog gospodarstva, iako iz objektivnih razloga kao na pr. nedostatak sredstava za natapanje, prouzrokovale su da je hamera ostavila mjesto.

Svom snagom borile su se drugarice za pravo rada u poljima. Kad god su bile pozvane radnice u kuhinje naseobina — u Sedžeri, Ben Šemenu, Migđalu — stavile bi kao prvi uslov da će im uprava naseobine iza polugodišnjeg rada u kuhinji dati mogućnost za sve poljske radove. Nadglednici naseobina u času kad su trebale radnice za kuhinju pristali bi na uvjet, ali su ih kasnije na različite načine izigravali i produživali kojekakvim smicalicama njihov rok u kuhinji.

Sarajevo

S hebrejskoga Jakov Maestro

JAKOV MAESTRO: AHAD HAAMOVA PISMA

Šest svezaka Ahad Haamovih pisama obuhvataju 1687 listova upućenih brojnim savremenim književnicima, javnim radnicima i ustanovama u razdoblju od 25 godina, od 1896 do 1921. Pisma upotpunjuju i osvjetljuju zbirku njegovih članaka, polemika i eseja *Al parašat derahim*. Ko se bavi razvojem novohebrejske literature i istorijatom novog obnovnog jevrejskog pokreta, naći će u tim pismima vrlo mnogo dragocjenog gradiva. Povrh svega pisma daju uvid u *ličnost* Ahad Haama.

Vjerujemo da se Ahad Haam teško odlučio da objavi ova pisma. Morao je popustiti na nagovor svojih najbližih prijatelja i saradnika. Bilo je

to u posljednjim godinama njegova života kad je zbog svoje općenite tjelesne slabosti bio nesposoban ma za koji ozbiljniji rad, a bez rada nije mogao da živi. U mnogim svojim pismima naglašava veliko značenje *rada*, jer »nema ništa bez njega i osim njega«. Jednoć je stavio ovo pitanje svojim prijateljima: »Ako nisam sposoban za rad — čemu mi život?« I rad na sastavljanju zbirke pisama jedan je dokaz više za značaj ovoga čovjeka. Ne htijući da živi samo od slave i književne reputacije, dao se s posljednjim snagama na sređivanje svojih pisama koja su od velike vrijednosti za nas i za budućnost.

Često činimo tu pogrješku da nas zanima samo nauka ili djelo kojega čovjeka, dok za njegovu ličnost slabo marimo. Kao što je god antipatično bolećivo kopkanje u javnosti po najdubljim intimnostima velikih ljudi, koje je stvar čistog znanstvenog istraživanja, tako je pogrješan neinteres za ličnost velikana, jer se onda i njegova nauka ne može razumjeti — barem onda, ako nije riječ o matematskim ili prirodoslovnim disciplinama. Mislím da je upravo ličnost Ahad Haama premalo poznata. Svaki omladinac ima barem površne pojmove o njegovoj nauci, ali njegova ličnost, kanda u skladu s pseudonimom (jedan iz naroda), ostaje obično u pozadini. Oni koji su pročítali sve njegove članke mogli su stvoriti neki sud o njemu, ali tek pisma ga predočuju kakav je zaista bio u životu. Ona ujedno bacaju novo svijetlo na njegov razvitak i na postepenu kristalizaciju njegovih ideologijskih nazi- ranja o jevrejskom pitanju i obnovi.

U pjesmi »Le-Ahad Haam« ocrtao je Bjalik ovako *učitelja*:

»Reinuha ka-Ariel haemet uheetan ha-ruah,
Neki daat, canua vetaor baseter kevagaluj,
Batuah baamito uvdaat aherim lo taluj,
Doreh bišvilo hamejuhad, behir ajin vetakif . . .«

S ovih nekoliko riječi dao je najpotpuniju karakteristiku njegovu: glasnik istine, gigant duha, skroman u svim prilikama, apsolutno neovisan, bistra oka, korača *svojim* putem. Pročítavši pisma Ahad Haama, stičemo uvjerenje da naš pjesnik nije nimalo pretjerao, već su sve ove osebine u njemu ukorijenjene; da su one dio njegova ja, da je često trpio, jer nije mogao da skrene s puta koji je sebi odredio. — Svakako valja požaliti što u toj golemoj zbirci pisama nema nijednog na članove njegove porodice da bismo upoznali i taj kutić njegove ličnosti. Samo usput, u pismima prijateljima, govori i o svojim ukućanima. Tako se jednoć tuži na osamljenost koja ga muči u Londonu, a koju osjeća naročito njegova žena, jer ne poznaje engleski jezik. Tuži se, što su djeca otišla u daleki svijet i primjenjuje na sebe biblijsko prokletstvo: »Baneha uvnoteha . . .«. Jedino pismo upućeno sinu pisano je ruski, a on to opravdava time da u pogledu odgoje neće da nasilno utječe na sina prepuštajući njemu samome da nađe u životu

put kao čovjek i Jevrejin. Samo kad je njegova kći dulje vremena болоvala, bio je neutješan i navodi njenu bolest kao uzrok svoga nerada. Mnogo je trpio kad je jedan član njegove porodice sklopio mješoviti brak, i to mu je bilo povodom da piše o ovom pitanju. Čini nam se da u njegovoj porodici nije bilo sve u redu, pa je svoj bol zakopao duboko u sebi ne htijući ga pokazati, jer nije reflektirao na saučešće.

Ahad Haam je neobično poštivao svačiju ličnu čast. Stoga je izostavio mnoga pisma koja bi makar i malo tangirala čast pojedinih lica, ili je njihova imena označio šifrom. I u borbi i polemici bio je pravi kavalir. Kao urednik znao je mnogo puta vratiti članke koji sadržavaju lične uvrede, i kod toga bi piscu dijelio lekcije o dobrom vladanju. Znao je uvijek da razlikuje sukobe u javnom radu od ličnih odnosa. Gajio je prema mnogim licima prijateljstvo i ljubav, s kojima se u književnosti ili javnom radu nije slagao. U momentu kada je uoči objavljenja Balfurove deklaracije htio Weizmann da demisionira, upozorava ga Ahad Haam da bi taj korak nazvao izdajom, ali ga uvjerava da to neće izmijeniti njegovu dosadašnju ljubav prema njemu.

Imao je mnogo prijatelja, naročito među književnicima iz Odeske grupe. Mnoge je iskreno i toplo zavolio, i još poslije mnogo godina spominjao dane kada su zajednički boravili i radili. Levinski je bio prvi iz Odeske grupe, kojega je pokosila smrt, i teško je zamisliti kako se bolno i porazno dojmila Aham Haama ta vijest. Jednak je bio i prema Lilienblumu i Mendele Mojher Sfurimu, iako njihov međusobni odnos nije bio uvijek najkorektniji.

»Glasnik istine« je nadimak koji mu je dao Bjalik. Drugačiji i nije mogao da bude čovjek koji je književnu »karijeru« počeo sa člancima: »Lo ze hadereh!« i »Emet...«. Istina je za njega najviše pravilo, istina ma kako bolna bila, istina iz Zemlje ili galuta, istina bez uljepšavanja. »Misiya je književnika da narodu otvori oči i vidi sve kako jest.« Ovo je njegova definicija, i toga se principa držao uvijek ne vodeći računa o posljedicama. Bio je u svim prilikama konzekventan, uvijek je išao ravnom linijom. Sva pisma Aham Haama odaju čovjeka koji ne poznaje užurbanosti i nepromišljenosti. Svoj javni i književni rad vrši čiste duše i savjesno, ne vara sebe ni druge. Istinu govori u svako doba, katkad je u tome pretjeran bojeći se da ga ne shvate krivo ili dvolično.

Nije bio čovjek bez osjećaja, kakav nam se pričinja u prvi mah. Vidimo ga često nesretna i turobna, jer ne može vjerovati i veseliti se kao oni što ga okružuju. U mnogim pismima naziva sebe »avel« u kući mladoženje. U momentima je pokušao da sanjari, da vjeruje kao drugi, da se dade povući od struje, ali bi i opet, protiv volje, dopuštao da prevlada u njemu moć intelekta (»Šilton hasehel«), jer bolje razumije i dalje vidi od drugih. — Poslije Balfurove deklaracije, u doba narodnog zanosa, on je trijeznim riječima hladio zanos smatrajući svojom dužnošću da malo stiša duhove. Je

li to umjesno? Bez romantike i sanjarenja ne stvaraju se velika djela, ne pokreće se jedan narod na akciju. Sve je on to znao, ali svoje naravi nije mogao da zataji, a bio je uvjeren da ne smijemo suviše naduti svoje nade, jer će to gorče biti razočaranje kad se pokaže da geula ne stoji do Engleza nego samo do nas samih. Nije li imao pravo?

Pisma, uostalom, dokazuju da su se u stanovitim prilikama budili u njemu najsuptilniji osjećaji. U potpunoj njegovoj veličini upoznajemo ga na pr. poslije učestalih pogroma u Rusiji 1905 i u ratnim godinama. U društvu nekolicine književnika spremio je proglas na svoju braću pozivajući ih na samoobranu. Više nego žrtve pogroma bolio ga i vrijeđao nedostatak narodnog i ljudskog ponosa kod vajnih reprezentanata jevrejstva koji su pucajući molili milostinju mjesto da traže pravo. — Kad je počelo svjetsko klanje, doogle su njegove duševne muke vrhunac. Nesnosno mu je bilo slušati sve narode kako u sav glas govore o kulturi, slobodi i pravdi — a u isto doba prolijevaju krv. Prijatelju, kojega je rat zatekao u Peking, piše neka se povuče na makoji otok, samo da ne mora živjeti među »kulturnim ljudima« Evrope u tom času. Još teže je u njemu rovarila misao: Ko zna ne bismo li i mi Jevreji, da imamo svoju samostalnu državu, prolijevali krv kao i drugi narodi? — Ipak je shvatio da svjetsko klanje mora da donese jevrejskome narodu javnopravno osiguranje narodne domaje u Palestini, te je živo učestvovao u političkoj akciji cionističkih vođa. On, hovevecionist, skeptik za sva preduzeća Cionističke organizacije postao je prema vlastitim riječima »diplomata pod starost«.

Iz Ahad Haamovih pisama vidimo da on nije bio brz u stvaranju. Radio je najviše noću ali uvijek ozbiljno i s osjećajem svetinje i duboke odgovornosti. U bolovima je stvarao, i tek onda bi svoje članke davao na čitanje čovjeku koji nešto razumije. S mnogo je mara i savjesti preveo Pinskerovu »Autoemancipaciju« odajući time priznanje djelu i poštovanje autoru. — Vrlo je bogata njegova prepiska iz doba kada je bio urednik »Hašiloahá«. On je ovim listom želio da odgoji ukus jevrejskih čitača. To nije bio lak posao. Vrijeđalo ga je kada bi spomenuli da on lično malo piše; svijet ne može znati i shvatiti kakva je to robija korigirati članke stvarno i jezično, i sve to učiniti tako, da se ne uvrijedi pisac: ne iskriviti stil, ne mijenjati riječi. Ni ugledni književnici nisu prolazili olako. Bilo je u tom radu ponekad pedanterije i pretjeranosti. »Kad budem predao prvi članak u štampu bez moje korekture — prirediću gozbu« — to su riječi koje ponavlja u mnogo pisama. Urednički je rad smatrao otrovom za duh i nekoliko puta naglašuje želju da bi mu bilo bolje da guli kožu s lješina mjesto da nosi mantiju urednika. — Imade mnogo gorke ironije u činjenici da je rijetkoko pisao lijepim i jasnim stilom i stvarno kao Ahad Haam, a ipak ga često nisu razumjeli ni njegovi najbliži, a često su mu podmetnuli misli i namjere kojih u njega nije bilo. U pismima se mnogo tuži da ga ne shvaćaju i da krivo tumače njegovu nauku i ideje.

Pisma napisana u doba uređivanja »Hašiloaha« puna su istorije, naučnih rasprava, filoloških pitanja, književnosti i karakteristike književnika, dubokih aforizama i sl. Ljudima od struke ispravljao je članke i upućivao ih na vrela da upotpune pojedinu radnju. Zapanjeni stojimo čitajući pisma i pitamo se: otkuda ovom autodidaktu toliko znanja iz pojedinih grana znanosti jevrejske i opće? Štaviše, i pjesme je ispravljao, ali općenito nije mnogo cijenio pjesnike osim Bjalika. Černihovskome na pr. priznaje samo da ima talenta! Kad je Bjalik živio u Varšavi, poručuje Ahad Haam Klauzneru, tadašnjemu uredniku »Hašiolaha«: »Čuvajte Bjalika, mi imamo samo jednoga!«

Dok je bio urednik, gubio je vrijeme ispravljajući grješke drugih, kasnije je bio zauzet poslovima veletrgovine čaja Visocky, a uvijek je čeznuo da napiše veliko znanstveno djelo. Želio je da napiše djelo koje će da objasni bit nacionalnog jevrejstva i put njegova razvitka, koje bi ujedno bilo odgovor na pitanje o egzistenciji jevrejstva. Godinama se spremao za ovo djelo, najavljuvao ga u pismima, nadao se da će moći da se oslobodi pandža Londonskog Citya koji je mrcvario njegovu dušu i duh — i umro je s tom neizvršenom željom.

Orden »Bene Moše« čedo je Ahada Haama. Stvorio ga je s namjerom da njegovi članovi spremaju narod, vođe i mase, za obnovu. Ovaj red nije uspio. Bio je to po njegovu mišljenju »neuspjio pokušaj« — (»Nisajon šelo hicliah«). Ahad Haam je ovaj neuspjeh svodio i na svoju ličnost, budući da nije sposoban za vođu. »Nije to čednost niti oholost — to je činjenica.« I pitanje »Bene Moše« tretira u mnogim pismima.

★

Imade u tim listovima još mnogo gradiva koje se odnosi na njegovo članstvo u izdavačkom zavodu »Ahiasaf«, na njegov stav prema Cionističkoj organizaciji i njenim vođama, na njegov politički rad u Londonu itd. Glavno je tek da ovim kratkim izvodima donekle osvijetlimo ličnost velikana Ahad Haama koji je uz Herzla stvorio jevrejski narodni pokret širokih koncepcija.

Sarajevo, u septembru 1930

JOAHIM STUČEVSKI: MUZIKA I ŽIDOVİ

Židovstvo zadužuje već generacijama u mnogim pogledima umjetnost, a naročito muziku. Mnogi su Židovi kao instrumentalisti i komponisti bili i jesu — ili pokršteni ili nepokršteni — protagonisti muzičkoga razvoja: kao čuvari stare tradicije, kao učitelji, posrednici, vođe i obnavljači. U svima se zemljama muzika oplodila, obogatila i unapredila židovskim duhom, židovskim osjećanjem, židovskom moći umjetničkoga uživljanja i stvaranja.

Ali Židov se u stranoj sredini pretopio u tuđu narodnost, a to ga je sprečavalo u razvoju njegova vlastitoga stvaranja, njegove vlastite produkcije do

najzrelijega savršenstva. Zbog toga se porodilo krivo mišljenje da Židov u muzici nije stvaralački nadaren, da u tom pogledu nije punovažan. A razlog?

Židovi žive dvije tisuće godina u tuđini, rasparčani u toliko dijelova koliko imade naroda, zemalja, gradova, ulica i jezika. Sačinjavajući uvijek manjinu, morali su, nagnati zahtjevima života i nagonom samoodržanja, svoj život, svoje misli i svoj jezik sve više i više da priljubljuju okolini. Tako je i židovski muzičar, židovski umjetnik uopće — a blizu stotinu godina unatrag pojavili su se Židovi kao komponisti — živio na evropskom kontinentu do nedavna kao nešto polovično. Napola Rus, napola Nijemac, napola Francuz. Nigdje cjelovit, nikada potpun. Njegov život i djelovanje osnivalo se na obmani. Na obmani sebe samoga, na obmani drugih. Konačno se otudio i samome sebi i postao i sebi zagonetkom. Bez obzira na ugled i priznanje, što se muzičaru židovskog podrijetla nije moglo da uskrati, morao je da se bori sa zaprekama unutarnje i vanjske prirode, s poteškoćama koje je morao da savlada. Svagdje stranac, ostao je i po djelima stran drugim narodima, a u svom vlastitom narodu ipak nije nailazio na odjek. Čitavo stvaranje židovskih muzičara proniče destruktivni uticaj dualizma u njihovu biću: duh i materija; duša i intelekt; oblik i sadržaj. Između muzike ovih židovskih komponista i židovskoga naroda zjao je dubok jaz koji se nije mogao da premosti. Kao »putnicima među dva svijeta« nedostojalo je tim muzičarima unutarnje slobode, *unutarnjega jedinstva* koje bi im privelo dušu punomu stvaranju. *Ali muzika je najneposredniji izražaj naše volje.*

Jedan je od najčešćih argumenata protiv »židovske muzike« taj da ona nema nikakve tradicije, nikakve prošlosti. Zar je to zaista tačno?

Muzička je znanost još mlada. Nema još osnovnih istraživanja koja bi nam dala autentičnu sliku starovjekovne muzičke kulture, a naročito u orijentalnih naroda. Imade mnogo teorija; svaka je djelomice ispravna, nijedna definitivna. I istraživanja su »židovske muzike« još u počecima. Imade glasova koji tvrde da »židovske muzike« uopće nije bilo. To se tvrdi poglavito u onim krugovima koji ne znaju za golemi interes što su ga Židovi u starome vijeku posvećivali poeziji i muzici i kako se intenzivno muzika gajila čitavim tokom židovske povijesti u religioznom, javnom i društvenom životu. Židovi su staroga vijeka imali visoko razvijenu literaturu, velik broj muzičkih instrumenata i za ono vrijeme prilično znatnu muzičku produkciju. Muzikom se popraćivala svaka svečanost, svaki radosni ili žalosni događaj. Ali da su napjevi zaista visoke starosti i da su potekli iz naroda, svjedoči činjenica da svi stari židovski centri imadu iste napjeve, mada su odijeljeni tisućgodišnjim vremenskim razmacima; potom su ti napjevi bili još prije razorenja drugoga hrama narodna pjesma. Židovski je narod u starome vijeku bio bogat muzičkim iskustvom i stvaranjem. Studirajući staru židovsku kulturu biblijskoga vremena, nailazimo često na izričaje muzike. Daću nekoliko dokaza. »*Juval*« se spominje kao otac svih svirača harfe i frule. — Kad su braća Josipova trebala da jave svome ocu, da njegov sin, koga su držali

mrtvim, u Egiptu još živi, molili su Saru kćerku Ašerovu neka pjesmom poprati njihove riječi i time pripravi svoga djeda Jakova na veselu vijest. (U narodu živi priča da je praotac iz zahvalnosti obdario Saru besmrtnošću.) — Poslije izlaska iz Egipta sam je *Mojsije* zapjevao veličajnu pjesmu koju je *Mirjama* popratila harfom. Kralj *David* pokušava muzikom da utiša zao duh Saulov. Kad je proroku *Eliši* valjalo da proriče kralju Josafatu, naredio je najprije da dovedu svirače harfe; Biblija tome pripominje: »Dok je svirač svirao na harfi, spustila se Božja ruka na Elišinu glavu, i on je počeo da prorokuje.« U vrijeme Samuela marno se gajila muzička naobrazba. Josip Flavije piše o službi Božjoj u jerusalemskom hramu ovo: Na tisuće pjevača (grupacija je vjerojatno odgovarala današnjemu mješovitom koru), na stotine svirača harfe i trubljača sudjelovalo je kod službe Božje. Pravo impozantno djelovanje toga golemog kora čovjek danas jedva može i zamisliti. Kako je gajenje muzike u židovskom narodu bilo intenzivno, svjedoči i činjenica da na kovne novce onoga doba nije bio utisnut nikakav simbol vlasti ili moći kao na pr. kruna, orao, mač, nego — *muzički instrumenti*. *A neginot* u kojima se još i danas čita Tora?! Ove su neginot oštrouman pokušaj da se linija pjevanja (dizanje i spuštanje glasa), naglasak i ritmički poredak kod čitanja Svetoga pisma fiksiraju određenim znakovima i sačuvaju za sve generacije. Nažalost onda još nisu poznavali notâ. Zbog toga smo izgubili veliko muzičko blago, a zadaća će biti ozbiljnog istraživanja da potraži i odgonetne posvuda rasijane ostatke. (Sigurni tragovi stare hramske muzike nalaze se prema novijemu istraživanju u gregorijanskom koralu.) Rođena iz dubina pražidovskoga osjećanja, bez prestanka djeluje na nas ta muzička baština neumanjenom snagom kao sveta predaja. Za čitavo vrijeme rasula, gdje god Židovi stanuju, ozvanjaju stari napjevi, pjesme i plesovi, prate nas uvijek živi i svježi, a da nisu ni za atom oslabili po dubini i snazi. Ti su napjevi u svojoj jednostavnosti tako duboko osjećajni, da se ni nežidovi ne mogu oteti njihovom dojmu.

Pa ipak da nema židovske muzike?

Gubitkom državne samostalnosti i početkom lutanja po rasulu nije dođue nestalo ljubavi za muziku, ali je samostalno muzičko stvaranje moralo zbog izuzetnih prilika sudbine da sve više i više slabi i nestaje. Skučen ukočenim dogmama predaje, živeći u svagdašnjici punoj briga i straha, bez svijetla i prostora, gubio je Židov pomalo smisao za bivanje u prirodi i nije više imao ljubavi za umjetničko doživljavanje i osjećanje. Ovdje nije bilo nikakvih preduslova za slobodno stvaranje. Tek renesansni pokret židovskoga naroda probudio je i židovskog muzičara na vlastito stvaranje. Radosni znak za unutarnju mijenu u židovstvu posljednjih stoljeća bila je pojava da su se stari komponisti prilagođivanjem pravilima zapadne muzike i zapadnjačkog shvaćanja umjetnosti sve više otuđivali svojim židovskim osobinama sve do posvemašnjeg nijekanja vlastitoga bića, dok je mlada muzička generacija opet našla put k svome narodu. *Duša je težila za povratkom svome*

iskonu. Počeli su s obnavljanjem narodne muzike. Elementarnost, u vezi s novom spoznajom, prokrčila je sebi doskora put u muzici. Hoćemo li danas da stvorimo predodžbu o židovskom elementu u muzici, tada moramo da slušamo i proučavamo djela svijesnih i stvaralačkih židovskih komponista. Dvije poteškoće priječe stvaranje židovskoga komponiste: materija i oblik, sadržaj i tehnika. Uzmimo primjer: Bilokoji židovski muzičar studirao je u Evropi, priviknuo se na određenu harmoniju i tehniku, ali je naskoro otkrio da njegovo vlastito osjećanje, njegova vlastita melodija nije u skladu sa stečenim i da ne može svoju vlastitu i iskonsku materiju oblikovati u stilu naučenoga. *A tamo gdje između oblika i sadržaja, između doživljavanja i znanja nema jedinstva, ondje nikada i nikada ne može da nastane umjetničko djelo.*

Upravo u muzici, koja izriče naše najdublje biće, najjače se osjeća jaz koji nastaje zbog ropskoga povodenja za tuđim načinom umjetničkoga izricanja osjećajâ. Najdublje je korijenje muzike obično u biću vlastitoga naroda. — Trebalo je zato na početku prevladati mnogo poteškoća i prodrijeti u iskon vlastitoga bića i odanle, *iz najintimnijega osjećanja*, obnavljati građu, tražiti i nalaziti nove putove. Bili smo i suviše odrođeni, i suviše navikli da poprimamo tuđe, tako da smo svi morali potpuno da se obnovimo prije nego se posve posvetimo novome zadatku da iz jedinstva stvorimo umjetničko djelo.

Mladim se muzičarima ne može da prigovori, što su ispočetka bili pod najrazličitijim uticajima. U svakome umjetničkom razvoju, i individualnom i općenitom, prethodi novome stilu epoha ovisnosti o stranim uticajima. Svaki umjetnik mora da uči prije nego što će se dovinuti do samostalnoga i slobodnoga stvaranja. Valja pobiti još i onaj prigovor protiv židovske muzike koji tvrdi da se svijesni židovski komponisti služe oblicima, stvorenima u muzici drugih naroda. Ne smije se smatrati mjerodavnim primjerom činjenica da su Židovi pripravno primili neke formalne principe (sonatu, fugu, simfoniju, koncerat). To tek svjedoči da se i židovski muzičar uživio u mnogolike izvore muzičkih oblika kao i muzičari ostalih naroda. Zar je Dvořakov kvartet neslavenski, Bartokova sonata za klavir nemadžarska ili Debussyjeva sonata nefrancuska? Ne radi li se često tek o općenitom nazivu djela kod kojega sadržaj krši stare oblike? Mladi komponisti preuzimaju baštinjene oblike da ih nadomjeste novima kad sami sazore. Krejnova sonata za klavir barem je toliko židovska koliko je Bartokova mađarska. Zašto da se židovski komponist izdvoji iz veze sa sadašnjošću kojoj konačno zahvaljuje svoju egzistenciju? Značenje nekoga djela ne stoji samo do vanjske strukture ili načina obradbe nego do dubina duševnih emocija koje se očituju u harmoniji i ritmu. Ova stvaralačka umjetnost ne zna za dvojstvo između tvorca i djela. Jedinstvo se postizava samo u harmoniji s vlastitim narodom i njegovim iskonskim instinktima. Stvaralački muzičar usklađuje u sebi elemente svojega vremena sa svojim talentom i narodnošću i iz toga jedinstva stvara jednovito djelo. Iz težnje današnjice nastaje umjetnost sutrašnjice!

Često je bilo pokušajâ da se židovstvo i židovski problem diskutiraju u vidu prošlosti a ne sadašnjosti. To je tipično djelovanje asimilantskog načina mišljenja. Upravo posljednjih pedeset godina židovske povijesti bjelodano dokazuje da su Židovi sposobni za stvaralačku djelatnost na svima područjima duhovnoga rada. To vrijedi i za muziku. Sve skeptike možemo uputiti na »novu židovsku muziku« koja se neprekidno razvija obuhvatajući sva područja muzičkih oblika i koja sve više i više napušta stadij traženja i eksperimentiranja. Kod različitih se komponista već opaža nastajanje duhovne zajednice i srodnosti gdje nesvjesno postaje svjesno. Jaz se između materije i oblika pomalo gubi, nesuvislo se mijenja u suvislo.

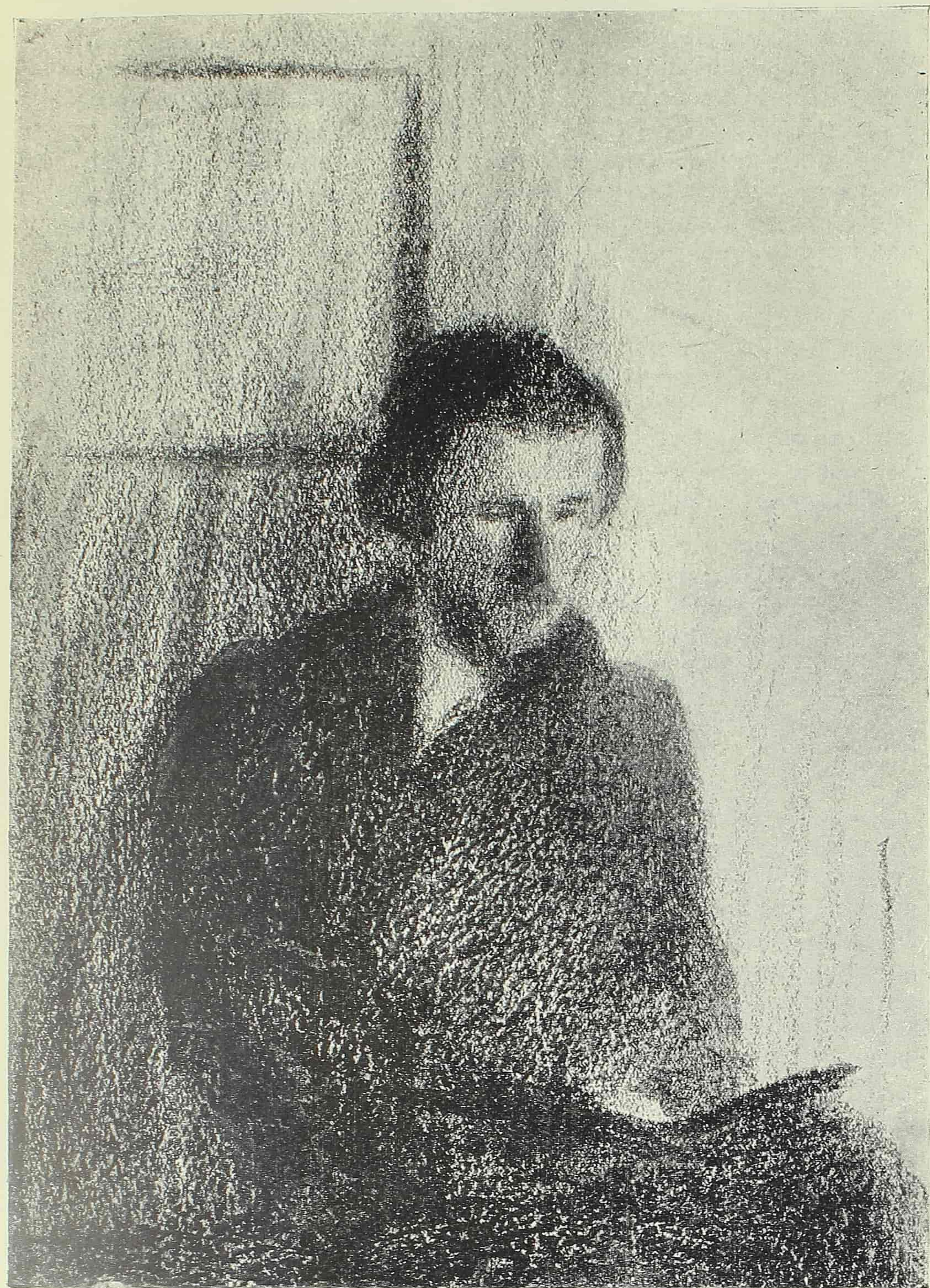
O pitanju »specifično židovskoga« u muzici marljivo debatiraju u novinama i knjigama. Najispravniji nam odgovor na ovo pitanje mogu dati sami stvaraoci i njihova djela. A ova će nas djela već u prvi mah uvjeriti o egzistenciji židovskoga elementa, židovskoga karaktera u muzici, te će nam istodobno dokazati da se stvaralačka snaga mladih židovskih komponista ne može više ničim da zaustavi u njenu prirodnome razvoju. Tek kasnije će generacije moći da stvore sponu između različitih strujanja sadašnjosti unutar područja vlastitih stilova, i biće kadre da shvate vezu židovske muzike s njenom vlastitom prošlošću i sa stranom sadašnjošću. »Židovsku muziku« ne smijemo po njezinoj specifičnosti toliko odijeliti od »opće muzike«, da bismo tim odjeljivanjem stvorili novih zapreka njezinu razvoju. Ne prekidajući veze s muzikom ostalih naroda, koju su povezali židovski komponisti 20 stoljeća, hoćemo da razvijamo svoje vlastite snage do samostalnoga shvaćanja umjetnosti. Kad jednoć ljepota domaje i djelovanje hebrejske odgoje potisnu čežnju rasula, ukazaće koncentrirana i probrana produkcija, potpomognuta duhovno-gospodarskim jaćanjem u Palestini, na pravi cilj: *nećemo rasijane židovske muzičare kao dosad već jedinstvenu židovsku muziku.*

Wien 1930

ROBERT VEITH: MILAN STEINER

»Židov« je donio u prilogu za Pesah 5690 (1930) reprodukcije nekoliko ulja Milana Steinera uz prikaze i ćlanke o njemu iz pera Andrije Milćinovića, A. B. Šimića i Gjura Tiljaka. Danas donosimo reprodukcije triju crteža koji su izašli prije nekoliko godina u »Savremeniku« uz Milćinovićeć članak. Upućujuć na spomenute ćlanke i na biografske podatke iznesene u »Židovu«, srećni smo, što možemo uz naše reprodukcije da donesemo ovaj kratki ali sažeti i pregnantni prikaz od Roberta Veitha koji je skupio materijal za prilog »Židova«, a ovaj puta tako lijepo u okviru općenite karakteristike Milana Steinera iznosi njegovu židovsku bit.

Slike Steinera su oduhovljene. U njegovim ulicama vidimo zaista prašinu i osjećamo vjetar što je nosi, a zelenje sa drveta je soćno i živo. Njegov

MILAN STEINER

LEKTIRA

zrak treperi, sunce mu žeže zemlju, a komad zida pruža ugodnu hladovinu. Slika u magli upravo nam daje osjećaj magle kroz koju će sad na probiti sunce. A njegova kiša, to je mokrina u jeseni, vlaga u čitavoj odjeći, žurba i želja za suhim krovom. Steinerovi enterijeri su topli. Oni su dom pun nježnosti i dobrote. I velika želja za suncem. Njegove su slike uopće velika želja i u isti mah neka sjeta. Nigdje nema afekata. Sve je smireno, ali živi i diše i odiše punom mjerom ljepote. I strast postaje u Steinera smirena. Takova mora da bude. Ona je tu, u liniji, u pokretu, u sagibanju. Živa je, no mirna i lijepa. Vjerujemo da je ljubav za umjetnost stvorila Steinerovu umjetnost. U portretima vidimo ljude sanjlive, kojima je pogled usmjeren nekud daleko, u nedokučivo. A boje? Boje njegove pretvorile su se u živu tvar, u ono živo što prikazuju, i njihov je ton talas u harmoniji prikazanog. One su poput ritma u pjesmi. Da je Steiner bio kipar, njegova bi patina imala zbiljnost i dah antiknih statua. Uzrok njegovih slika uvijek je ono što je sam proživio u sebi. On već u sebi vidi sliku gotovu prije no što ju je stavio na platno poput pjesnika u kome teče živi ritam pjesme prije nego li je napiše na papiru. I riječ do riječi daje ritam i daju njegovu dušu. A kada je slika gotova, on želi da sakrije u njoj svoje osjećanje.

Tu nalazimo ono iskonski židovsko, što nam Steiner daje, a da, sigurno, i sam nije bio svijestan toga, što je ono te ga nuka da mu iz kista teče život pun duše i duševnosti. Da je Steiner poživio, vjerujemo da bi iz spoznaje svoga ja, bio dao sebe svega: Židova.

Mladost ga goni, ona vri i previre. Ima ih kojima je život dao da ga spoznaju i da saznadu kakav je: Steiner je, čini se, upoznao život u kratkoj mladosti svojoj. I dao je, što nam je mogao dati: vrelo, smireno i zrelo.

★

Nije dosta i ne smijemo se zadovoljiti time što smo o Steineru napisali nekoliko redaka i da pustimo da stvar pada u zaborav. Želim da se nađe krug ljudi, koji će shvatiti od kolike je važnosti otkriće ovoga umjetnika koji pripada prvenstveno nama i po kome smo mi Židovi dali umjetnosti Jugoslavije i čitavoga svijeta nešto veliko. Ima još mnogo slika i skica Milana Steinera, po svojoj vrijednosti i ljepoti jednakih onima koje su bile reproducirane u »Židovu«. Trebalo bi donijeti čitav oeuvre Milana Steinera, sva ulja i akvarele u tisku u više boja, sve njegove radirunge, crteže i skice u jednoj monografiji. Šira židovska javnost obvezana je, držim, da to učini, a uvjeren sam da bi i sama porodica pokojnog umjetnika bila voljna da prinese svoj dio da ovako ovjekovječi njegovu uspomenu. Mislim da je životno djelo Milana Steinera to zavrijedilo. A mi treba da dokažemo da smo vrijedni njegove veličine. Izvršimo stoga svoju dužnost koja je, naglašujem, u prvome redu dužnost prema sebi samima.

AVIGDOR HAMEIRI: TRI BRATA

מעשה בשלשה אחים

Iz zbirke

ספורי מלחמה: בשם ישו מנצרת

Mlad ruski vojnik pao nam u ropstvo. Jedini on. Doveo ga vojnik sa straže. Vidio je tamnu tačku na snegu koji se noću belasao. Tačka se sve više približavala, i kada je došla do žica, zagrmio je na nju stražar: Ko si? — Doznalo se da je to ruski vojnik koji se šulja po snegu i hoće da prebegne k nama.

Zarobljenik je bio Jevrejin.

Promotrio sam mu lice: mladić od kojih devetnaest-dvadeset godina. Lice mu je nežno, tužno, bledo i lepo. Slika Rembrandta oličena mlekom i krvlju.

Još pre nego sam zapodeo razgovor s njim, progovori mi:

— Gospodine — reče s drhtavim glasom punim očajanja — molim, recite mi: jesu li vam poslednjih dana došla u zarobljeništvo dva ruska vojnika, Jevrejina?

— Kako? Dvojica odjedanput, misliš?

— Ne. Ne odjedanput; jedan za drugim. Jedan dan, pa drugi dan. Tako: na početku noći, ili za vreme prve straže.

Da primamo zarobljenike, to nije bila kod nas neobična stvar. Zima je bila okrutna i mučna, a vojnici koji su bili u vlažnom i gadnom ruskom logoru, dolazili su tu i tamo sami od sebe. Ti su zarobljenici bili, zaista, izmrcvareni.

Podoficir izvadi malu beležnicu iz džepa, pogleda u nju i reče:

— Da, ove je sedmice došlo nekoliko ljudi k nama. Šesnaestorica. Ovim redom: U nedelju jedan: Rus; u ponedeljak: pet odjednom, isto tako svi Rusi, hrišćani. U utorak: dvojica, jedan Jevrejin i jedan Gruzin sa Kavkaza. U sredu: petorica; tri Jevrejina i dva Kozaka. A juče, u četvrtak: trojica, jedan Jevrejin, jedan Ukrajinac i jedan neka vrsta — — — ne znam tačno, vrag bi ga znao, neka vrsta Litvaka ili tako nešto, to je sve.

Mladi vojnik, kao neko koji se suzdržava od plača, zamoli dozvolu i upita:

— Možda znate imena ovih Jevreja među njima?

Tačni je podoficir znao i to.

— Molim, kod mene su zapisana.

I nabroja sva njihova imena.

— Nije bio među njima: Segal?

— Segal? — Segal? — Ne.

Zarobljeni mladić uzdahne teško i duboko. Naprezao se da svlada svoj bol, ali nije uspeo. Njegovo uzdisanje pređe u gorki plač

Nema ti ništa čudnovatijeg što tako prodire do u sred sredine duše kao plač vojnika. Svi smo ga samilosno gledali. Nismo ometali izliv njegova bola u suzama. Suze ratnog zarobljenika umiruju malo i naš bol, bol »zarobljivača« koji gledaju u njemu, u pobeđenom neprijatelju, i svoju vlastitu tužnu sudbinu; ove suze čiste s naše duše prljavštinu, »svetost rata«, i na čas vidimo sami sebe okom u oko: nesretni ljudi koje zlostavlja nečija ruka.

Zaplakani vojnik otra suze rukavom, pa zatim poče da priča:

— Bili smo tri brata. Zajedno, u jednoj četi. Nismo u isto vreme došli na bojište. Najstariji je bio već odavna u ratu. Ima više od godine dana. A za njim po redu dođosmo nas dvojica. Ja — ja sam mesec dana na bojištu. Slučajno smo bili sva trojica u istoj četi. Naš je komandir strašan čovek. Čovek grub, okrutna srca; a iznad svega mrzi strašno Jevreje. Došao nam je pre dve nedelje. Komandir, koji je bio pre njega, bio je čovek dobra srca. Moja su dva brata dobila kod njega odlikovanje zbog hrabrosti. Ovaj što je nenadano došao na njegovo mesto ne trpi Jevreje. Ispočetka nas je mučio različitim mukama za koje treba naročite lukavosti da se pronađu. Za svaki pokret koji mu se nije svidio, vezao bi nas za drvo koje je bilo na malom brežuljku i tako bi tamo vezani stajali usred tisuća kugala koje su svaki čas zviždale s neprijateljske strane prema nama. Umalo što nismo poludili. Stajati i promatrati smrt licem u lice — svezanih ruku i nogu. — — A za to vreme stajao je on u rovu, promatrao nas i smijao se s uživanjem svakoj našoj zastrašenoj kretnji. — Iza toga počeo nas psovati, da smo nas tri brata jedini uzroci svim porazima i neprijateljevim poredama. Užasno smo trpeli, ali smo šutili. — Prošle je subote učinio iznenada nešto što je neobično kod nas: Poslao je jednog od moje braće u izvidničku četv. U cvu četv koja ima tako važnu zadaću i u koju šalju samo ljude na koje se mogu osloniti da neće preći k neprijatelju, u ovu četv nisu još kod nas poslali nijednog Jevrejina. A on je ovaj puta poslao. Pozvao je mog brata, zabeležio ga za izvidnika i rekao mu ovo: Prokleti Jevrejine, znaj da ti ovime iskazujem veliku počast, znam, znam ja da ste vi svi vredni prezira. Ali ja hoću da te stavim na probu. Dakle: čuvaj se! Jao tebi, ako odeš u zarobljeništvo!

Poslao ga. Četa je otišla i iza nekoliko sati vratila se i javila »da je Jevrej Segal prebegao k neprijatelju, na madžarsku stranu!« Oficir nas pozove, preostalu dvojicu braće, udari nas bičem po licu, pljunu nam u lice i reče: Prljavi Jevreji, psi, sinovi pasji! Vaš brat izdajica predao se sam neprijatelju i izdao naše tajne. Nadam se da ćete vi konačno sami od sebe shvatiti da je to ružno delo. I zato vas opet šaljem. Danas ću poslati drugoga od vas. Idi ti — reče mome bratu — ne šali se glavom! Ako se ne vratiš, iskopaću oči ovome tvom bratu!

Četa je otišla, a iza jednog se sata vratila i javila: »Jevrej Segal predao se sam.« Oficir je škripao zubima od besa, vikao je, proklinjao, psovao i tukao me, da mi je skoro izašla duša; zatim je gucnuo gutljaj rakije i rekao:

MILAN STEINER

NA KLUPI

Čuj, Jevrejine! I drugi se od vas sam predao neprijatelju. Ja sam blag i strpljiv. Poslaću i tebe. Pa ako i ti pobegneš, neka znadu onda Jevreji da ću vas sve obesiti o jedan konopac, pred celom četom! — Posla i mene. Meni je cela stvar bila malo sumnjiva. Poznavao sam svoju braću, već godinu dana i više trpe na bojištu. Imali su mnogo prilika, i zgodnijih od ove, da prebegnu k neprijatelju, i nisu učinili. Naprotiv obojica se odlikovala hrabrošću, vernošću i tačnošću. A sada da se odjednom predadu? Na takav način? U takvoj opasnosti? Sada, u času kada smo mi koji smo ostali, i svi Jevreji u četi, odgovorni za njih! —

Pre no što smo ostavili bojište, stupi oficir k meni i pogleda me šutke. Iz očiju su mu sevale munje. Nekoliko je časaka išao amo tamo šuteći, zatim stisnu pesnicu i lupi me svom snagom po nosu. Pac sam na zemlju. Udari me nogom, i ja sam ustao, a iz nosa i iz ustiju tekla mi krv. Izvadio je rubac iz svog džepa i dao mi da otarem njim krv koja je tekla. Zatim reče:

— Slušaj, Jevrejine, ja te neću ubiti. Ja sam hrišćanin. Ja imam smilovanja s tobom; eto, šaljem i tebe, poslednjeg među izdajicama. No ako i ti pobegneš — onda neka se smiluje majka Božja vama Jevrejima! — Obratio se četi rekao — Braćo, ako samo osetite da se sprema da pobegne — razderite ga na mestu kao ribu! —

A ja, kome je stvar bila dovoljno jasna, pomirio sam se sa sudbinom i čekao sam svoj konac. Išao sam kao da sam unapred mrtav. —

Noć se već spustila; moglo se da vidi samo nekoliko koraka pred sobom. Ispočetka smo išli u bojnom redu, jedan do drugoga, kao što treba. Šuteći. Dođosmo do nekog poniskog brežuljka; tamo smo na podnožju stali, oprezno. Tada mi pristupi vođa odreda i šapne: »Jevrejine, mi ćemo ostati ovde, a ti ćeš otići nekoliko koraka dalje, sa strane brežuljka, da izvidiš da li vrebaju na nas. Idi. Budi oprezan!«

Međuto, dok je on govorio, opazio sam u blizini neku rpu kamenja, a do nje kao da su mrtva tela. Kroz glavu mi sinu strašna pomisao: moja braća! Srce mi presta na čas da kuca, zatim poče tako snažno da lupa, da ga se uistinu moglo čuti. Ali, ja moram da idem. Pođoh. Prve sam korake išao pravo, s uspravljenim telom, zatim legoh odjednom na tlo, pa sam puzao. — Za to vreme čujem kako me neki glas iza mene zove imenom. Ispravih se naglo na noge, da ne znaju da pužem i odgovorih: da, da, evo me, idem — i odmah, za tren legoh opet i počeh puzati, i u tom času zazviždi opća paljba cele čete odjednom iznad moje glave! — Pucanje mi sledilo krv na čas. Paljba je promašila. Pa da bi mislili da su uspeli, zahroptao sam u smrtnom hropcu i zanemio. Odmah počeh puzati dalje ko zmija, u cikcaku, dok nisam dospio do jednog jarka. Tu sam se stisnuo i čekao. Iza nekoliko časaka začuh korake u svojoj blizini... Traže moje mrtvo telo... Dah mi zastade. Zatim

ćuh kako jedan veli: Ovaj je pas zaista pobegao. Prokleti Jevrejin, prevari nas! . . .

Vratili se.

Tako sam u brzini prešao ovamo.

Mladi vojnik zašuti, obori oči, spusti lice k zemlji, uzdahne duboko i ugrize se plaćući za usnu.

— Molim . . . molim — prigušeni je plač glasno odjeknuo — ded potražite pored svega toga u vašim beleškama . . . možda ste se ipak pobunili . . . možda su pali u ropstvo . . . da — bar jedan od njih . . . Jao meni . . . jao, majko moja . . .

Mirili smo ga, tešili, dali smo mu malo alkohola da ga umirimo. Nije prestao da plače. Njegov je plač sve više prelazio u jadikovku, u jauk koji je parao i ubijao nerve.

Odjednom se obrati na nas s neobičnom molbom:

— Pustite, molim, da se vratim natrag.

— Kako to? Kako to natrag? — pitao sam ga ja — zar ne znaš da je to nemoguće.

— Ne na bojište. K mojoj braći. K mrtvim telima.

— Nemoguće, prijatelju. Odavle nema vraćanja. Ko se odavle vraća, osuđen je na smrt: on je uhoda.

— Ja neću uhoditi. Ja ću doneti ovamo mrtva tela. Ništa više.

— Ne zbori ludosti. Odavle se nećeš vratiti.

Zarobljenik je ušutio. Zatim, iza nekoliko časaka reče:

— Vraćiću se.

— Čim pređeš žicu — osuđen si. Na mestu ćeš poginuti.

Mladić ukoči na meni svoje crvenkaste i vlažne oči i reče mi tiho ali odlučno:

— Poginuću. Pa ipak ću ići.

Vidio sam da je to čvrsto odlučio; da taj mladić nema više šta da izgubi u životu. Bez naročitog razmišljanja, setih se njegove nesretne majke, negde u daljini.

— Glupane — rekoh mu — braća su ti mrtva. Voleo si ih: to je razumljivo. A razumljivo je da su ti i njihova mrtva tela draga. Razumljivo. Ali ti si ostao na životu. I imaš majku. Ostao joj jedini sin. Hoćeš li joj uništiti i jedinog sina?

— Oni nisu umrli — reče jednostavno.

— Kako nisu umrli?

— Nisu umrli. Žive obojica.

— Pa zar nisi sam rekao da si ih vidio gde leže tamo?

— Da, leže, ali nisu mrtvi. Leže, tako, leže oni, oprezno, da ih ne primete, da ih ne primeti oficir, oni žive.

— Ti si ili glup, ili poludio, ili uhoda, prijatelju.

U očima mladića zablistaše suze. Lice mu se iskrivilo, ali nije zaplakao. Ustade i reče sa zbunjenim očima kao neko što govori s drugog sveta:

— Dajte mi malo pića.

Dadoh mu.

Zahvali mi se i reče sa suhim glasom:

— No, drugovi, hajdemo.

Predao sam ga dvojici momaka da ga odvedu u stražarnicu.

Mladić mi se pokloni i pođe u pratnji one dvojice.

— Vladaj se lepo — rekoh mu — vladaj se kako treba pa ti se neće ništa dogoditi; idi sa srećom!

Pozdravih ga. Nije mi odgovorio.

Već je prošla ponoć, i ja legoh spavati. Napolju je duvao oštri zimski vetar — i zadremah.

Odjednom čujem teške i brze korake. Za čas, otvoriše se vrata i ona dva vojnika, koja su sprovodila zarobljenika, ulaze bez daha i s iskrivljenim licem mucaju.

— Šta je to?

— Pobegao je. Svetli gospodine, molimo, milosti, nismo mi krivi. —

— Šta?? Pobegao? — Nesretnici, šta učiniste?

— Nismo ništa učinili, pucali smo na njega, pucali smo za njim i pobegao je. Pucali smo na njega i on je, štaviše, uzdahnuo u smrtnom hropcu i moguće je mrtav, da, mrtav je, ali daleko.

— Ko će vam to verovati, nesretnici? Komandant će vas proždreti.

— Svetli gospodine, zaklinjemo se Bogom...

— Šutite, nesretnici!

Događaj mi zadao veliku brigu. Šta da se radi? Stvar će doći do ušiju komandanta, pa će ih ubiti vlastitom rukom. A i mene će teško kazniti.

— Ta, svetli gospodin zna da je bio lud. Svetli je gospodin čuo šta je govorio.

— Da, to znam ja, ali ne gospodin komandant. Ko će nam to verovati?

— A najviše radi toga što ste i vi znali za njegovu nameru da beži. Moram da javim stvar gospodinu komandantu.

U očima vojnika zablistaše suze.

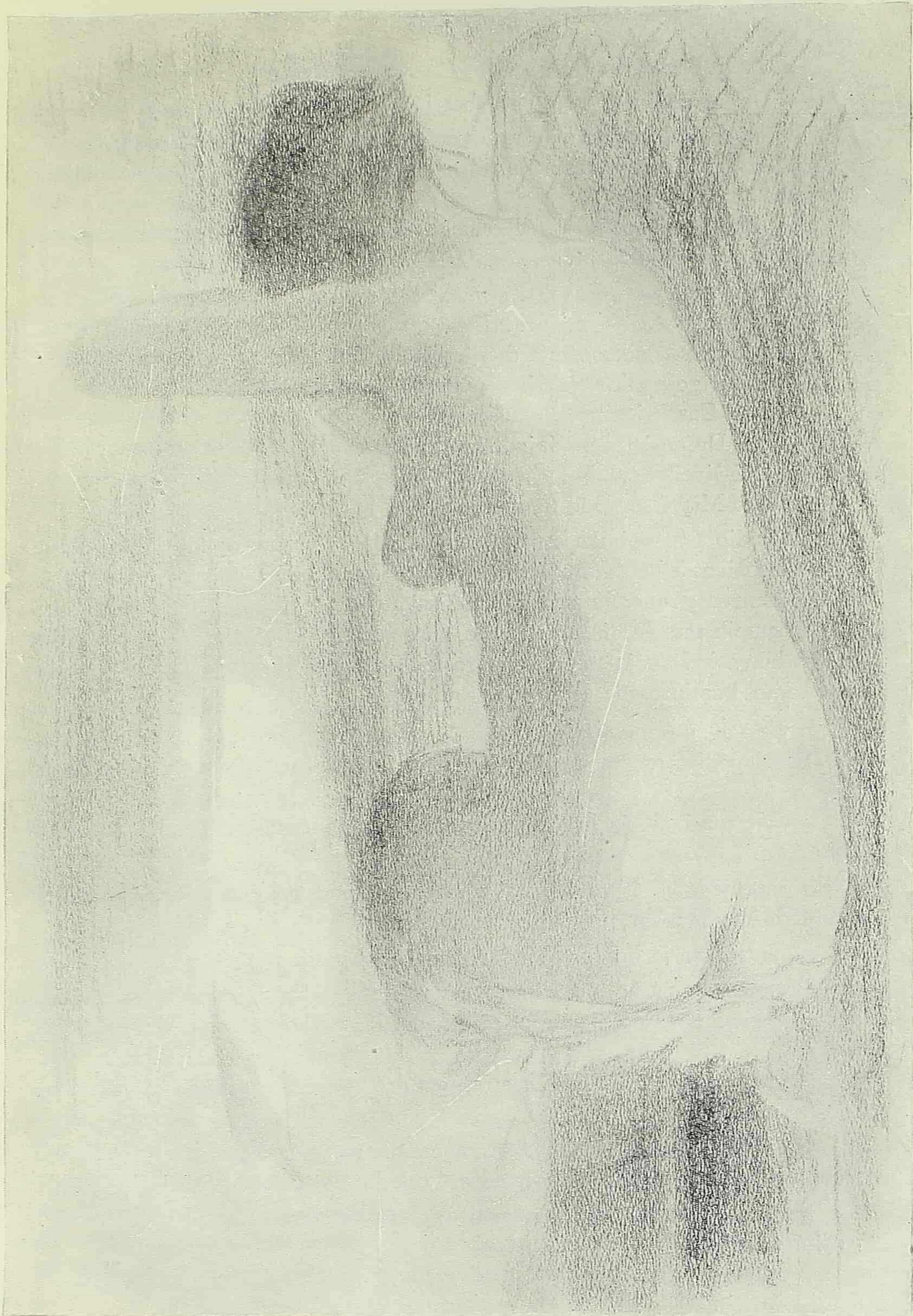
— Marš, mrcine! zagrmio sam na njih — napolje! Vi ste vojnici? Vojnici što puštaju da pobegne zarobljenik natrag, a zatim se grče u plaču?! Napolje! —

Vojnici pođoše, posrnuše na klecavim nogama i izađoše.

Nisam mogao spavati. Ovi će nesretnici platiti glavom. Šta da se čini? U svakom slučaju, imam vremena da javim to sutra u jutro. Ali, kako da učinim tako nešto? A kako da i ne učinim? — Strašno.

Oдох u stan jednog druga da se s njim posavetujem.

Nije se našao nijedan dobar savet. Sedili smo i umarali mozak kako da spasemo nesretnike.

Odjednom uđe jedan vojnik i javi mi: Ona su dva vojnika prebegli neprijatelju.

— Šta?? Prebegli?

— Da, napustili su stražu i pobjegli.

Svi se pogledasmo: To je nečuvena svinjarija! Moglo se i naslutiti, konačno. Ta, smrtna ih je kazna čekala. Ali ipak: pobeći? Hoće li pobeći vojnik s fronte?

No, ako su pobjegli — pobjegli su. Šta se može? Treba javiti komandantu. Sutra ću u jutro javiti.

Oдох u svoj stan. Legoh i s mukom zadremah.

Iza nekoliko sati — pokuca neko.

Uđe jedan vojnik od one dvojice što su pobjegli:

— Svetli gospodine, javljam pokorno: evo zarobljenika!

— Šta? Zarobljenik? Uхватiste ga?

— Ne. Došao je sam. Zajedno s braćom svojom.

— Oni žive?

— Ne. Mrtvi su. Dodite, molim.

Pogladio sam vojnika s pritajenom ljubavi i izašao napolje — a predamnom neobična slika: Zarobljeni mladić Segal stoji i tare znoj teško dišući — a njemu sa strane, na zemlji, dva mrtva tela.

Pristupih mu — on stoji mirno, tare vlažno čelo i lice — a pod njim velika lokva krvi koja neprestano raste. On stoji, ali se već počeo ljuljati amo tamo, i zatim pade celim telom na sneg.

— Šta je to? Šta ti je, Segal?

Segal podiže prema meni svoje mutne, ugasle oči i sa sretnim smeškom reče:

— Ne mari. Moja braća. Zajedno. Zajedno ćemo otići, kući, k majci. Ona čeka.

Još se jednom ispravi, ustade i sage se nad mrtvim telima, zagrlji ih s poslednjom snagom, poljubi ih i promuca :

— Braćo moja draga. Zajedno ćemo ići. Spasih vas.

Poslao sam žurno po lekara. Lekar dođe i kada je otkopčao Segalu cdelo — kimne očajno glavom: nema nade. Iza tolikog gubitka krvi — nema spasa.

Segal se još jednom zgrči u strašnom grču — udari u divlji i beskonačno sretan smeh.

Pred našim očima zevnu šest otvorenih rana na Segalovim grudima i trbuhu. Rane su već bile blede-modre. Poslednje su kapi krvi isticale iz njih.

Segal je mrtav, a na njegovu licu: sreća deteta koje se priljubilo materinim grudima.

S hebrejskoga preveo Samuel Romano

URIEL DE MEDONÇA: LE HÉREM

TROIS GRÂCES

En premier lieu venait Madame Louna Caldéron femme d'un riche commerçant. C'était une femme corpulente et immense, grande comme un pin. Elle avait changé son prénom contre celui d'Eugénie, car Louna était une femme pleine de chair et n'était que cela. Mais nous risquerions de n'être pas tout à fait fidèle si nous omettions d'ajouter qu'elle valait son pesant d'or au sens stricte que cette expression peut avoir au point de vue commercial. Excessivement riche de par sa naissance même, elle n'avait fait qu'accroître sa fortune par son mariage avec un homme qui en possédait autant. Car c'est une habitude à Salonique. Les jeunes filles riches se marient avec des hommes également riches car ordinairement les parents de la fiancée donnent au jeune homme autant d'argent qu'il a lui-même de capital. Donc Eugénie Caldéron était très riche. Elle possédait une immense villa sur la rue de la République, au bord de la mer, dans le quartier aristocratique des campagnes.

Madame Caldéron passait son temps à ne rien faire. Elle avait une nourrice et une nurse pour son unique bébé qu'elle élevait avec peine. Car ce bébé lui donnait beaucoup de fil à retordre. Ce n'était pas la question de l'allaitement, car elle ne s'en souciait guère. Mais la nourrice et la nurse étaient des têtes de bois, qui comprenaient difficilement ses ordres et les exécutaient toujours mal. Madame Caldéron avait encore à supporter les repas indigestes que sa cuisinière préparait. Ce n'étaient pas des repas mais des brouets informes que son estomac délicat digérait avec difficulté. Ah! cette cuisinière!... propre tout au plus à servir des soldats mais pas des ventres habitués à la mollesse.

Mais laissons un moment Madame Caldéron pour nous occuper de Madame Estreilla Pelossof, femme du riche banquier. C'était une femme toute petite et toute ronde, une boule de chair. Nue, il serait fort difficile de la classer dans une espèce animale quelconque. Mais ses jupes de soie et son casque de paille qui s'enfonçait jusqu'aux oreilles, ses souliers à talons hauts et ses bas de soie étaient les seuls objets qui permettaient de reconnaître son sexe et la famille animale à laquelle elle appartenait. Cependant, il n'était pas difficile de la classer parmi les mammifères car elle avait deux seins qui occupaient exactement la moitié de son corps. L'autre moitié se trouvait à l'opposé, plus bas. C'étaient deux hanches volumineuses. Et tout cet amas énorme de chair était posé sur deux jambes qui ressemblaient étrangement aux pieds d'une table de billard. Madame Pelossof, qui avait changé son nom d'Estreilla, trop plébéien, contre celui de Marguerite, parlait avec difficulté, car son cerveau était enveloppé d'une

épaisse couche de graisse. Deux yeux sans couleur, atones et lourds, louchaient l'interlocuteur et se déplaçaient avec peine. Elle avait deux enfants, un garçon, René, et une fille, Irène. Elle supportait les grossesses avec facilité car l'enfant n'était qu'un poids minime en comparaison avec le poids énorme de son corps. Cependant, elle ne s'en occupait guère, car son obésité ne le lui permettait pas. Comme son cerveau agissait avec une lenteur démesurée, elle répondait difficilement aux questions qu'on lui posait.

Madame Elvire Altaratz, le femme du docteur, admirait sa patience. Elle, par contre, était un paquet de nerfs. C'était la troisième femme dans la liste de Sarah. Maigre, élancée, agile, Madame Altaratz était fière d'être la femme d'un homme de science. Elle adorait son mari, sans savoir exactement en quoi consistait l'amour. Elle parlait de lui en toute occasion. Madame Altaratz n'avait point d'enfants, car elle évitait les grossesses. Elle affichait certaines idées modernes sur ce point. La femme devait conserver son indépendance, ce n'était point vrai qu'elle avait été exclusivement créée en vue de la maternité. D'ailleurs, elle ne se sentait pas les dispositions spéciales qui sont nécessaires pour élever des enfants. Très nerveuse, Madame Altaratz passait une grande partie de la journée à faire des courses, car elle ne pouvait pas tenir en place.

Toutes ces trois femmes se connaissaient parfaitement et se fréquentaient. D'ailleurs, tout le monde est plus ou moins parent à Salonique. Madame Altaratz était la fille de la cousine de la mère de Madame Pelossof et celle-ci était liée à Madame Caldéron par son mari.

Ces trois dames de l'aristocratie salonicienne, quoique si différentes par leur physique, se ressemblaient étrangement au point de vue moral. Toutes les trois étaient fort ignorantes mais croyaient posséder toute la Science, comme si leur cerveau avait avalé toutes les connaissances humaines à grandes doses, avec des cuillères à soupe. Toutes les trois, philanthropes de toute la force de leur âme. Manquant totalement d'occupations sérieuses, car chacune d'elles avait sa nurse allemande et sa cuisinière de Paris, elles passaient une grande partie de la journée à se réunir soit pour s'occuper de bienfaisance soit autour d'une table de pocker.

IDÉALISME ET CYNISME

— Mon cher David, dit-il, je suis content de vous. Vous avez chez moi pleine liberté d'agir comme bon vous semble. Je ne vous ai jamais fait des reproches. Quant à votre conscience, au mensonge, etc., dont vous parlez, je dois vous dire franchement, comme si c'était un père qui parlait à son fils, que ce sont là des mots vides de sens, pour le siècle où nous sommes. Il vous est impossible de vivre dans la société actuelle si vous tenez à vos idées et à vos convictions. Par « vivre » j'entends vivre bien, comme les autres, riche-

ment, respecté, aimé, choyé presque de vos semblables. Si vous voulez vous gagner la sympathie de ces derniers, il ne faut jamais leur cracher en face la vérité qui blesse. Monsieur Caldéron, Monsieur Pelossof, le Dr Altaratz et tant d'autres? Ce ne sont, croyez-m'en, que des médiocrités cousues d'or. Mais pour me gagner leurs bonnes grâces, leur sympathie, leur amitié même, je suis obligé de me conduire envers eux d'une façon aimable et polie. Que voulez-vous? Cela leur fait plaisir. Et cela ne me coûte rien! . . . »

Tout ce beau raisonnement eut pour effet de rendre David pensif, mais non point de le convaincre. — Vous avez peut-être raison, pensa-t-il, d'agir de la sorte. Car vous êtes un médiocre comme eux. Mais il m'est impossible de suivre vos conseils. Car je me sens dans l'absolue impossibilité de mentir. Je dois cracher à la figure de tous ces gens-là, tout ce que je pense d'eux. Je sens contre eux une haine féroce, car ils ravalent la société humaine au rang d'une simple famille animale où la Haine, la Jalousie, la Calomnie, le Crime sont les seules règles de conduite. Non! la société humaine est autre chose. Elle est supérieure à toute famille animale et doit avoir pour seule base l'Amour. S'ils ne pensent pas de la sorte, les autres, tant pis. Mais il est de mon devoir de leur indiquer le droit chemin. Je m'aliénerai leur sympathie! Mais que vaut pour un homme la sympathie des singes? Il faut que je les redresse, que je leur fasse perdre leurs habitudes vicieuses, leurs défauts, leur médiocrité. Il faut que j'élève leur esprit vers les hautes sphères de la vie intellectuelle pure, qui peut seule donner à notre société humaine la Paix et l'Harmonie qui lui sont si nécessaires.

David se rendait peu compte, en ce moment-là, de l'inégalité de la lutte. Car la lutte contre un seul homme est déjà si difficile! Et que dire d'une lutte gigantesque contre toute la société? S'il est vrai que l'homme a une intelligence presque nulle lorsqu'il s'agit de choses supérieures: de littérature, de science ou d'art, par contre son intelligence est considérable lorsqu'il s'agit de perdre son voisin. Tout ce que l'homme a de ressources intellectuelles, il les met au service du mal avec un art consommé et avec une habileté rare. Il fait avec les connaissances acquises des armes redoutables avec lesquelles il discrédite, calomnie empoisonne le rival, l'adversaire ou le concurrent. L'homme le plus borné, le plus médiocre, le plus sot a assez de ressources intellectuelles pour cela. Mais il est surprenant de voir comment les hommes paraissent idiots lorsqu'il s'agit d'aider le prochain, de le tirer d'un mauvais pas ou même plus simplement de le conseiller.

Mais David était de ces rares êtres humains qui dans l'ardeur juvénile d'un sentiment noble et élevé, ne pensent pas autant aux difficultés qu'à l'ampleur du but à atteindre, de l'Idéal à servir.

NORBERT KIŠICKY: BOŽJA POMOĆ

Drama u 1 činu

L i c a:

MENDEL, kočijaš (57 god.)
ITELE, njegova žena (52 god.)
HAJIM, njihov sin (26 god.)
BASJA, njihova slaboumna rođakinja (55 god.)
NEPOZNATI ŽIDOŪ (68 god.)
DEBELA ŽENA (40 god.)
HROM ČOUJEK (37 god.)
TRUDNA ŽENA (30 god.)
ČOUJEK S DUGOM BRADOM (55 god.)
Ljudi, žene, djeca, glasovi iza scene.

(Odigrava se u židovskom seocu, u blizini grada, prvih godina ovoga stoljeća.)

1 ČIN

(Radnja se odigrava u Mendelovoj kući. Malena soba, jedno pokućstvo. Stol s tri noge. Dvije invalidne stolice. Pozadina: slamnjača, vrata i prozor sa razlupanim oknom, zalijepljen smeđom ljepenkom. Desno: drvene stepenice vode na tavan. Lijevo: malena kuhinjska peć u kojoj jedva gori vatra, Lonci. Tanjuri. Určevi. Sve u savršenom neredu. Do peći vrata koja vode u pokrajnju sobu. Jesen. Vani oluja, kiša i grmljavina. Nevrijeme je ispočetka slabo, ali sve većma raste, a na koncu dostizava kulminaciju. Ujetar duva kroz prozor. Petak. U sobi je tmina. Tu i tamo vide se sjene plamena iz peći, koje ližu po trošnim zidovima. Kod peći sjedi ITELE, sijeda i boležljiva ali dobroćudna, i guli krumpire. Nervozni uzdisaji. Apatične kretnje. Na slamnjači sjedi NEPOZNATI ŽIDOŪ u dubokoj molitvi. Gestikulira nijemo i mrmlja vrlo tiho i mistično. Fantastična fizionomija. Desno pod tavanskim vratima sjedi HAJIM, besposličar, propali student filozofije, nekakav revolucionarni tip koji odaje bolećivost. Govori nervozno, snažno i smije se često gorko i ironično. Sjedi s poduprtim laktima i lupka nogom sa kratkim pauzama. Nakon kratke stanke ulazi BASJA, malena ženska sa tamnom maramom preko glave. To je neka slaboumna rođakinja. Hoda tiho i sporo, i promatra svakog samilosno. Nosi teške cipele i malenu košaricu.)

1 p r i z o r

BASJA (tiho): Dobar večer! Gut šabes! Gut šabes! (Ujetar urla.)

ITELE (apatično): Gut šabes! Ah...!

BASJA: Vani pljušti kao još nikada! Strašno! Oh, oh!

ITELE (uzdiše duboko.)

BASJA: Gdje je Mendel? ... Moje lijevo koljeno! Kako to trga! Ojoj!
(*Metne košaru na stol.*) Preko puta Jankelove kovačnice pala sam u
veliku kaljužu. Sva sam promočena. Ah.....!

ITELE: Da, da!

BASJA: Dobar več, Hajim!

HAJIM: (*šuti.*)

ITELE: Ded dođi k peći. Skini maramu. Tu se možeš malko ogrijati. (*Oluja.*)
ŽIDOU (*moli pobožno, čas tiše, čas glasnije.*) (*Pauza. Grmljavina i munje.*
Pauza.)

BASJA (gleda bojažljivo): Donijela sam malo brašna. Za šolent. Evo tu.
(*Kopa po košari.*)

ITELE: Ti si, Basja, dobra. Bog ti je dao dobro srce..... Ah!

BASJA: I malo graha. Za sutra. Za šolent. To Mendel voli.

ITELE: Mendel će ti već platiti. Koliko?

BASJA: Ali čemu? Ali molim te! On je spavao i nije ništa čuo. On je hrkao!
(*Pauza. Bura.*) Hladno...! (*Tare ruke.*)

ITELE: Ti si, Basja, anđeo! Svemogući Bog će ti već naplatiti!... Ah...!

BASJA: Bog? Hahaha! Mene Bog ne vidi. Istina, Bog je svagdje, ali mene
on ne može vidjeti. Ni Baruh me ne može vidjeti. Ni on!

ITELE: Ali Basja!

BASJA (se smijucka): On leži na zemlji i hrče. On uvijek hrče. A lice mu je
strašno žuto... kao svijeća.

ITELE: Ali Basja! Što to govoriš!? Baruh je već tako dugo mrtav. Molim te!
To je grijeh!

BASJA: Da, da, to svi vele. Ali nije istina. Ne. To se samo tako govori.
Ljudi lažu. Svijet laže. (*Uvjerljivo.*) Baruh živi, Da, on sjedi na slami
i hrče. Lice mu je savršeno žuto, a oči otvorene. (*Tiho.*) Jesi li čula,
Itele, Baruh spava s otvorenim očima i hrče. Hahaha!... Niko ne
zna zašto. To se ne zna.

ITELE (bojažljivo): Oj vej! Ja te se bojim! (*Slaba grmljavina. Židov moli
mistično.*)

BASJA: Često kad noću dolazim iz Nahumove gostionice, on sjedi na zemlji
i pjeva. Polako i tiho. Glas mu je tako dubok kao da dopire negdje
iz podruma. A ja ga gledam i slušam njegovu pjesmu i upijam sve to
u sebe. Snažno i duboko. A on pjeva i pjeva... (*Oponaša njegovo
pjevanje.*)

ITELE: Basja, što je to, ti si bolesna. Ja se bojim! Ajde, molim te! Brbljaš
gluposti. Gdje je Baruh! Smiješno! Taj već odavna trune negdje pod
zemljom.

HAJIM (s nervoznom gestom): Prestanite već jednom! Što govorite o tome?!
Neću da to slušam. Vi... žene!!

ITELE: Ne govorimo o tome. Basja, zašto ne skineš maramu? Ajde, molim te! (*Stanka.*) Nemamo drva. Ni komadića više. Na tavanu negdje leže stare slomljene stolice. (*Stanka.*) Mendele će donijeti drva. Što ćemo!? (*Oluja zviždi, a Židov moli pobožno i iskreno. Pauza.*)

ITELE: Uzmi, Basja, lonac i saspri grah. Inače će nam vatra izaći. Evo, tu su krumpiri. Tako. (*Obje žene nešto kuhaju i vrte se oko peći.*)

BASJA (*poslije stanke*): Itele!

ITELE: No?

BASJA (*znatiželjno*): Je li istina, ovaj... ti si rekla da Baruh trune negdje pod zemljom? Je li to istina?

ITELE: Ali, ko će s tobom! To se razumije! Pa dakako! Čovjek umre, i nema ga više. Pokopaju ga, i on trune. Svi ćemo mi za par godina isto tako. I nećemo o sebi ništa više znati, a crvi će nas požderati kao da nas nikada i nije bilo. (*Duboko uzdišući.*) Da, kako je ovaj život besmislen.....

HAJIM: besmislen i bez ikakvog cilja. Bez ičega. Ljudi se rađaju, muče od mladosti svoje i konačno uginu kao muhe na zidu. I nema ih više. A niko ne zna ni kako ni zašto. I svi mi sebe pitamo: Čemu i zašto se živi? Da, ali na to niko ne može i ne zna da odgovori. Baš niko! (*Kiša, bura i oluja.*)

ŽIDOŪ (*usred molitve, polako i patetično*): Zašto živimo? Baal Šem je rekao: da izvršimo Božju misiju! Vječni je stvorio čovjeka i unaprijed mu je odredio tok života i čitavu sudbinu. Svaki čovjek ima da ispuni neku misiju. Jednomu je suđeno da provodi život u bogatstvu i blagostanju, a drugom opet u bijedi i siromaštvu. I protiv toga određenja Božjega ne može se ništa. Baal Šem je rekao: Ko s veseljem snosi sve što mu pošalje Bog, on je drug Bogu u stvaranju kao da je s Njime stvarao svijet. A ko se buni protiv sudbine, razara svijet. Ko ljubi Vječnoga, on je zadovoljan sudbinom svojom od prvoga do posljednjeg daha života! (*Nastavlja molitvu, tiho i mistično.*)

HAJIM (*ironično*): To su propovijedi za babe! Besmislene sugestije! Pravi opijum! Kakva vražja misija! Misija! Ph! Snaga! Snaga i apsolutno ništa više! Hm! Čitav je ovaj život jedan neizmjereno sitni, neizmjereno slučajni slučaj prirode. Nešto sasvim neodređeno a ništa »unaprijed određeno«. Nikakva misija! Nešto bez glave i repa, bez svrhe i cilja. To je! I svi mi rodili smo se bez pitanja i bez određivanja, sasvim slučajno i bez ikakve »misije«. I niko živ ne bi znao protumačiti zašto je to sve ovako! Ne, niko!

ŽIDOŪ (*prekida molitvu*): Da, da, to je ta današnja mladež. Prkosna i bolesna. To su ti današnji bezbožni ljudi koji grade život na svoj način, a ne znaju da je sve ovo naše bivanje Božje određenje. (*Nastavlja molitvu.*)

BASJA (tiho): Itele? Jesi li čula? Ko je taj čovjek? Reci.

ITELE: To je nepoznati neki stranac. Došao je predvečer i zatražio konačište. Neki pobožni Židov. Iz daleke zemlje. Znam li ja, odakle?! Imala sam smilovanja... pa da, ovakvo nevrijeme... čovjek ima mekano srce... pa da! Ah...! (*Stanka. Bura, kiša, molitva stranca, sve to zvuči pridušeno i muklo.*)

ITELE (očajno): Ne znam. Ne znam što će to iz nas biti! Ova bura, oh... već pet dana lijeva ta strašna kiša. Oj vej, što to sve biva!

HAJIM: Što to sve biva? Srdžba prirodnih elemenata! To! Osveta čovječanstvu!!

ITELE: Da, ti i tvoje misli crne su kao ova tmina... i nikada od tebe kakva svijetla i dobra riječ. Kakva utješna riječ!... (*Iza stanke.*) Basja, treba zapaliti svijeće. Erev šabes! Tamo na stolu su svijeće! Skoro će doći Mendel, pa da bude malo svijetla u kući. Ja se tako bojim tmine! Ah!

BASJA (donese dvije svijeće, a Itele ih postavi u dva srebrna svijećnjaka i mrmlja poluglasno blagoslov): ... ašer kidšonu bemicvojsov vecivonu lehadlik ner šel šabos!

BASJA: } Omen!
ŽIDOŪ: }

HAJIM (demonstrativno okreće leđa i šuti.) (Soba je slabo rasvijetljena. Uani kiša, oluja i bura.)

BASJA: No eto, Itele! Sada imamo svijetla, mnogo svijetla! Kako je to lijepo! Doći će skoro Mendel, pa ćemo biti na okupu. (*Sjetno.*) A Hanele? Već mjesec dana što je ptičica izletjela iz očinskog kaveza. I ja sam tako letjela. Ah, gdje je to! Nikad više! Ah...!

ITELE: Ova dva srebrna svijećnjaka poklonio nam je mahuten. Mahuten Jehiel je anđeo od čovjeka. On ima srca. Da. Srca. Ove srebrnine jedino su u kući, što je od vrijednosti i što baca svijetli tračak u ovu našu vječitu tminu! Što čovjek može imati od svog života, osim malo sunca, malo svježega svijetla! (*Grmljavina i urlanje vjetra.*)

ŽIDOŪ (patetično, pridušeno, u tonu molitve): Da, da, ko razumije smisao života, njegovo određenje, njemu je cijeli život jedno veliko, sjajno sunce. Da, sunce! Ali čovječanstvo ne razumije život, i zato mu je on uvijek crn i mračan. (*Nastavlja molitvu u istom patetičnom tonu.*)

ITELE (prostire na stol crven iskrpan stolnjak, donese nekoliko dubokih tanjura i komad crnoga hljeba, i pokrije ga žutom salvetom.) Kad bih imala novi bijeli stolnjak i svježi barhes s makom, to bi bilo sasvim nešto drugo. Ah, gdje su vremena kada smo jeli bijeli barhes sa hladnim ispečenim ribama! Gdje je to! Ah Bože Svemogući! (*Ujeta: urla.*)

BASJA (zaposlena oko lonaca): Ja se još dobro sjećam kako su se slavili moji svatovi u Fiškeovoj kući. Da, sjećam se kao da je jučer bilo. Ja

sam imala na sebi crvenu svilenu opravu, a Baruh crni, ispeglaš kaftan. Znam, pozvano je bilo preko trideset šnorera, a jelo se iz zlatnih tanjura. Eh, to je bilo slavlje! I psi pred vratima žderali su pile-tine s kuglufom i pili mlijeka i vina. Ah, ah, č o v j e k u s e j e ž i k o s a kada misli na to! To su bila vremena! Vremena! (*Smije se tiho.*)

ITELE (održesito ali slabo, ženski): Ja velim samo jedno! Život kreće uvijek na gore. Na gore! Jednog će nas dana progutati ždrijelo osvete Božje! Ja to znam, vidjećete! Ah! (*Pauza.*)

BASJA (monotono): Kiša i samo kiša! Čuješ li kako bura vani fićuka. Poznám ja tu melodiju. Hoćeš li da ti je otpjevam? A mukli udarci, to su... to su bubnjevi oluje. Ja to znam; priroda bijesni, pjeva i više! Tako i moj Baruh! Ali, što to ima da znači? Što?

HAJIM: Ljudi se guše od obijesti! (*S nekim nadmoćnim tonom.*) I cijeli se život guši u nekakvoj prljavoj i nesavjesnoj obijesti i mahnitom ludilu. A nema ništa na tom svijetu, što bi ljudstvo moglo obratiti od tog luđačkog nagona.

ŽIDOŪ: Tako govore oni kojima nije usađena klica za ljepotu i vjeru. Tako govore oni koji ne znaju da će doći čas kada će ljudi spoznati smisao života i savršenstvo Božje!

HAJIM (polemički): Ja vam velim da je to sve prazna i dosadna riječ. Samo mrtve riječi! Svi smo mi sitni i slabi ljudi, igračka neizmjernih i nedokučivih prirodnih elemenata i nema tu ništa o kakvom vjerovanju ili o kakvom životnom određenju. Eto, oluja što vani urla i traži svoje žrtve, u nju mora da vjerujemo, jer ona je sve! Jest. I vidjećete, svi ćete vidjeti, ta će nas oluja progutati, još danas, još sada... i tu neće pomoći nikakvo vjerovanje. Neće!

ŽIDOŪ (uvjerljivo i patetično): Bog znade što čini! I sve ima svoj smisao i svoje značenje! I nevolje, koje nas u životu snađu, za nas su veliko dobro. A svi oni, koji se u zlu i nevolji boje i kude Vječnoga, svi ti griješe protiv pouzdanja u Boga! Car umocojk mecouni, micvoseho šaašuo! (*Uani oluja fićuka i kiša pljušti bez prestanka snažno i žestoko.*)

ŽIDOŪ (tiho i pobožno): Gori jedno svijetlo usred velike tmine. Kao kap u okeanu. Jedan maleni tračak sunca i smiješka. To je vjerovanje, duboko vjerovanje! U spas! Spasenje! Osjećaj, priznanje, pouzdanje! To! A ne poricanje samog sebe i svega zbivanja! Ne!

BASJA (bojažljivo): Jesi li čula, Itele, što taj čovjek govori. Jesi li čula?! Ja ga se bojim, on je sličan... sličan... oj, vej, oprostí mi, Bože!

(*Sve do ovog momenta, štimung je na sceni pridušen i tajanstven, a ovu pridušenu tajnovitost još pojačava nevrijeme. Od sada postaje situacija realističnija, nervozna, panična i desperatna i sve to klima-*

tički raste do svršetka. — Štropot kola. Ulazi MENDEL. Zaogrnut je u nekakvu crnu ponjavu; s njega curi voda curkom. Sijeda brada. Duboke crne oči. Teško odijelo. Mrko i očajno lice. Svi osim Hajima su uplašeni, nespretni.)

2 prizor

ITELE (s nekom radosnom zabrinutošću): Mendel! Joj, Mendel!

MENDEL: Itele! Ite...

ITELE: Kakvo nevrijeme! Da sam ja to znala! Hajim!... Svuci ocu tu ponjavu!

BASJA (se nervozno smije, možda od veselja): Hajim, došao je Mendel! Oh, Bože!

HAJIM (se ne miče.)

MENDEL: Itele! Da znaš... oh!

ITELE (ga ne razumije): Kako sam bila zabrinuta! Pa da! Kako si žut! Tako užasno žut! Oh! Basja, malo čaja ili mlijeka. Sjedni! Sjedni! Šolent će skoro biti skuhan! Sjedni!

MENDEL: Kako je to teško! Oh, teško!!!

ITELE: No, što stojiš! Kao ukopan! Hajim, došao je Mendel! Sjedni! Kako sam bila zabrinuta! Pričaj! Ajde! Već sam znatiželjna!... Basja, ded...

MENDEL: Itele, kad bi znala! Oj vej! Kako je sve to teško — kao olovo. Olovo!

ITELE: Ne razumijem te! Ne razumijem! Tebi nije dobro? Jedan čaj... to.

BASJA: Da, to.

MENDEL: Ne treba mi ništa! Ništa! Ja se gušim. Sve me nešto steže. U grlu. U prsima. Ah! Preteško! Kao olovo!

ITELE: Što ti je? Što se dogodilo?! Ded, štoo? Govori! Hajim, Hajim, ocu nije dobro! Kako je blijed! Joj! Hajim!

MENDEL: Da, Hajim! Baš njega! Upravo on! Moja nada! Haha! On koji pljuje na svako živo biće! Na cijeli život, na sve, sve, sve!! To su djeca! Zato se čovjek krvavo znoji! I rađa djecu. Ovakvu djecu!! (*Viče.*) Sve sam vas trebao zadaviti kao mačiće... dok ste još bili maleni, kod poroda; ne, ne u utrobi. To!

ITELE: Mendel, što je? Ti si lud! Ne razumijem! Oh, Oh!!

MENDEL (govori i ne čuje riječi svoje žene): Da, da! U utrobi! Ili još prije! Da, da! Lijepo! Divno! Jesi li čula, Itele! I ti, Basja, i ti, Hajim, i, i...! Hanele, Hanele...

ITELE: Bože, što, što, što?! Nesreća?! Oh, ne mogu da izdržim! Mendel, govori, govori! Brzo, dok mi srce ne pukne! Oh, oh!

BASJA (gleda očajno Mendela i lamata histerično rukama.)

MENDEL (sabranije, ali još uvijek desperatno.) Da, nesreća za nas, za nas! Ona nije više naša! Nije više naša!! Itele, ona nije više naše dijete... *(U plaču)* Ona je... bludnica! To! Oh! *(Plače grčevito i užasnuto.)* Što smo doživjeli! Hanele nije više naša! Ona je bludnica! Ona trguje... svojim tijelom! Oh, oh! Hanele!!

ITELE (je kod riječi »bludnica« histerično kriknula i zapala u grčeviti plač.)

BASJA (gleda apatično i umobolno kao da nije razumjela nijedne riječi, ali vidi da se nešto dogodilo.)

MENDEL (više za sebe, nervozno): O svemogući Bože, što si učinio! Jučer sam sve doznao. Doputovao sam kolima u grad da istovarim drva kod trgovca Petrova, pa sam onda pošao i do Šmulika da vidim kako je i što radi. Pa da, jedinica golubica! Kako i ne bih! Pokucam na vrata i eto njega, Šmulika. Bio je mrk i odmah sam znao da nešto nije u redu. Zapitam ga što je, gdje je ona, a on je drhtao kao šiba na vodi i izderao se na mene bijesno i surovo: Marš napolje, pijanduro kočijaška! — Jesi li čula, Itele, ja sam pijandura kočijaška! Oh, oh! — Marš iz moje kuće! Tvoja je Hanele umrla za mene! Ona me je prevarila s vojnicima! Ona je prodala svoje tijelo vojnicima! Ona je bludnica prokleta!... Tako se na mene izderao i zalupio vratima. Ja sam se uhvatio za glavu i osjetio sam da to nije moja glava, već olovna neka kugla, teška i znojna, i nisam mogao da vjerujem da je Hanele to zaista učinila. Hodao sam okolo kao pijan; neki su mi ljudi pričali da je Hanele zaista prevarila Šmulika, i ja sam od stida i od prevelike boli teturao i lutao po strahovitoj kiši i po najvećem blatu, i eto me, tu sam, došao sam, evo, sad ste čuli, čuli ste, ja sam pijandura kočijaška, hahaha, a moja je kći prodala svoje tijelo vojnicima. Hahaha! I ja još živim i svijet je još čitav, oh, oh, zašto, zašto, Bože, Bože!!! *(Mendel završava svoj monolog bolno, desperatno, sa suzama u očima.)*

HAJIM (koji je dosada demonstrativno šutio, cinički): »Bog znade što čini! I sve ima svoj smisao i svoje značenje! Da! I nevolje koje nas u životu snađu i te su za nas veliko dobro!« Eto vam mudre te riječi, i molite se Bogu da vam pomogne, i nemojte tu suze roniti i čupati kosu, jer to je »grijech protiv pouzdanja u Boga!«

MENDEL: Da, svaka je tvoja riječ sol na otvorene rane! Kao kakvo pseto tu vrebaš i čekaš da možeš koga ugristi! To si ti! To jedino znaš i ništa više! Da! Lijepa si ti nada, lijepa! Pfuj! Da! Oh!

ITELE (se guši u suzama): Oh, ja to neću preživjeti, to se ne može preživjeti, to se zaista ne može preživjeti! Oh, Hanele, što si učinila, kako si mogla, oh, oh...!

BASJA: Čemu to?! Zašto?! Rekao je dobri Židov: Doći će pomoć od Vječnoga! Ja to vjerujem. Ona će se vratiti na pravi put, Jest. I opet će sve biti dobro. Bog uvijek pomaže. Dobro je rekao dobri Židov! I Ba-

ruhu je pomogao! Da! Baruh sjedi na slami i hrče s otvorenim očima. Ne zna se zašto! To niko ne zna... Mendel, jedan čaj. To krijepi. Biće sve opet dobro. Ja vjerujem.

ŽIDOŮ (je u tom desperatnom štimungu progovorio kao glas višnje sile pun utjehe i nadanja): Da, da, život ima mnogo stranputica! I one donose velike boli. Ali sve ide po Božjoj volji! Sve to ima svoj smisao! A one, koji su pošli krivim putem, njih će Bog opet privesti na pravu stazu i sve će se dobro svršiti. Samo treba vjerovati, vruće vjerovati!

MENDEL (gleda sa začuđenjem Židova koji mu je donekle ublažio bol svojim utješnim riječima.)

ITELE (Mendelu): Nepoznati Židov! Imala sam smilovanja! Biće dobar i pametan čovjek! Ah, u velikoj nesreći, koja nas je snašla, taj nas čovjek barem tješi!

ŽIDOŮ (je ustao i majestetički prišao k stolu): Zatekla me velika bura na putu i ja sam zašao k vama! Bog me poslao ovamo da vam ulijem vjeru u Vječnoga. Jaku vjeru. U spas! Hvaljen neka bude Vječni!

SUI (osim HAJIMA): Omen, omen!!

BASJA: Iz njega izvire dobrota i svijetlost! Lice mu je tako žuto, tako žuto...

MENDEL: Pridite bliže! Sjednite s nama za stol! Mi svi, koji vruće vjerujemo u dobro, pomolićemo se, pomolićemo se za spas duše naše pokojne Hanele! *(Sa suzama.)* Ona više ne živi, ona je mrtva. *(U ekstazi.)* Dodite, dodite, Itele, Basja, da izmolimo kadiš. Kadiš! Ona je mrtva!... I ti Hajim, i ti dođi, pa se pomoli s nama. Za nju. Nesretnicu. Budi jedanput u životu čovjek, barem j e d a n p u t. Vjeruj i budi dobar i svijetao! *(Religiozno.)* Vidiš li kako je lijepo kada čovjek u sebi nosi uzvišenih osjećaja i kada može vjerovati: U Njega, u spas, u dobro. *(Plačući.)* Hanele, gdje si, kamo si zašla?! Zašto si to učinila?!... Pomolimo se za njezinu dušu! *(Svi osim HAJIMA, koji je demonstrativno ostao na svom mjestu, mole se vruće i pobožno: MENDEL i ITELE rone suze, a BASJA gleda uplašeno i samilosno nesretne roditelje. Kiša i oluja rastu. Iz najdalje daljine čuju se mukli glasovi.)*

ITELE (dršćući): Ojoj, jao nama! Što je Vječni na nas svalio!

ŽIDOŮ: On će učiniti čudo. To mi svi znamo. I dobro će zavladati zlim. To su rekli proroci!

GLASOVI (iz velike daljine): Hej, hej, ljudi!

BASJA: Jesi li čula!? To su rekli proroci. Mi vjerujemo. Itele, mi vjerujemo!

GLASOVI: Hej, hej, ljudi, brzo, užasno! Hej!

HAJIM: Čujete li vi koji vjerujete u čudesa, vani bijesni i urla oluja i traži svoje žrtve!

ŽIDOŮ (pobožno): Gori svijetlo usred velike tmine. To je vjerovanje, u Njega, u spas, u veliko i lijepo i dobro!

GLASOVI (bliže): Hej, ljudi, strašno, brzo, propast, joj, joj, brzo!

HAJIM (cinički): Jeste li čuli, propast! Dolazi propast! Propast, a ne spas, ne lijepo, veliko i dobro!!

GLASOVI (bliže): Joj, ljudi, užasno, brzo!

HAJIM: Jeste li čuli! Molite se Bogu, brzo, dok je vrijeme! On će vam pomoći!

MENDEL: Kamo sreće da nisi nikada ugledao danjega svijetla! Ko si ti!? Prilijepio si se za nas i sišeš nam krv! Što si ti!? Oh, oh!

HAJIM: Što sam ja!? Ja sam produkt sulude prirodine borbe! Eto, to sam ja! I ništa više! I svi vi ste isto to! To i ništa više!

ITELE: Oh, oh, što su danas djeca! Kakva su to danas djeca! Kako je sve to crno i gadno!

GLASOVI (sasvim blizu): Ej, spasite se, spasite se, užasno, ljudi, joj, joj, nasip je pukao, pukao je nasip. Voda! Nasip, nasip...!!

MENDEL (koji je tek sada shvatio što se zapravo dogodilo): Nasip! Nasip je pukao! Oj, oj! Čujete li! I to još! I to još! Što je to?! (*Zvone zvona.*) I to još! Bože, što si učinio iz nas jadnika?!

ŽIDOŮ: On čini samo dobro. Treba samo vjerovati! Samo to!

GLASOVI: Nasip je pukao! Sasvim! Spasite se! (*Zvone zvona.*)

BASJA: Jeste li čuli? On čini samo dobro. To kaže dobri Židov. On znade. On sve znade. A mi vjerujemo!

HAJIM (gorko): Haha, spasenje, oslobođenje! Svi ćemo uginuti kao ribe! Bez razlike! Vjerovali mi u kakvog Boga ili ne vjerovali! Čujete li, propast ide, propast! Haha, molite, dozivajte, tražite, ajde, brzo, brzo!

ITELE (nariče): Oj vej, što smo doživjeli, što smo to doživjeli! Oj vej!

GLASOVI (ore se): Pukao nasip! Voda hrupi! Voda! Voda! Dere užasno! Spasite se! Molite Boga! Boga! Brzo!

ŽIDOŮ (nadmoćno): Da, došao je čas iskušenja! Ljudskog iskušenja!

HROM ČOŮJEK (šepa zaprepašten s izobličnim licem): Mendele! Jeste li vi Mendele! (*Zvone zvona muklo i panično.*)

MENDELE (očajno i uzrujano): Za ime Božje! Nasip? Voda? Kako? Gdje?

HROMI ČOŮJEK (brzo i gotovo nerazumljivo): Da, da. Nasip. Pukao. Sasvim pukao. Od kiše. Sve je poplavljeno! Rijeka izašla iz korita. Voda juri strašnom brzinom. Kao lokomotiva, kao zmija! Joj, joj, moja djeca! Bježimo! Voda juri! (*Izleti napolje.*)

ŽIDOŮ: Ljudi! Ne bojte se! Mi smo Židovi! Bog naš je dobar! On znade što čini! Sve je dobro! Molimo se! Njemu. Za spas. (*Uani panika.*)

ITELE: Što da se radi?! Što?! Što stojite tu?! Tako bespomoćno! Ojoj!

GLASOVI: Spasite se! Ljudi, Židovi, Nežidovi, ide voda! Ide voda!

ŽIDOŮ (*pobožno*): Boruh ato adojnoj elojhenu dajan hoemes!

SUI (*osim HAJIMA*) Omen, omen!

(*Ulaze neke izobličene fizionomije: žene, muškarci, djeca napola odjevena. Svi nemirno i dršćući lamataju rukama i viču bolno i nejasno. Nastaje komešanje.*)

ČOUJEK: Voda, voda! Mendele! Ti si Židov, ti si mudar! (*Zvone zvona.*)

DEBELA ŽENA (*uleti s lampom u ruci*): Brzo! Jankelova kovačnica je pod vodom. Cijela se porodica udavila. Joj! Voda guta sve, guta, strašno guta! Brzo! Gdje si, Bože!

DRUGI ČOUJEK (*uleti*): Spasite se! Bježite! Ljudi su poludili! Kod Šefte-
lovih u podrumu su se dvije žene utopile u vinu! U vinu! Gdje je naš Bog! A kod Semjonovića u kući slave se divlje orgije! Ja sam vidio!!

ITELE (*histerično*): Jao nama! Hanele, Hanele, gdje si!? Gdje si!? Ja sam tvoja majka! Majka! Koja prašta! Hanele! Koja prašta!

GLASOVI: Voda dolazi! Voda!! Vo-o-o-oda!!!

VIŠE NJIH: Bože, Bože! Gdje je Bog! Neka nas On spasi! On! Bog! Molićemo Mu se! Sada i do smrti naše!

HAJIM: Što je, ljudi! Cijeli svoj život griješite! Sad tražite Boga! Smiješno! Svi ste vi sad ko djeca! Što hoćete od Boga!? Griješni ljudi nemaju Boga! Ha!

TRUDNA ŽENA (*jauče*): Moja djeca! Nestala su! Spasite ih, Bože! Ona su nevina! Ona nisu griješila! Mi smo griješili! Nas uništi, nas! Ali djecu nemoj, nemoj!

DRUGA ŽENA (*luđački*): Voda, voda, to je kraj, kraj, sudnji dan, svršetak! (*Plać i lelek.*)

MENDEL: Ljudi, žene! Budite ljudi, barem jedanput! Dođite ovamo pred ove svijeće! One su lijepe, svijetle, vječne! Molimo se, skrušeno, vruće! Možda ima nešto što čini čudesa! Dođite!

ŽIDOŮ: Ljudi, žene! Molimo se! (*Neki se mole.*)

GLASOVI: Voda, voda! Evo je! Evo je! Juri!

ČOUJEK (*luđački*): Zašto?! Zašto?!

ŽENA: Moje dijete! Ja ću poludjeti!

DRUGI ČOUJEK: Kazna Božja! Kazna Božja! To je. I ništa više!

ŽIDOŮ (*moli, a ostali za njim*): . . . meleh hoojлом ojse maaase brešis!

ČOUJEK S DUGOM BRADOM: Ljudi, što se molite, to i onako neće pomoći! To su gluposti! Laž!

VIŠE NJIH: Umukni, skote bezbožni! Ne zna što govori!

JEDNI (*fanatički*): Mi vjerujemo u spas! U spa-a-as!

HAJIM (*triumfalno*): To su sve gluposti! Bajke, obmane! Savršeno prazne riječi! Autosugestije! Što čekate!? Koga vruga čekate!? Prirodni će nas elementi smrviti, za jedan čas, sada, odmah, sada! Ne preostaje

ništa drugo nego odmah crknuti! To je jedini naš spas! To je spas čovječanstva! To je oslobođenje od života, od laži . . .

MENDEL (više promuklo, bijesno): Smrvite ga, smrvite ga, to je luđak, to je đavo! To nije čovjek, to je izrod, to je žabluda! Zabluda!! Sablast!!!

ITELE (histerično): Hanele, Hanele, dođi, dođi, ja praštam! Ja sam majka! Ja znam! Ja te razumijem!

(Ljudi i žene bježe unutra i napolje.)

JEDAN: Na tavan! Tavan! Tu voda neće doći! Na tavan! *(Neki bježe na tavan.)*

GLASOVI (očajni i strašni): Evo voda! To je! Još nekoliko metara! Još nekoliko sekunda! Gdje si, Svemogući, Bože naš! Mi se davimo, gušimo! Gu . . .

NEKI (mole se pobožno.)

ŽENA (s djetetom na ruci): Moje dijete! Spasi ga, Svemogući! Samo još ovaj puta! Pokaži, dokaži, Svemogući! *(Ljudi i žene mole intenzivno.)*

ITELE (bezumno): Zašto, zašto!?

GLASOVI: Evo je, evo je, juri, tu je! Gdje je Svemogući, gdje je Spasitelj! Spasi nas koji vjerujemo u Tebe, duboko, vruće! Joj, joj, zašto ovo, svršeno, svršeno!

JEDAN: Evo je, gore! Spasimo se! Gore! More, more! Propast! Propast! More!! *(Svi osim Hajima, Židova, Mendela i Itele raspršili su se kojekuda: napolje, na tavan . . . ŽIDOŪ je nepomično stao pred svijee koje su u tom času dogorjele; HAJIM je ostao na svom mjestu pod stepenicama, ITELE je pala na tle i luđački lamentira rukama, a MENDEL se uspeo do druge stepenice i bolno jeca.)*

GLASOVI (zapomaganja, bolni i teški, čuju se izvana): Evo, gdje si, Bože, dođi, dođi! Voda! Kraj!

ŽIDOŪ: Nastala je opet tmina, ispunila se Tvoja volja! Ti si dao, Ti si opet uzeo!

GLASOVI (izvana): Umiremo! Sve je laž! Laž! Laa-a-až!!

MENDEL (bolno, sa suzama): Je li istina, sve je laž, laž! Gdje si, čovječanstvo, koje tako luđački vjeruješ, gdje si? Gdje si, Bože Svemogući, koji stvaráš čudesaa??! Ljudi vjeruju i čekaju, čekaju, a Tebe nema, nema, nema . . . Kako da to shvatimo, kako???

Z a s t o r.

Osijek, u septembru 1930

HINKO GOTTLIEB: OBEĆANA ZEMLJA

Čija je zemlja kojom zavladaše gazde,
A da ni srca ni duše ne smogoše za nju,
Na kojoj nijedne nema njihove brazde,
Ali se ipak gospodski slegoše na nju?
Čija je zemlja pustog brijega i dola,
Koju je pljačkaš i jedan, i drugi, i treći
Opljačko jadnu nemilo, ljuto, do gola —
Čija je zemlja? Ko bi nam znao to reći?

Mnogo je suza na svaku kanulo grudu,
Na svaki kamen. Ta ko će ih brojat i znati?
Prolili smo ih tisuću puta zaludu:
Za suze neće niko nam ništa baš dati.
Mi smo je branili tisuću zlosudnih ljeta,
Sluge smo bili vjerne i odane njene,
Mi smo je čuvali poput amaneta sveta,
Pazili na nju kao na vlastite zjene.
Mnogu je u se primila krvavu rosu,
Ginuli mi smo ludo i za pravdu Boga,
Kršem se njenim more već krvi nam prosu,
Bezbroj smo puta bez doma ostali svoga,
Zbog nje smo strašne i beskrajne probdili noći,
Beskrajne noći, a još gori bjehu nam dnevi:
Pitajte, hoće li vam sve to koristit moći,
Pitajte, što će vam za to dat u Ženevi?

Kreljuti oštre jednog nas razdriješe dana,
Toplo nam srce pade na kamenje sivo,
Nikad da od tih se dignemo preteških rana,
Samo nam srce osta i danas još živo.
Zgaženo, jadno, uz to se pripilo stijenje,
Ranjavo, bolno ostade na njem i bije —
Pa ni to nam neće da dadu još vajno kamenje,
I to nam krata, ni to još naše nije!

Možete da se pozovete, na što vas volja.
Zovite kao svjedoke heroje davne,
Pale junake s bojnih stotinu polja,
Kraljeve svoje, proroke, pjesnike slavne,
Sunce Jošuinu, što mu na komandu stade,
Avrama oca što se doselio s Ura,

Zovite svakog, za vas ko reći što znade,
Zovite Boga — što više, i Lorda Balfura —
Svi će vam priseći, za vas svjedočiće svako,
Ali vam sve to neće otvoriti vrata:
Ludo je pomislit da ćete vi tek onako
U svoju zemlju ući — bez certifikata — — —

— — — — —
Ludo, dabome. Sve su to poznate stvari.
Za nas će sutra tek sunce početi da sija,
Dokle pak, dok se s *našom* zemljom pazari,
Mi ćemo pitati: čija je ona... čija? ...

ROBERT VEITH: SCHATTEN

Mich schliessen tausend Hindernisse ein
Wie in ein Haus mit dichten Eisengittern,
Die durch die Fenster ihre Schatten zittern
Und dunkel streifen meinen lichten Schein.

Auf meinem Boden breiten sie sich aus
Wie Bindung zu den fernen Aussenwelten,
Als strömten sie zu meinem hellerhellten
Flammenden Sein ihr dunkles Atmen aus.

Sie sieben mich in ihrem dunklen Siebe
Und lassen meine Strahlen durch sich fallen.
Als müsste ich mit meinem Leuchten zahlen,
Dass ich so hässlich bin und dennoch liebe.

ALBERT WEISS: TRI PESME IZ CIKLUSA »INTIMNOSTI S BOGOM«

I

POBOŽNOST

Kada Te kidam i guram od sebe,
Trgam, privlačim i odbacujem,
Kada Te psujem, grdim i proklinjem,
Gospode, i onda znadeš koliko Te trebam.

U danima teškim, u noćima dugim,
Borim se s Tobom, ratujem i padam,
Dižem se opet i opet napadam,
Boj bijem gordi i prkosni s Tobom,
S bićem Tvojim, koje je u meni,
I s bićem Tvojim, dalekim od mene,
S bićem Tvojim tajanstveno-tamnim;
Kada sve to činim, Gospode moj,
Pa ko me je stvorio takvim?!

Kada često klešem idolski lik o Tebi
I oblik Ti delim po obličju svome,
Tamjanom kadim tom idolskom liku,
A posle ga razbijam u besu,
O Gospode, je li da ne diram Tebe,
Već samo sebe i svoje kumirstvo?!

Kada Te stalno ubijam i rađam
I kada sam opet bremenit od Tebe,
Gospode, to su jakovske stepeni moje
I to je jedina staza kojom ću do Tebe doći.

Pa i Ti —
Nekad me daruješ belim blagoslovom,
Nekad me udaraš crnim kaznama.
I Ti me rušiš i dižeš.
A ja sam uvek pun toplog saznanja
Da me ipak voleš.

Gospode moj, je li da je tako:
Ti znadeš dobro da nemaš nikada i nigde
Istinitijeg vernika od mene.
Da je i poricanje sušta pobožnost kod mene,
Jer sam uvek s Tobom,
Bilo u ratu silnom, bilo u milovanju,

Gospode, uvek Te tražim,
Bože, uvek Te čekam.

II

VRATI MI POGANSTVO!

Gospode, dolazim k Tebi
Bolestan, bedan, pun optužaba,
I ranjen, i gadan, i osakaćen,
Gospode, dolazim da budeš čudno milostiv.

Dolazim k Tebi da me opet digneš,
Izlazim pred Tebe da me oslobodiš,
Da puteve daješ i meleme daješ
I da me utešiš i da me polepšaš.

Dolazim umoran iz prkosne bitke.
Ugasih vatre mojeg ponosa,
Pokopah svoje veselo bezboštvo
I od Tebe čekam milostivu milost.

Sa gledanjem dobrim vidi moju muku!
S roditeljskom slutnjom sluti moje patnje!
I pomogni, Bože, jao pomogni:

Samo me još jednom velikim učini,
Jakim, lepim, slobodnim i smelim!
Učini čudo i daj da borbeno odem od Tebe,
I ko što Ti priđoh smrvljen, ružan, sitan,

Daj mi da odlazim pogano i gordo!

III

JOMKIPURSKA ISPOVED

Gospode, ako jesi,
Ako si onakav
Kakvog Te vajarskom groznicom sanjam,
Gospode, tad ću se popet sa novom ekstazom
Do veličajnog Čuda Tvojega danas.

Gospode, ako si Večita Ljubav,
Večita Moć i Večita Večnost,
Padam i klanjam se danas,
Jer danas sam sveštenik Tvoj.

Predvečerje dana izmirenja.
Bruje u meni ritmovi molitava drevnih,
Molitve mojih otaca, a još jedva moje.
O, ovi stari napevi
Bude u meni čežnje za tajanstvom
I žudim za tajnom.
Tražim mistične molitve u sebi,

Tražim proročko neko očišćenje
I znamenja velikog nutarnjeg smirenja.
Veliku tišinu, odmor od oluja
Da dostojno mogu primiti danas
Brod veličanstva Tvojeg.
Gospode, veoma Te hoću,
Gospode, želim da se ispovedim.

Priznati žudim pohlepne zablude svoje.
I priznati, da sam uvek hteo dobro,
Premda me je često obasula zloća;
Priznat, da sam uvek tražio i čeko,
A samo retko nalazio.
Priznat, da sam uvek voleo voleti svakog,
A bojali me se,
Da sam sanjao o opštem spasenju,
A smejali mi se.

Gospode, ja mogu danas ispovedat
Da osećam jasno: ja grehova nemam.
I da sam mnogo plakao zbog toga,
Što ne mogu spoznat sreću pokajanja.

Gospode, možda ne trebam ni Tebe danas,
Jer sam i sam svetlo od najsvetlijega,
Put od pravog puta
Meso i krv od mesa i krvi Istine,
Život od Večnog Života.

Eto, Gospode, ispovedi moje!
A Ti, ne drži strašnoga suda nada mnom,
Nego me gledaj, razumi i slušaj!
Jer u ime Tvoje i u ime svoje
Danas, u velikom spokojstvu saznanja,
Ja dajem punu apsoluciju

Samomu sebi.

Veliki Bečkerek

CVI ROTHMÜLLER: PJESMA

U duši mi se zacario mir
Raskriliv modar plašt na mome moru;
S pučine zbriso svaki val i boru,
Ogledalo je gdje je zjao vir.

U tijelu još mi zna da prsne hir
I da me svega bijesnim grčem lama.
Al dok još tijelo proždire mi tama,
U duši mi se zacario mir.

U proljeće 1930

PAVAO WERTHEIM: PESMICA

Katkad mi se čini
da me k Tebi privukla
samo Tvoja seta
i Tvoj čudni pogled
koji je bio nem i dubok.

Sećam se
kako si često plakala
kad si videla u parku
kako u kolicima žene
vozaju malenu dečicu.

Ja sam Te pitao
zašto plačeš.

A Ti mi nisi znala odgovoriti,
nego si me tiho pogledala
svojim čudnim pogledom
koji je bio nem i dubok.

*

*

*

Katkad mi se čini
da me k Tebi privukla
samo Tvoja seta

Septembra 1930

Cionistički pregled

FORMULE BEZ KRAJA

U nas je Židova neobično jako razvijena dispozicija za stvaranje programatskih i teoretskih formula. Nekoć, u klasično doba židovstva, bio nam je to ponos. Onda smo živjeli u svojoj vlastitoj zemlji, a naši su proroci nasuprot mnogolikosti i nesavršenstvu nežidovske okoline propovijedali idealnu budućnost s etski i socijalno savršenim čovječanstvom. Što se više suzivala osnovica našega samostalnog narodnog života i što je postajala nerealnija, to se jače u nama razvijao nagon da stvaramo teoretske programe. Židovi su stvorili programe moderne prosvijetljenosti (Spinoza), liberalizma, nacionalizma i internacionalizma, pacifizma, a u prvome redu socijalizma (i ortodoksnoga, i revizionističkoga).

I u cionizmu se očitovala ta dispozicija. U cionizmu se za ideju samo jednom bila borba, u konfliktu oko Ugande; većinom se borilo za formule. Smišljale su se najoštroumnije dedukcije za tvrdnje i pobijanja najrazličitijih mišljenja o pojmovima: Židovska država (Judenstaat), čarter, »politički« i »praktički« rad, maksimalizam i minimalizam. I danas ima novih definicija, i danas se o njih bije borba: narodna domaja, binacionalna država, stvaranje većine, rješenje židovske nevolje, duhovno središte, revizionizam i Brit šalom.

Srećom se razvijalo djelo izgradnje u Palestini neovisno o svima ovim definicijama; ono se razvijalo po svojim vlastitim zakonima težnje za punim i stvaralačkim životom bez obzira na anemične teorije. U radnom miljeu Palestine sve su te teoretske borbe, iako se biju svetom revnošću, sporedne i nevažne. — Bezuslovno je potrebno u interesu svrsishodnog aktiviranja cionističkih snaga da se jednoć suprotstave teoremi palestinskoj stvarnosti. Moramo već jednom shvatiti da nije bitno, mogu li se izvjesni sistemi u teoriji pokazati kao logički nepobitni, nego da je bitna spoznaja da svima našim općenitim pojmovi-

ma u toj stvari imadu da upravljaju činjenice životnih potreba naše zajednice u Palestini.

Ako hoćemo da raspravimo opravdanost pojedinih antagonističkih nazora o najboljim putovima izgradnje židovske Palestine, mora nam prije svega biti jasno da je krivo nazivati pristalice izvjesnih nazora »dobrim cionistima«, a druge »izdajicama«. Svi su oni dobri cionisti. Ili tačnije rečeno: *Jedino je mjerilo cionizma veličina žrtve koju cionist prinosi za Palestinu i u Palestini.*

Bit je revizionizma maksimalni zahtjev. Sve rečenice njegove ideologije počinju ovako: mora da bude, neka bude. Palestina mora da postane isključiva Židovska država; što biže mora da se stvori židovska većina; mandatska vlada mora aktivno pomagati židovsku kolonizaciju; naše zemljišne potrebe neka ne osigura židovsko kupovanje zemljišta nego vladine mjere. Židovska poljoprivreda i židovska industrija moraju da se unaprede povoljnim poreznim i carinskim sistemom. Mora da bude, neka bude. A kako je s »može li da bude?« Sistem je revizionizma zaokružen, logičan, konzekventan. Ali njegova je politika savršeno iluzorna. Na njegov zahtjev nije uzmaknuo nijedan od 650.000 Arapa iz Palestine, taj zahtjev nasuprot ubrzava njihovu nacionalnu konsolidaciju i jača njihov otpor. On ne jača — veličinom postavljenoga cilja — obnovnu volju svega židovstva, već je nasuprot slabi svojom očevidnom irealnošću. Revizionistička je teorija (revizionističke prakse nema) opasna, jer se ne brine za činjenice koje je pobijaju. Možda je njena najveća opasnost u tome, što gaji nacionalističku i šovinističku frazu. Ako se revizionizam u svojoj političkoj teoriji rado poziva na Herzla (što je lako, jer niko ne može znati kakav bi stav zauzeo Herzl prema današnjim problemima!), u ovom pogledu ne smije to nikako da čini. Herzl je u svom »Altneuland«-u propovijedao etski nacionalizam koji je u najoštrijoj protivnosti revizionističkom šovinizmu. Lako je i jeftino zavoditi mase neprestanim isticanjem »nacionalnosti«. Revizionizam je tako u neku ruku monopolizirao za se na-

cionalnu misao. Ko ne pristaje uza nj, dolazi u opasnost da ga proglase izdajicom. U tome je eto opasnost! Ponavljamo da je mjerilo nacionalnosti veličina žrtve. To je palestinski jišuv odavna shvatio i ostvario u životu, pa zato i ne pristaju njegovi najvredniji elementi uz revizionizam. Pobornici su revizionizma u Palestini advokati, liječnici, žurnalisti, studenti — isti elementi koji i na arapskoj strani zaoštruju nacionalne protivnosti. Revizionizam će se samo onda ukorijeniti u Palestini, ako bude slao u zemlju legije haluca, koje će radom osvajati zemlju uz zalog svoje ličnosti. Programi su revizionizma veličajni, njegove su perspektive sjajne. Ali one ne jača nego slabi rad izgradnje, jer nema veze s realnošću. Njegov zahtjev »sve ili ništa« vodi k »ništa«, jer mu je »sve« iluzorno i nedostiživo. U formuli revizionizma, da ima samo jedan put izgradnje židovske narodne domaje, njegova je velika opasnost; jer što će da bude onda, ako vlada potpuno zabaci plan revizionizma? »Onda ne ide!« kaže revizionizam. Ovdje mora cionizam energično da postupi. Za nj nema odustajanja ili pesimizma. Tisuću putova vodi u Jerusalem. A mi moramo da idemo svima, ako je potrebno, ne jednim. Ne smije da se postavlja ili-ili, uslov uz koji hoćemo ili nećemo da radimo.

Nasuprot šovinističkim pretjerivanjima revizionizma postavlja »Brit šaloma« ovu formulu: Prije svega mirotvoran sporazum s Arapima! Brit šaloma su vođe bez vođenih. Ali ličnosti toga pokreta garantuju njegovu etičnost i ozbiljnost. Vođe Brit šaloma često vole da se nazivaju »realistima«, svoju politiku »realističkom«. Oni vide — ispravnije od revizionista — u egzistenciji arapskoga naroda najvažniji faktor naše buduće politike i rada. Oni vele da se cionizam ne može ostvariti bez mirotvornog sporazuma s Arapima. I ovdje valja opet naglasiti: Za cionističku volju ne smije da bude uslova. Što će da bude onda, ako Arapi ne budu htjeli sporazuma? Onda se cionizam mora da ostvari i protiv njih. Dabome ni cionizam revizionizma, ni cionizam Brit šaloma. Jer Brit šaloma bi Arapima, samo da ih sklone na pregovore, učinio takve ustupke, koji bi unapred beznadno oslabili naše pozicije. Ovdje se očituje akademski karakter Brit šaloma, jer se odaje iluziji da će arapski vođe tek onda zauzeti pomirljivi stav prema

cionizmu kad mi ublažimo naše zahtjeve. On traži da prije svakih pregovora priznamo ne samo arapski nacionalni pokret nego i njegove današnje vođe, da ne stupimo u pregovore s pridržajima, da već sada pristanemo na uvođenje parlamenta u Palestinu, pa i na kontrolu useobe — da promijenimo cilj cionizma: Neka se napusti misao židovske većine i neka se mjesto rada za židovsku zajednicu nastoji oko stvaranja palestinske zajednice koja će obuhvatati oba naroda. — Hoće li vođe Brit šaloma da stupimo s Arapima u takve pregovore bez pridržaja? O ne! Kad ih zatjeramo u tjesnac, ipak priznaju da se u neka osnovna prava ne smije da dira: slobodna useoba, kulturna autonomija i sigurnost protiv majoriziranja. Držanje arapskoga pokreta pokazuje kako je ideologija Brit šaloma irealna: on s prezirom odbija te pridržaje, zahtijeva zabranu židovske useobe i židovske kupnje zemljišta, zahtijeva arapsku Palestinu, ukidanje hebrejskoga kao službenog jezika i Balfourove deklaracije. Prema takvom stanju stvari pokazao je jišuv zdrav instinkt energično zabacujući načela Brit šaloma. On s pravom spoznaje veliku opasnost toga pokreta u činjenici da Brit šaloma za sebe svojata pripravnost za sporazum i time pobuđuje sumnju da je ostali dio jišuva manje sklon sporazumu. (Arapima naravno znaju da iza Brit šaloma nema mase). Ni ovdje nam ne pomažu formule. Može se s potpunom sigurnošću proreći kada će Arapi pristati na sporazum: kad im ojačanjem židovskoga stanovništva sporazum bude poželjan u njihovu vlastitom interesu. Valja dakle svima snagama raditi oko djela izgradnje. Svako napuštanje pozicija, svako ograničavanje naših ciljeva nije politika nego protivno od politike. Za svakoga je Židova Palestine (osim za revizioniste) jasno da moramo sve poduzeti kako bismo se sporazumjeli s Arapima. Ali za taj je sporazum program Brit šaloma, pa i s njegovim »pozitivnim« prijedlozima, najnepogodniji način koji se samo može da zamisli.

Pored ovih formula revizionizma i Brit šaloma, koje živa Palestina podjednako odbija, rađaju se opet stare, iako neomiljele, ideje: Palestina kao rješenje problema židovske migracije i Palestina kao duhovno središte Židova. Pamćenje je cionista slabo. Te su se ideje povodom spora oko Ugande definitivno

raspravile, a mnogi bi s čuđenjem mogao utvrditi kako su danas opet aktualna godišta »Jüdische Rundschau« od 1903—1905 godine.

Izgradnja Palestine nije rješenje problema židovske nevolje, ni danas, a niti za 20 godina unapred. Danas je posve svejedno koliko će Židova Palestina moći jednom da obuhvati. Za budućih 30 godina može ona i onako da primi tek neznatan dio židovskih migranata. Hoće li dakle izgradnja Palestine biti samo rad za »duhovni centar«? Čini se da Brit šalom po zakonu svoga akademskoga karaktera tendira ovome mišljenju. Odgovor na to pitanje daje život Palestine. Mi ne sumnjamo — ta mi smo cionisti — da će Palestina jednoć u budućnosti biti duhovni centar židovstva, centar židovske kulture. Ali kultura se ne »producira«, duhovni se centar ne »izgrađuje«. Sve se to stvara i razvija tokom vremena. Grčevita rastojanja da se već danas konstatuje u Palestini novi židovski duhovni život mogu da pobude u onoga koji umije historijski da misli tek samilostan smiješak. Ta imajmo vremena! Kad su se Židovi povratili iz Babilona, trebalo je 300 godina dok je opet nastala neka židovska autohtona kultura.

Gradimo iznajprije organičku narodnu zajednicu! Izgradimo je svom energijom i uz zdrave uslove! Ta će zajednica — ako smo još narod Mojsije i proroka — jednoć da se produhovi židovskim duhom. Kako će se taj duhovni razvoj očitovati, ne umijemo još danas da kažemo.

Palestina, dijete cionizma, svojeglavo je dijete. Ono se ne da zavaravati formulama. Ono raste u divnom nehaju po svojim vlastitim životnim zakonima. Te zakone moramo da ispituujemo kako bismo im mogli služiti marno i odano.

Hajfa

Dr. Elija Auerbach

Politički pregled

NOVI VAL ANTISEMITIZMA U NJEMAČKOJ

Nedavno je sva uvaženija štampa u Udruženim Državama Sjeverne Amerike donijela izjavu dra Wirtha, njemačkog ministra unutrašnjih poslova, koju je bio dao izvjestitelju Jevrejske telegrafske agencije. Dr. Wirth veli

da se njemačka vlada neće dati zanijeti u antisemitske vode; za nju je stvar časti da svakome građaninu sačuva slobodu vjerozakona. Porast glasova za nacionalsocijaliste jest golem protest protiv vanredno teškog gospodarskog stanja.

Kogod zna da je ime državnika dra Wirtha vazda spominjano uz časne i velike napore moderne Njemačke, da se konsoliduje na osnovici čestitih načela, vjerovaće u ozbiljnost ovih njegovih riječi. No prilike se u Njemačkoj razvijaju tako, da ove ministrove riječi jedva mogu da unesu zračak svijetla u sumračne sumnje njemačkih Židova i u tešku brigu za njihovu budućnost, jer ne garantuju nikakvo stvarno rješenje ni za najaktuelnije ispade današnjice. Budućnost je još tamnija.

Tačno je, što sada svi izriču, da porast nacionalista od 800.000 glasača do šest i po milijuna (danas ih zacijelo ima već i sedam) nije nastao radi antisemitskoga programa Hitlerovaca nego zbog toga, jer oni iznose najradikalnije lozinke za rješavanje današnjega teškog gospodarskog i politički-psihološkog stanja njemačkoga naroda. Ali ne valja zaboraviti, da, prvo, antisemitizam nije svojina samo nacionalsocijalista, nego jednako i njemačkih nacionalaca oko grofa Westarpa i megalomana Hugenberg, koji je — današnji propovjednik njemačkog narodnog spasenja — iz najveće njemačke bijede za vrijeme inflacije u godinama 1921, 1922 i 1923 izbio kapital za sebe i domogao se golemog dijela njemačkih novina, naročito u provinciji, pa se sada igra novinarskoga magnata. Antisemitizam je ponešto udomaćen i u stranci pokojnoga Stresemanna (Deutsche Volkspartei), a nije potpuno tuđ ni stranci dra Wirtha i današnjega šefa vlade Brüninga. Jedina građanska stranka, koja se u tom pogledu razlikovala od ostalih, bila je bivša demokratska stranka, jer se u njoj okupio najveći dio židovskoga građanstva od najvećih kapitalista do sitne buržoazije. No ova se stranka pred septembarske izbore transformirala u Njemačku državnu stranku koja je htjela da skine sa sebe odioznu oznaku židovske stranke, pa se povezala s Mladonjemačkim ordenom gospodina Marauna, koji nije antisemitski, ali je asemitski, tako da u tom ordenu nije bilo Židova. Kad se pokazalo da je g. Maraun ovom vezom po-

stigao neki uspjeh, a više da ne može postići u tome društvu, on je jednostavno iza izbora raskinuo vezu.

Stanje je ostalo jednako: nema ni jedne građanske stranke u Njemačkoj, koja bi bila protiv antisemitizma. Začudno je, kako je sva nežidovska štampa šutke prelazila preko svih tih simptomatičnih pojava u njemačkim građanskim strankama od centra sve do najkrajnijih desničara. Sve su te stranke zaplivala u »antisemitske vode«, ako nikako drukčije a to po tome, što su vješto nastojale da ne kandiduju gotovo bezizuzetno nidje Židova ni daljnih potomaka židovstva, da tako izbiju nacionalsocijalistima iz ruku agitacioni materijal, jer su oni lupali po svemu gdje bi samo namirisali židovstvo ma u desetome pokrštenom koljenu. I njemački su socijaldemokrati pokleknuli pred tim vihorom. Vidjelo se u vrijeme izborne borbe da sve njemačke stranke osim komunista vode računa o tome da je njemačka masa antisemitska, a koliko još nije, da se gotovo najlakše predobiva akcijom koja lupa po Židovima. To ne vrijedi samo za jednu izbornu kampanju i u sadašnjoj teškoj situaciji. Njemački antisemitizam nije vezan uz ovu ili onu gospodarsku situaciju. On je prisno povezan sa čitavom nepromišljenom i megalomanskom nacionalističkom odgojom njemačke mladeži i prosječnog puka, koja datira iz 19 stoljeća. On je plod orijentacije koja zatvara oči pred istinom, pa će vazda da nađe neki prividan ali lijep izlaz iz teškoća i da odvali krivnju za sve nedaće i nedostatke samo na druge. U Njemačkoj kao i drugdje udara ta orijentacija linijom najmanjega otpora, i sve svaljuje na Židove. Tako je i u Poljskoj, i u Mađarskoj, u Rumunjskoj i tako dalje. I tu i u Njemačkoj naći će se vazda ljudi, spretnih harangera koji će svako duševno stanje iskoristiti za svoje lične ili političke račune. Antisemitizam u programu ostaje popularna tačka, od koje ne treba nikako odstupati, jer se ne sudara s krutim zaprekama nego samo sa slabom i rasparčanom židovskom zajednicom, u kojoj mnogi traže spasa u zatajivanju samoga sebe, da time još više oslabe obrambenu snagu židovstva.

Njemački će antisemitizam preživjeti i današnju vladu i Hitlera i Hugenbergu i Youngov plan i reparacije. Njemačka su

znanstvena djela i suviše natopljena upravno nepojmljivim protužidovskim glupostima; sa sveučilišnih se katedra pričaju najbestidnije besmislice; njemačke su »Burschenschaften« »judenrein«, Židov za njih još uvijek ne smije da bude »satisfaktionsfähig«; srednješkolci već plivaju u »antisemitskim strujama« različitih šovinističkih odreda i izletničkih grupa; provincijalna štampa i pučka literatura sve vrve od antisemitskih bajka; sudovi su otvoreno partajični u korist antisemitskih huškača; upravno je činovništvo prečesto izgubilo dužnu nepristranost; a mladež, ovako odgajana, obeščašćuje židovska groblja i hramove.

U građenju nove Njemačke mnogo su i odlučno učestvovali i Židovi. Što su učinili, služi im na čast, i njima i Nijemcima. Ali oni u tom djelu nisu bili glavni faktor, mada su percentualno najviše ginuli i na barikadi i na voćstvenim mjestima. Ipak njemački prosječnjak pod voćstvom bivšega oficira i farbara Hitlera, grofa Westarpa, »kralja štampe« Hugenbergu i drugih većih i sitnijih zvijezda obara sve pojave te nove i simpatične Njemačke, jer mu je sve to židovski produkt koji baš zbog toga, što je židovski, ne može da bude njemački i dobar za Nijemce. Gornji sloj današnje njemačke inteligencije jedan je od najnaprednijih elemenata sadašnjice, uzgojen u duhu međunarodne i intrakulturne sinteze, bliz svakom novom pothvatu, pun interesa i odanosti za sve novo, lijepo i korisno, prvi među prvima u prvoborilačkim redovima za bolju sutrašnjicu. Ali svi oni slojevi, koji su pod njim ili iza njega, ostadoše i poslije velikoga sloma predratne Njemačke predratni kao da se nije ništa dogodilo, jer su svemu, što se zapravo desilo, krivi oni izvan granica, a prije svega Židovi. »Deutschland« je »über alles« kao i prije, mada je baš tako malena u elementarnoj oluji današnjega preobražavanja kao i svaka druga evropska velevlast. Ta bolest je teška i dugotrajna, i kao da se njemački naprednjaci protiv nje uzalud bore. Napredak je u javnom životu i u bivanju jednog naroda polagan, suviše postupan. Počesto ga ni velike revolucije ne mogu — a la longue — da snažno gurnu. Iza vihora revolucionarne borbe zalazi život opet u stare kolotečine.

Nezahvalno je danas u pitanju njemač-

kog židovstva biti prorok. Ko zna ne će li i Hitlerovci da se ozbiljno poigraju pogroma po uzoru Rumunja ili carske Rusije, Petljure, Denikinja i tako dalje. Svakako se i opet krvavo potvrđuje naša toliko već puta potvrđena spoznaja da nema zemlje, u kojoj stanje Židova — ako se apstrahira od momentanih slučajnosti — ne bi bilo labilno.

Njemački antisemitizam možda će da popusti u svojoj napetosti, možda će malo ublažiti galamu, a svijet će misliti da ga nestaje. I onda će opet jedanput, i drugi, i treći, i peti i ne znam koji puta da se začuje bojni zov protiv Židova, da zastane i da se opet javi. Istorija se, vele, ponavlja. To doduše nije tačno, jer se ništa ne ponavlja, sve je različito po svojoj specijalnosti, ali ono što se svagdje dešava Židovima ukazuje upravo na stereotipnost naše povjesnice. Ima samo jedan odgovor: borba protiv povjesnice, stati na vlastite noge i ne bježati od borbe, dokazati da nismo linija najslabijega otpora; ne tražiti rješenje u asimilaciji i zatajivanju samoga sebe nego u afirmaciji sebe, svoje krvi i svojih osebina. Po fakti da jesmo imamo pravo na život. Naše je pravo baš toliko sveto kao i pravo svakog drugog naroda. Nije dovoljno da sme »tolerirani«. Posvuda imamo pravo na život i ravnopravnost, i bez ulagivanja i bez podložnosti. Samo uspravnost Židova može da se s uspjehom suprotstavi antisemitizmu. Ovim putem mi cionisti upremo pogled vjere u židovsku budućnost.

Zagreb, početkom oktobra

Dr. Joel Rosenberger

Omladinski pregled

G. DR. BUKIĆ PIJADE OMLADINI

Donosimo bez ikakvih promjena ovaj govor g. dr. Bukića Pijade s otvorenja omladinskog sleta u Beogradu, jer pored sve vezanosti o sam slet zadržaje punu vrijednost i za poslije.

Dragi prijatelji,

vi ćete mi verovati da sam neobično raspoložen, što vas kao potpredsjednik Crkvenoškolske jevrejske sefardske opštine, u odsutnosti našeg predsjednika i u njegovo ime kao i u ime naše opštine, mogu prilikom otvaranja

vašeg sleta najtoplije pozdraviti. Ja sam srećan, dragi prijatelji, da uz srdačnu dobrodošlicu smem reći da svi beogradski Jevreji sa iskrenom bratskom ljubavlju i naklonošću i sa najboljim željama prate vaš rad i vaše napore u divnom poslu koji sa omladinskim poletom otpravljate. A ovaj posao, dragi prijatelji, koji vi svojim mladalačkim snagama, pasionirano vršite, značajan je za sve nas i po metodama kojima se služite, i po rezultatima koje iščekujemo. Svi pogledi naši upravljeni su na vas, sve nade naše vezane su za omladinu našu, koja svežinom svojom i mladalačkim optimizmom svojim ne zazire ni od kakvih teškoća, koja ne zna za izlišne skrupule i ne poznaje ometajuća rezonovanja starijega doba. Iako se, možda, ne treba svagda lišiti regulatora koji čine iskustvo i sredenost starijih, nesumnjivo je da nebrezovana intuicija i inspiracija mladosti, sa jednim neodređenim ali sigurnim čulom za lepotu, i sa instinktom koji uvek pogađa u centar stvara vrednosti daleko iznad onih do kojih se duševnim raspinjavanjem i staračkim napreznjem mučno dolazi. I naša velika jevrejska stvar kojoj je najrealnija osnova: polet omladinski, duševnost njenih pregnuća, bezazlenost i čestitost svih njenih motiva, a na najvišem mestu tradicionalna, nesalomljiva omladinska svest o pravednosti velike jevrejske nacionalne ideje — naša velika jevrejska brigga privešće se sigurnom realnom rešenju samo i jedino pod uslovom, ako je omladina bude na svojoj mladićskoj grbači iznela.

A današnjica jevrejska izgleda od svoje omladine više nego ikada, jače i markantnije poteze. Sjajni razvedreni vidik jevrejskih nada ponova se zamračuje teškim oblacima novih iskušenja. U ovako teškoj i sumornoj atmosferi lako će onaj klonuti, kome u sećanju nisu sveža sva ona naša iskušenja koja je mučenički jevrejski narod proživljavao kroz masivnu gomilu vekova. Omladinci, koji nikada ne zaziru od tegoba, najbolje znadu da su Jevreji i preko nečovečnijih tortura prelazili, sebe održali i očeličili, pa su, šta više, i u takvim paklenim okolnostima stvarali oberučke kulturne vrednosti koje su neocenjivi imetak svekolikog čovečanstva.

Vi jedino, dragi prijatelji, osvežavajući sećanje na našu mučeničku i sjajnu istoriju, umećete da osvežite i snage onih koji lako

začame pred preponama što nam ih usud još uvek svirepo dodeljuje. Vi imate da kažete reč pred kojom će umuknuti svako kolebanje i svaki očaj.

Sa dubokom verom u uspeh vašeg poslovanja u našoj prestonici, ja ponavljam svoju dobrodošlicu sa najsrdačnijim željama za nesmetani prosperitet naše jevrejske omladine.

Dobro nam došli, dragi prijatelji, i srećan vam rad.

IZ BEOGRADA

Jevrejsko omladinsko udruženje

Nije potrebno ovde govoriti o radu toga udruženja, jer je ono svima čitaocima »Hanoara« poznato, ako ne iz samih stupaca našega časopisa, a ono s raznih saveznih veća i sletova.

To udruženje, koje je uglavnom srednješkolsko, a čiji se program rada kreće u cionističkim linijama, treba sebi da stavi u sveti zadatak:

Da oko sebe sakupi jevrejsku omladinu s beogradskog univerziteta. Mi to vodama toga udruženja najtoplije preporučujemo.

Sve dotle, dok se to ne bude učinilo, nesamo u cionizmu Beograda već i u samome jevrejstvu naše varoši osećaće se jedna velika praznina.

Naročito treba da o tome vode računa oni naši prijatelji koji su od skora na Univerzitetu, a izašli su iz Jevrejskog omladinskog udruženja. Njima treba da je dužnost da na samom Univerzitetu pristupe osnivanju jevrejske akademske grupacije, jer, ako to ne budu još blagovremeno uradili, nesumnjivo je da će se tokom vremena i oni sami izgubiti nesamo iz našeg pokreta već i iz jevrejstva uopšte, a to je još gore.

To pitanje jevrejske univerzitetske omladine u Beogradu bilo je vazda goruće pitanje našeg omladinskog života, ali nam jedina uteha može biti to da će se i ono što skorije i što povoljnije rešiti i to baš putem Omladinskog udruženja, te će naš omladinski pokret u Beogradu postati intenzivniji.

Jevrejska čitaonica u Beogradu

Ne mislimo ovde iznositi kada je ta čitaonica osnovana, budući da dan osnivanja, kad je u pitanju jedna ustanova koja treba

da doprinese kulturnom razvijanju naše jevrejske sredine, ne igra nikakvu ulogu, već želimo da one naše mlade čitaoce koji su izvan Beograda upoznamo s njom i da iznesemo nekoliko prijateljskih preporuka našim mladim prijateljima u Beogradu.

Jevrejska čitaonica u Beogradu ima tu sreću da zauzima vrlo lepe prostorije u još lepšem Jevrejskom domu u našem gradu; ona takode ima tu sreću da na njenom čelu stoje ljudi pregaoci i preduzetnici, ali joj jedno nedostaje: obilnija poseta našega građanstva a naročito obilnija poseta naše, nesamo školske, nego naročito one vanškolske omladine. Opskrbljena priličnim brojem knjiga, među kojima su nekoje od osobite vrednosti, kao i mnogim jevrejskim i domaćim novinama i časopisima, ona bi, u odsustvu drugoga, trebala biti centar kulturnog života sveukupne naše omladine.

Mi smo se cionisti naročito obradovali osnivanju te čitaonice. Naročito stoga, jer smo očekivali da će se u njoj brojno skupljati vanškolska omladina te da putem čitaonice, tj putem onih cionističkih omladinaca koji u nju zalaze, pridobijemo i tu omladinu našem pokretu, ako ne organizatorno cionističkom pokretu, ono barem široj periferiji cionističkog pokreta: obnovljenome jevrejstvu.

Sve to ni najmanje ne znači da su se naše nade izjalovile, jer smo uvereni da će tokom ove zime Jevrejska čitaonica — pod vodstvom uvaženog g. Aiona Alkalaja — priređivati različna predavanja koja će nakanuti široke slojeve naše omladine da im prisustvuju pa da posećuju i van njih čitaonicu i stvore sami sebi dojam da je ta čitaonica nesamo potrebna Beogradu kao gradu u kome živi priličan broj Jevreja, nego i samim njima.

Beograd, u septembru 1930

Moša de Majo

Književni pregled

»RATNE PRIČE« AVIGDOR HAMEIRIJA

Avigdor Hameiri poznatiji je u Erecu i u galutu kao pjesnik. Kao pripovjedač, nije se do skora isticao, rijetko se javljao, i teško je bilo stvoriti o njemu sud. Međuto je izišla u izdanju »Haktav«, Jerusalem, među sabranim djelima Avigdora Hameirija zbirka

ratnih priča koje čovjeka potpuno fasciniraju. Tri su to sveska »Pod crvenim nebesima«, »Luk Jakovljević« i »U ime Isusa Nazarenca«.

Remarqueova knjiga: »Na zapadu ništa novo« dovoljno je i u nas poznata. U njoj pisac ne brani i ne optužuje rat, već govori otvoreno, neposredno, spontano. Ono što je u ovom djelu doživljeno i viđeno zaista je strašno, jer i osim strahota smrtonosnih šrapnela imade u ratu bezbroj momenata koji čovjeka mrcvare tjelesno i duševno. Rekoše, Remarqueovo je djelo spomenik milijunima neznanih vojaka — aktera u svjetskome ratu, i onima koji su ostavili kosti na bojištima i onima koji su slučajno ostali na životu ali smrtno ranjeni i dotučeni.

Ratne su priče Hameirija veličajan spomenik neznanom *jevrejskom junaku*, ili upravo jevrejskome ratnom junaštvu i ratnom martiriju. Što je rat? Teško ga je definirati, jer je to skup mnogih pojava. Svaka je riječ preslaba da označi i obuhvati rat. Hameiriju je rat *najveće ludilo* (hašigaon hagadol). Rijetki su oni koje ovo ludilo nije obuzelo, a možda su jednako rijetki oni koji nisu ni izravno ni neizravno stradali od svjetskoga rata i njegovih posljedica.

Rat je nesreća za sve. Po pravilu, trebala bi nesreća da ljude zbliži i oplemeni. Samo što i to pravilo ima svoj izuzetak — *u odnosu prema Jevrejima*. U rovovima i u dalekoj pozadini, uvijek Jevrejin plaća račune za druge, i na svojim leđima izravnavava njihove grijeske. Bijedni vojnik, na granici između ljudskog i životinjskog osjećaja, iskaljuje na jevrejskome drugu bol, gnjev i nemoćni bijes zbog sistema koji ga je doveo u rov. Ako zapovjednik jednog odjela vojske učini kriv potez, opet je Jevrejin skrivio poraz. Koliko se puta u ratu ponavlja ona priča o maćehi i pastorki! Maćeha je slala pastorku po vodu. Kad bi se brzo vratila, dobila bi batina, jer dere papuče; kad bi išla sporo, dobila bi batina, jer je lijena. Svaki poraz su prouzrokovali jevrejski vojnici, jer su nevjerni špijuni, nepouzdan kukavice. Treba li zauzeti neki položaj koji je po svim izgledima neosvojiv — određuju se za napad sami Jevreji, jer su se pokazali kao junaci. Ima međunarodnih zakona po kojima se mora postupati čovječno sa zarobljenicima. To, dakako, važi u teoriji. Pa ako je taj neprijatelj još i Je-

vrejin, onda se čovječnost zaboravlja, i zarobljenik ima čak da plati grijeha za — razapinjanje Isusovo... Ni pučanstvu u pozadini ne cvjetaju ruže u ratno doba, ali ko će da nabroji sve patnje jevrejskog stanovništva! Mjesto u kojemu stanuju Jevreji ne dobiva hrane, ili je na »crnoj listi« da vrši špijunažu pa ga treba evakuisati, ili ga spale »radi bolesti«... ili... ko može nabrojiti dosjetljivosti tolikih okrutnih, nečovječnih zapovjednika!

Sve smo to znali i prije. Čitali smo o tome mnogo dokumenata. Ali živa plastika onoga što Hameiri priča toliko nam se usijetila u pamet i dušu, da se ne možemo oteti teškom i jakom dojmu. Sam je autor to doživio kao austro-ugarski oficir i ispričao pod neposrednim dojmom proživjelog. Ove su priče izišle prvi put, osakaćene cenzurom, u mađarskom prevodu za vrijeme rata. Pravi snažan oblik dobile su istom u originalnom, neskrćenom izdanju. Nekoje su scene u njegovim pričama toliko jednostavne i dramatski jake, da su nezaboravne. I kad čovjek pomisli da ističe koju od ovih scena, tada uviđa da je to nemoguće.

Zaista, pročitati ratne priče Hameirija može samo čovjek sa željeznim nervima. Onaj ko je naučio da trenira svoje živce mora pročitati ovu zbirku.

Sarajevo

Jakov Maestro

ŽIDOVSKA LEGIJA

Wladimir Jabotinsky: *Die jüdische Legion im Weltkrieg* (»Jüdischer Verlag«, Berlin)

Svakako vrlo zanimljiva knjiga. I već pre nego što sam je čitao, bio sam duboko uveren da je Židovska legija u svetskom ratu bila potreba i da je bila od neprocenjive važnosti za cionističku propagandu. Ta je legija učinila velikih usluga Weizmannu i Sokolovu i svima drugima koji su obilazili kabinete i poslanstva različitih država da se bore za »čarter«.

I pre nego što sam čitao ovu knjigu, bio sam uveren da Žabotinskomu prečesto čine nepravdu; ne moraš biti baš revizionista pa da shvatiš da je politika Žabotinskoga za vreme rata bila jedina ispravna. Od nepredvidivih posledica bilo bi po cionistički pokret, da

je u Jišuvu i u židovskom narodu uopće prodrlo shvatanje protivnika legije, poimence A. D. Gordona.

Gordon je moj miljenik, i u mojoj sobi visi njegova slika do slike Dostojevskoga i Tolstoja, ali shvatanje njegovo u tom pitanju bilo je pogrešno («Der Kriegswahn», ciklus članaka u knjizi »Erlösung durch Arbeit«). Takvo poimanje ispravno je samo u normalnim prilikama, i svakako ostaje ideal svih nas koji u cionizmu ne vidimo samo političkonacionalni pokret. Za vreme rata ovakvo je shvatanje opasno. Jer Gordon nije shvatio značenje svetskog rata za cionizam. »Što se nas upravo tiče evropski rat?« pita se on, i odgovor koji daje na to pitanje, istina, lep je, ali skroz pogrešan. Bilo bi pogubno za Jišuv i za cionistički pokret uopće, da je njegovo shvatanje zavladao židovskim javnim mišljenjem. Jedino Židovi (t. j. cionisti) bili su pacifisti u vreme gde se celi svet klaou. Ne varajmo se, svet ne bi shvatio pacifizam tih ljudi. Žabotinski ima pravo: što bi odgovorili oni ljudi, kad bi ih se posle zapitalo: Gde ste bili dok smo mi prolevali svoju krv? Gde ste bili? Zašto nije niko od vas digao glas i tražio: i mi hoćemo da lijemo svoju krv, mi kao Židovi, za našu Palestinu.«

I onda još nešto što je važnije: u ono vreme, usred grmljavine topova, ne bi se ni čule reči pacifista. Svet nije imao razumevanja ni za što drugo što je bilo van ratne psihoze. Morale su se pronaći metode koje bi narodima sveta u ono vreme bile pristupačnije. I zato je Žabotinski zdravim razumom pogodio ono pravo kada je prvi spoznao: »*Uvidio sam da osim ideje o Legiji nema ni jednog sredstva kojim bi se cionizam stavio u niz onih problema za koje je svet u ono vreme mogao da ima interesa.*«

Legija je za cionističku propagandu imala veće značenje nego ne znam koliko brošura i novinskih članaka. Legija je, zaista, bila ona »propaganda delom« na koju su mislili zasniivači te vrste propagande, Nečajev i Brousse.

Legija je bila, u stvari, jedina manifestacija cionističke misli, koja je u ono vreme mogla zanimati svet. »U čemu se životno ispoljio cionistički pokret u onim ratnim danima? Bio je sakatih krila, paraliziran, po čitavom se svome biću nalazio izvan žarišta za-

raćenoga sveta i njegovih ratnih događaja. Samo je jedna jedina manifestacija cionističke volje mogla da proširi granice toga ratnog horizonta, da dokaže kako cionizam živi i u ratu i kako je pripravan na žrtve. To je bio pokret Legije.« Doda li se tomu još nepobitna istina: »Pojedincima se ne daje Balfurova deklaracija, ona se daje pokretu«, — onda možemo potpuno oceniti značenje Židovske legije u svetskom ratu za cionistički pokret.

Možda sam se previše dao u diskusiju o Legiji i njenu značenju za cionizam, — ali se zaista ne može pisati o Žabotinskijevoj knjizi bez diskusije o tom predmetu.

Knjiga je pisana vanredno živo i temperamentno. Žabotinski je opet pokazao da je majstor žurnalistike. Različne interesantne ličnosti, koje poznajemo bilo u vezi s cionizmom bilo inače po svetskom ratu, prolaze zorno prikazane pored naših očiju. Duhoviti sarkazam, kojim napada svoje protivnike, brzo se izmenjuje zdravim humorom koji provejava celu knjigu, pa i tamo gde mirno i trezno prikazuje »činjenice«. Od prve do poslednje stranice ostaje Žabotinski temperamentan ko retkokoji novinar ili vođa partije. Knjizi je dodano nekoliko portreta koji je čine još interesantnijom (Trumpeldor, Rutenberg, Patterson, komandant Legije, moćni Wickham Stead, onda urednik »Timesa«, sada izdavač »Review of review«, Leopold Amery, pukovnik Margolin, sâm Žabotinski koji je služio u Legiji kao potporučnik i konačno major James de Rothschild). Ove memoare Vladimira Žabotinskoga vredi čitati, i nikako ih ne može običi onaj ko želi da upozna historiju i razvitak cionističkog pokreta za vreme rata i posle njega. Žabotinski je tim svojim delom, kako kaže stručnjak za vojna pitanja u »Neues Wiener Journal«, pukovnik Emil Seliger, ispunio prazninu koju je morao da oseti svaki objektivni historik pri svojim studijama.

Ruma

Josip Heršković

MLADENAČKI ROMAN IZ SEFARDSKOG SVIJETA

Uriel de Medonça: Le Hérem. Editions Erelji, 127 Avenue de Versailles, Paris 16e.
12 francs

Herem je izopćenje kojim je sinagoga kažnjavala u predašnja vremena heretike. Herema je nestalo, ali društvo ga i danas još

izvršava možda strože i okrutnije nego prije. Ono osuđuje na nesreću i smrt slobodne duhove koji neće da sagnu šiju pod jaram medikriteta.

Ove riječi iz predgovora g. Pjer Parafa, koji s mnogo simpatija piše uvod ovome djelu našega znanca i prijatelja, najbolje označuju misao vodilju čitavog romana u kojemu pisac sa sladogorkim humorom i s ostrim sarkazmom crta život svojih zemljaka u Solunu. Premda su i tamo ljudi sa svojim sitničavostima i konfliktima srodni svima drugim pripadnicima ljudskoga roda, pa se nalaze srodnici njihovi i kod nas i svagdje drugdje, ipak je pisac umio, barem u nekim momentima, da dade onaj posebni kolorit solunskog židovskog miljea koji još čuva vanjske forme staroga sefardsko-židovskoga društvenog i porodičnog života, ali je patrijarhalni i plemenitonaivni sadržaj već potpuno zamijenio ispraznim (i još naivnijim!) taštinama francusko-levantinskog »échange culturelle« (čitaj »commerciale«).

Iako su prilike u svima sredinama jednake, ipak se one razlikuju u različitim historijskim epohama svoga razvitka. Uvijek je bilo pojedinaca heretika, slobodnih duhova koji su primali na sebe martirij za svoje ideje. Samo su na pr. Uriel Akosta i Spinoza imali dostojne protivnike, iskrene fanatike tradicije i autoriteta, dok junak našega romana, mladi David Goldman ima da se bori protiv cinizma i ispraznosti društva bez priznanja i uvjerenja, koje priznaje samo jedan ideal, a to je lična taština i profit. U takvoj sredini nema mjesta velikome martiriju u smislu pateričnog starog herema, tu ne može da se razvije tragedija, nego junak nemoćno i sam utone u beznadno vegetiranje svoje sredine i svoje generacije. On napušta borbu, a ovo je napuštanje možda tragičnije nego propast pod prokletstvom staroga herema.

David Goldman, sin pralje, došljak, koji se mladenački buni protiv pokvarene sredine, koji hoće svojim novinama da bude izvjetak u korumpiranoj štampi, uzima još prije nego što je počeo ozbiljnu borbu i pravo okusio tek zbiljskoga društvenog izopćenja, za ženu ružnu kćer bogatoga bankara koji mu zbog toga oprašta ranije uvrede i daje bogato mjesto u banci (ne možda miraz, ta za traženje mira za David je i suviše naivan!) A kad mu se

rodi sin, David je zaboravio da se on mora boriti za obnovu društva, pa sentimentalno propovijeda novorođenčetu o novome društvu koje će, možda, nastati i u kojemu neće biti zla!

Ovako se eto autor krvavo nasmijao i solunskom bogatom društvu i idealisti - buntovniku koji se na koncu lijepo smiruje u tome istom krugu.

Iz ovog živo i s mnogo osjećaja i duše pisanog romana donosi ova sveska »Hanoara« dva izvotka; prvi nam se čini karakterističan za autorovo prikazivanje tipova iz solunske »haute volée«; u drugom na usta mladog Davida autor izriče svoj čisti mladenački, nepatvoreni idealizam u stvarima etosa i duha.

Slažemo se s gospodinom Parafom koji u predgovoru naglašava da je autor i suviše strog sa svojim zemljacima, no razumijemo da je morao pretjerati u crtanju tipova da postigne onaj efekt kontrasta koji mu je bio potreban za plastično prikazivanje konflikta između junaka i društva.

Bez velikih literarnih pretenzija piscu je uspjelo da na temperamentan način prikaže život u ovoj sredini koja je interesantna i jedinstvena kao mješavina raznih rasnih, jezičnih i kulturnih elemenata. Ako još dodamo da je francuski jezik našega prijatelja Medonçe vanredno lagan, onda smo uvjereni da će i to potaći mnoge da pročitaju ovu zanimljivu knjigu.

Zagreb

Jula Weiner

KNJIŽEVNA VIJEST

Prva knjiga »Biblioteke Hanoar«

»Naše omladinstvo. Članci i govori.«
»Biblioteka Hanoar«, br. 1. Urednik Pavao Wertheim.

U toj knjizi nalaze se prilozi: Martina Bubera, dra. Aleksandra Lichta, dra. Moše Schweigera, dra. Cvija Rothmüllera i Pavla Wertheima.

Ova izvrsna zbirka omladinskih članaka i govora izvršice zasigurno važnu misiju u našim omladinskim redovima.

Zagrijane riječi, jake i snažne po svom mladačkom oduševljenju imaće da trgnu oda sna uspavano naše mladenaštvo, da nas sjete negdašnjega našeg burnog i revolucionarnog života i da učvrste naše vjerovanje u našu

bezuslovnu pobjedu. Svaki omladinac i omladinka morao bi da čita te članke i govore samomu sebi i svojoj zajednici!

Cijena knjizi dinara 10.—. Narudžbe prima Radni odbor Sžou, Zagreb, Ilica 38/II.

Umjetnički pregled

NAŠ UMJETNIČKI PRILOG

Ako se ikad posvetio mlad umjetnik s opravdanom predanošću svome djelu, a ono je *Slavko Bril* nastojao da *nadgrobnim spomenikom Leona Weissa* potpuno i predano udovolji svojoj zadaći. Leo Weiss, muzički talent koji je budio najljepše nade, pobudio je svojom tragičnom smrću u svih znanaca pravu prepast. Ali Slavko Bril nije smio da ovo zaprepaštenje, ovu grozu nad svirepoin sudbinom unese u nadgrobnni spomenik Leona Weissa. Samo anđeosko predanje, ljiljanska čistoća i neizmijerna poniznost mogle su da budu oznake spomenika koji ima da ovjekovječi toga umjetnički nadarenoga mladoga Židova koji je umro i za porodicu i za umjetnost prerano, ali ne bi u svojoj vedrini i čistoj predanosti dopustio revoltiranje nad slijepim udesom.

Vodeći računa o tradicionalnim zaprekama, koje u nas ograničavaju kiparske mogućnosti nadgrobnih spomenika, morao je Bril da plastičnim reljefom izrekne ona titranja koja lebde iznad groba Leona Weissa.

U nizu Brilovih djela ovaj je nadgrobnni reljef nov dokaz njegovih kiparskih kvaliteta i njegove duševne sposobnosti da stvori ono što je zaista potpuno umjetničko oživotvorenje zadatka. U savršenom skladu s reljefom komponirao je Slavko Bril i čitavu kamenu arhitekturu ovoga spomenika koji i po svojoj cjelini djeluje otmjeno i fino.

Dr. Cvi Rothmüller

IZLOŽBA KIPARA BERNFESTA

Bernfest je bio našoj židovskoj javnosti dosada poznat samo svojom plastikom za *Ex libris* vinjetu Keren kajemeta. Međuto je priredio od 4 do 15 X u Zagrebu (u salonu Ulrich) kolektivnu izložbu kojom smo tek pravo upoznali svestranost njegovih kiparskih radova. Iza ove izložbe može se bez pretjeriva-

nja reći da je *Samuel Viktor Bernfest* ušao punovažno u savremeni umjetnički život Jugoslavije, i po ozbiljnosti i po zrelosti svojih djela. A židovski moment u njegovu radu? Naša je židovska sredina potpuno asimilirana i, u cjelini, bez ikakvih židovskih vrednota i životnih forma koje bi istinski mogle da inspiriraju one umjetnike koji po svojoj prirodi nemaju političkoga, aktivistički propagandnoga smisla. U umjetnika iz naše sredine židovski je biljeg većma naglašen nego prirodan, većma u temi nego u samonikloj fermi. Istom dubljom analizom moći ćemo da nađemo ima li u njihovu proživljavanju i stvaranju židovska nota.

Po temama, Bernfest nema nikakvih veza sa židovstvom. Nijedan od portreta nije židovski, a njegovi su ostali radovi općeljudski. No ekspresivnost duhovnog izražaja u jednih, a koncentrirana dinamika u drugih djela mogu se, bez sumnje, da tumače židovskom baštinom u njegovu stvaranju. I u jednom i u drugom slučaju ostaju njegove žene (jer je izložio u Zagrebu gotovo same žene) pokrenute iz nutrine, potpuno motoričke, a nikad senzoričke, da se poslužimo Buberovim riječima. I samodopadnica i somnambula, i plesačica i žena u iščekivanju ostaju svagda pokrenute iz sebe, a ne iz vana. Nije tu slika koja pada u njih, nego one zaista projiciraju svoju duševnost u vanjski svijet. U drugih bi Leda morala da bude slika izvana probuđene strasti ili nasilnoga milovanja; u Bernfesta je Leda smirenje nagona, koje se tek služi Zevsom-labudom, dok je pravi akter ona sama: žena na vrhuncu zadovoljene strasti.

U ovome je svojstvu, za mene, izvor njihove umjetničke vrijednosti. Upravo zbog toga, ove su žene utjelovljene duše, duše i onda kad je kiparu glavni cilj da vajarski riješi problem kretnje, utjelovljene i onda kad hoće njima da prikaže duševno stanje.

Dr. Cvi Rothmüller

Muzički pregled

PREKINUT ŽIVOT

Umjetnički prilog ove sveske donosi figuru s nadgrobnoga spomenika Leona Weissa. Time »Hanoar« vrši akt dužnosti i prema Slavku Brilu kao stvoritelju ovoga spomenika

i prema pokojniku kojemu je ovaj anđeo najvjerniji simbol.

Leo Weiss rodio se 16. marta 1905. u Siemskoj Mitrovici. Od najranijega djetinjstva pokazivao je neobičnu nadarenost za muziku. Kad su mu se roditelji preselili u Zagreb, učio je klavir kod naše poznate pijanistice Antonije Eichhorn-Geiger. Poslije je učio u Beču kod priznate klavirske pedagoškinje Gizele Beck. 1924. ode zbog studija kemije u Prag, ali je slušajući predavanja konstatirao da mu je ovaj studij tuđ i da nema za nj smisla. Zakleo se da će služiti jedino muzici. U Pragu je učio klavir kod Kriške. Nastavio je u Zagrebu kod Felice Streim. Njegov ga je talent gonio na kompoziciju. Učio je kod Benita Berse koji je od njega očekivao veoma mnogo. Da se odgoji u snažnijem muzičkom centru, otišao je i bez prave tehničke spreme u Berlin. Na Hochschule für Musik bio je primljen on s trojicom između mnogih natjecatelja koji su ga nadmašivali tehničkim znanjem, ali im je on bio nadmoćan prirodnom muzikalnošću. Klavir je učio kod Liebermanna (iz Busonijeve škole). Nezadovoljan naukom na Visokoj školi za muziku, žedan novih pobuda i oblika koji će biti pravi izričaj za neobuzdani kaos njegovih muzičkih invencija, raznobojnih i uskipjelih — ta bilo mu je istom dvadesetak godina! — ode k Arnoldu Schönbergu, revolucionaru i nosiocu napretka u muzici, a Schönberg ga primi među svoje prve učenike.

Mjeseci grozničavog studija i stvaranja, ispunjeni neprekidnim traženjem novih izražajnih mogućnosti i skiciranjem sve bogatijih muzičkih domišljaja, obećavali su da će Leo Weiss, mnogo ranije nego što je to običaj, iznenaditi svijet dozrelim plodovima mladenačkoga, ali tehnički dotjeranoga i muzikalno kultiviranoga genija.

Ali je svijet bio iznenađen i užasnut viješću o njegovoj smrti. Otputovao je iz Berlina u Dornach, u švicarski Goetheanum, sjelo antroposofije i tamo je 5. januara 1928. umro od otrovanja konzervom. Tragično je prekinut život koji bi toliko bio dao svijetu.

Iza njegove smrti izvedeno mu je jedno djelo na javnoj priredbi Zagrebačke muzičke akademije, te je naišlo na jednodušno priznanje, tako da je izvedba čak bila ponovljena. Među njegovim djelima ima mnogo

započetih i gotovo dovršenih kompozicija. Nema sumnje da bi trebalo ova djela urediti, jer se u njima krije blago. Da se to blago otkrije, ne bi bio učinjen tek obični čin pijeteta, nego bi se zadužila i glazbena umjetnost. I u nedovršenim djelima Leona Weissa ima toliko novoga i originalnoga, da bi s gledišta same umjetnosti bilo uređenje i izdanje ove ostavštine neobično interesantno i važno.

»Hanoar« će smatrati svojom časnom dužnošću da obavijesti našu javnost o daljnjoj sudbini ovih kompozicija, čim nam bude poznato što je učinjeno s bogatom ostavštinom ovoga mladoga Židova.

Zagreb, u oktobru

Lujo Grün

Kronika

ENGLESKA VLADA PROTIV CIONIZMA

Kad su već bili doštampani prvi arci ove sveske, stigle su vijesti o najnovijem prepadu na osnove cionističkoga pokreta. Ne možemo da se sada osvrnemo podrobnije na izvještaj sir John Hope Simpsona i na izjavu britanske vlade o smjernicama palestinske politike, koja bi imala da bude i neki konstruktivni program što smo ga tako dugo i željno očekivali. Ali ipak moramo, barem po kroničarskoj dužnosti, da pribilježimo svježi dojam koji je izvela deklaracija Macdonaldove radničke vlade.

Ulada na temelju Simpsonova izvještaja, ali nadmašujući ga daleko u protucionističkim konkluzijama, prije svega hoće i opet da nam stavlja novih političkih zapreka, jer još više ograničava pozitivne odredbe mandata Lige naroda o stvaranju židovske narodne domaje. O perfidnosti koja se krije u ovom izvrtanju jasnih odredaba, ne treba trošiti riječi. Ova su najnovija tumačenja mandata uzor fiškalske lukavosti koja je samo sredstvo za postizavanje imperijalističkih engleskih težnja.

Englezi su pametni, i danas još jaki. Mi smo bili ludi, jer smo slabi. Imali smo povjerenja, jer nismo imali ništa drugo. Naša im se nevolja činila premalena, da je oni — velika nacija s velikim želucom i s velikim probavnim teškoćama — pomognu ukloniti. A naša im se volja čini preslaba, da je oni, moćni i ponosni, ne bi pokušali prezreti.

Englezi poput Rimljana: Razdvoji, da vladaš. Ne udovolji nijednomu potpuno, a udovolji mu upravo u onome što tebe najmanje stoji, a njemu najmanje treba. Nama daju isprazna i lažna obećanja, huškajući »umjerenene« protiv »ekstremnih«; Arapima isprazan i lažan parlamentarizam, jačajući stvarno feudalce, a obećavajući pomoći felasima.

Groteskna je i u ovom slučaju, kao i u mnogo drugih zgoda britanske i svjetske politike, uloga naših prijatelja laburista, radnikasocijalista koji sjede u vladi da u svemu vrše diktat engleskoga imperijalizma. Dok odlični članovi Labour partije pozdravljaju cionizam, a naročito radnu Palestinu, dotle ovaj izvještaj upravo omalovažava djelo onih »koji su pokušali izgraditi židovsku narodnu domaju« i izričito zamjera Općoj židovskoj radničkoj organizaciji u Palestini, što suviše utječe na cionistički pokret i na socijalizaciju Palestine stvaranjem kooperativa i zajedničkih naselja. Dakle socijalisti na vladi, a zamjeravaju — ne nasilni prevrat nego upravo konstruktivni socijalizam!

Najvažnije su za nas ove odredbe iz deklaracije:

Židovi se smiju seliti u Palestinu samo onda, ako Arapi budu svi zaposleni. Izričito se hvali Pika, jer u njenim kolonijama rade Arapi, a kude se cionisti, jer traže vlastiti rad naseljenika. Kao da je dužnost Židova da riješe teška pitanja svjetske nezaposlenosti i ekonomske krize, koja su akutna i u Palestini, jer je i ona dio kugle zemaljske. Zar bez židovske useobe ne bi bilo nezaposlenih? Zar nije dosta što je u Palestini postotak nezaposlenih tako neznatan, da se vlada uopće ne usuđuje da iznese cifre, nego naprotiv veli da se istom mora saznati točan broj nezaposlenih.

Palestina mora da ostane agrarna zemlja, a za razvitak poljoprivrede počće otsad da se brine i vlada, dok su se dosad, po priznanju vlade, brinule za zemljoradnju samo židovske institucije. Uladina će briga biti u tome da neće dati Židovima nikakvih državnih zemljišta, nego će naprotiv ona da kupuje nove zemlje za zemljišnu rezervu. Budući da su Židovi otkupili već previše zemlje, izdaće vlada zakon da se zemljište ne može otuđiti bez njena od-

branja. Malo se brine vlada za činjenicu da Židovi nisu Arapima oduzeli milijun dunama koristonosnog zemljišta, nego da su iz ništa, iz pustoši stvorili nov prostor za naseljenje. Glavno je vladi da židovske institucije imadu zemljišnih rezerva za dugi niz godina, tako da mogu intenzivirati poljoprivredu i bez kupovanja novih površina. Mjesto toga nastojeće vlada da i onih 30 posto felaha, koji danas nemaju zemlje, a koji je možda i nisu nikad imali, dobiju tla za naseljenje. Poreze za kupovanje ovoga zemljišta tj. za kolonizaciju Arapa imaće da plaćaju, dakako, u prvom redu Židovi.

Oni uopće moraju da unaprede čitavu zemlju toliko, da iz nje nestane i posljednji trag arapske nezaposlenosti, jer inače nema mogućnosti za novo useljenje. Jewish agency gubi pravo da sama bira useljenike, za koje ona snosi gospodarsku odgovornost, nego će otsad sama vlada izdavati certifikate onim licima koja se sviđaju njoj (činovnicima Macdonaldove radničke vlade), a ne Palestinskim uredima i pretstavnicima Radničke organizacije u Palestini!

Ali: ostaje mandat, ostaje Balfurova deklaracija! (Što još hoćete, lakovjerni Židovi!?) I: biće parlamentarizma! (Ta umirite se, buntovni Arapi!)

No da ne bude suviše krivo Židovima, ovaj će parlamentarizam biti samo sjena Zakonodavnog savjeta, jer sve odluke stvaraju Urvovni komesar i njegova administracija, a osim toga, od dvadeset i dva člana Ujeda imenuje vlada desetoricu izravno između činovnika, a ostalu dvanaesticu neizravno, tobožnjim eventualnim izborima, iz pojedinih palestinskih korporacija. Tješite se, Židovi, ovaj parlamenat i nije parlamenat, pa ne može ugroziti nijednoga židovskog prava, ako to ne bude htjela sama vlada.

A da ne bude opet suviše krivo Arapima, vlada je pokazala da ona i sama znade krnjiti židovska prava, te je, ovom deklaracijom, podrezala jedina dva korijena židovske narodne domaje zabranivši useljivanje i onemogućivši slobodni otkup zemljišta.

★

Situacija je jasna: S desna i s lijeva zapreke, a pred nama daleko cilj. Po čitavom svijetu urla orkan antisemitizma. Protiv cio-

nizma se udružuje arapski efendije sa zlonamjernom administracijom pod patronažom engleskoga kapitalizma. Ali mi smo preživjeli egipatske faraone, babilonske veletrgovce, rimske veleposjednike. Preživjećemo i engleske imperijaliste i arapske izrabljivače.

Parcovi ostavljaju brod koji tone. A samo anemični parcovi mogu kod prvoga lju-ljanja da pomisle na propast broda. Ako su Weizmann, Warburg i Melchett demisionirali, onda to može da bude samo oštar protest protiv ove najveće prevare u židovskoj historiji, ili dokaz da se definitivno slomio sistem povjerenja u Veliku Britaniju, da nam ostaje još jedino apet na savjest svijeta, na dobro shvaćen interes samoga arapskog radnog naroda i na životni instinkt židovstva. Nastavićemo rad, ma kako nam daleko, barem u ovoj tmurnom času, svjetlucaju lučki signali. Jer mi druge luke nemamo i nećemo.

U Erec Jisraelu još će živjeti židovski narod, s voljom drugih ili protiv njihove volje, u sporazumu s arapskim radnim narodom, kad budu već davno zaboravljeni lordovi i efendije. Možda će biti rezultat ove vladine jeguljaste a okrutne deklaracije, da će se, iznad njenog pokušaja razdvojenja i iznad svih onih koji su zapreka ujedinjenju, sastati arapski i židovski radni narod.

Bilo što bilo, naša je volja neslomljiva. Naš put vodi napred, do cilja.

Zagreb, 23. oktobra 1930

Dr. Cvi Rothmüller

BELEŠKE UZ DOGAĐAJE

Posljednjih dana mnoge i velike svetske novine pune svoje stupce o Jevrejima. Iako nas imade u Evropi upravo neverovatno malo, svega dva od sto, često se o nama vodi reč. O nama se vodi računa mnogo više no što mislimo i hoćemo. Tako mi ispadamo u očima neupućenih kao narod mnogobrojan, uticajan, materijalno bogat, te se često moramo iznenaditi koliko nas cene.

★

Idući mesec održaće se izbori za austrijsko narodno predstavništvo. Na našu nesreću, biće to gotovo neposredno iza izbora u Nemačkoj gde se broj zastupnika antisemitske stranke tapetara bez državljanstva Adolfa

Hitlera poosmerostručio. I kao što jedna nesreća nikada ne ostaje osamljena, tako će i ovaj uspeh hakenkrajca u Nemačkoj povući za sobom novi i prvi uspeh u Austriji. A što to znači, objašnjavaju nam najnovije vesti iz Rajha. Dok visoki državni funkcionar dr. Schacht, predsednik Nemačke narodne banke, izjavljuje u Njujorku da je antisemitska delatnost u njegovoj domovini nemoguća (on boravi u Americi da poseti različne finansijske magnate), dotle razbijaju nadobudni Hitlerovci na najistaknutijim mestima Berlina izloge dućana kojima su vlasnici Jevreji. Zasad samo razbijaju izloge. Sutra će možda i jevrejske glave.

U Austriji je počela izborna borba. Veliko je pitanje: za koga će glasovati Jevreji? Sve su stranke antisemitske, od nacionalno-socijalističke, koja je to već po programu, pa onda Hajmvera kneza Starhemberga, Seipelove kršćansosocijalne stranke, nove centrumaške stranke bivšega kancelara Schobera, koji je doduše ispravan karakter, ali je učinio izbornu kolaboraciju sa Velikonemcima, antisemitima po osećaju, pa najzad do socijalnodemokratske stranke, vođene po svojim areligioznim jevrejskim ideolozima koji kao jedini socijalisti Druge internacionale negiraju prava Jevreja na narodno samoodređenje i na obnovu narodne domaje u Palestini. Austrija je danas antisemitska zemlja. To je doduše i prije bila, ali je ostala i danas kada su gotovo polovicu poslaničkih mesta zauzeli pretstavnici radnika. U bečkom magistratu ne može Jevrejin, makar to bio i samo po konfesiji, dobiti nameštenje; Jevrejin, pa imao i svetski glas učenjaka, ne postaje univerzitet-ski profesor; na sudu je Jevrejinu onemogućena karijera, baš kao pre nekoliko decenija, za vladavine pobožnoga Franc Jozefa i njegova prijatelja, znamenitog načelnika Beča i čuvenog antisemite Luegera. Velike građanske i liberalne novine neprestano kombiniraju: kako će glasati Jevreji. Njih imade u Beču oko četvrt milijuna. Ali kažu da su uspehli da taj broj povise na pola milijuna. Da ne mislite, možda, da svaki Jevrejin broji za dva. Nego je taj broj nastao time, što su, vele, Jevreji predobili za sebe još četvrt milijuna gospodarskom ovisnošću, mešovitim brakovima i uticajem na mnoge hrišćanske familije. U stvari je upravo obrnuto: ne gla-

suju hrišćani za jevrejske kandidate, nego Jevreji glasuju za nejevrejske listine.

Sve su stranke današnje Austrije manje više antisemitske. Naravno, najjednostavniji je izlaz posebna jevrejska listina. Tako će i biti. Nosilac će opet biti poznati vođa bečkih radikalnih cionista nadinžinir Robert Stricker. Ali su već u dva poslednja izbora Jevreji ostali unatoč svojoj listini bez mandata. Židovski kapital glasuje za građansku hrišćanskosocijalnu stranku, a »mali ljudi« iščekuju spas od socijalne demokracije. Samo zaboravljaju da su to austrijski socijalisti. A to je vrlo važno.

Jevreji će svakako loše proći. Ako kojim čudom i bude jevrejskog mandata, antisemitizam raste nerazmerno brže i bolje nego što bi mogao da donese koristi taj jevrejski poslanik.

Obzorje jevrejskog naroda u Srednjoj Evropi bilo je već često i suviše tmurno. Ali danas je ono očajno. Politički antisemitizam u Nemačkoj i Austriji, kulturni i verski u Mađarskoj i Rumuniji, gospodarski u Poljskoj. Galut stoji pred svojom najvećom katastrofom u istoriji.

★

Na kapijama drevnog carskog dvora u Beču na Ringu stoji velikim slovima: *Justitia regnorum fundamentum*. Ali su u Austriji i previše čvrsto povezali Justiciji oči, i sami veruju da su poradi toga porušeni temelji monarhije.

Pravda i sudstvo danas su u Austriji na najnižem stupnju. Porotni sudovi su postali ruglo, ubojice su im junaci, a nevini mora da postanu mučenici.

Slučaj studenta *Filipa Halsmana* neće se tako brzo zaboraviti kako bi to hteli u Austriji. Taj najnoviji slučaj *Mauriciusa* potpuno je uzdrmao javno mišljenje.

Na temelju dečjih pretpostavaka osuđen je dvaput mladi jevrejski student prvo zbog umorstva, onda ubojstva na vlastitom ocu. Zašto bi to učinio, nisu se mnogo oni sitni ljudi iz Innsbrucka pitali. Ali oni tako retko imadu prilike da osude jednoga Jevrejina! Pa još zbog umorstva! Celi je svet ubeđen u nevinost sina pokojnoga zubara iz Rige. Drukčije o tome misle Tirolci. Jevrejin je kriv. I kada mu Pretsednik Republike podeljuje amnestiju, napadaju Halsmanna, što je pri-

mio ovo pomilovanje. Nijedan se nije hteo baviti činjenicom da nevin čovek čami i samici. Samica? — viču najkulturnije glave puku. Neka se svaki od vas dade samo na nekoliko dana zatvoriti u samicu. Okusiće pakao na zemlji. Sam među četiri zida razmišljaj o pravnoj zabludi.

Zabluda? No da, radilo se samo o jednom jevrejskom studentu. Inozemcu.

Uostalom, koji Jevrejin nije u Austriji inozemac?

★

Vreme ide. Starimo i pratimo zbivanja. Sećamo se događaja. Svetski je rat završen pre dvanaest godina. Balfourova je deklaracija stara već trinaest. Cionistička je organizacija prešla već tridesetu.

Samo kod jednoga čoveka prestalo je vreme. Herzl je umro sa četrdeset i četiri, i mi ga uvek znamo samo u tim godinama. I ne pomišljamo da bi on bio već prešao sedamdesetu.

Zato nam je čudno da su njegova deca već u četrdesetim godinama. Sigurno se posle smrti Teodora Herzla nikad nije toliko pisalo o njegovoj deci kao ovih dana. Karakteristično: o *Herzlovoj deci* pišemo sad kad su umrli.

Živi još najstarija kći Truda. Najmlađa je umrla u Bordou od tuberkuloze, a jedini njen brat postaje na njenom odru samoubijica.

To je tragedija dece najvećeg Jevrejina na prekretnici stoleća. Genije ostaje bez naslednika u rodu. Maleni sin velikoga oca, njegov presumptivni naslednik prosvirao je glavu tanetom, mučen zapletajima svojih nazora.

Ni za neobičnog čoveka nije sitnica da je tri puta promenio konfesiju. Ili da neće da primi u službi trinaestu plaću, jer je samo dvanaest meseci radio. Ili da odbija otpravninu, jer nije ništa radio za nju.

Takav je bio Hans Herzl. Čudak razrovanih živaca, jer nije bio odgojen za kruti zemaljski život.

Možda je usud hteo da deca budu malena kako bi otac ostao velik.

Zagreb, početkom oktobra

Šmule Engelmann

SLAVKO BRIL

POPRSJE MILANA SACHSA